

בסיעתא דשמיא

ימי החנוכה בהלכה ובאגדה

כסלו ה'תשע"א

תוכן העניינים

שער האגדה

מבוא.....	4
סיפור נס חנוכה.....	6
מעשה יהודית.....	31
מעלת הדלקת נרות חנוכה.....	35
סיפור לחנוכה: מה אגיד לאבא?!.....	41
חנוכה - חג החינוך.....	44
סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה.....	51
מאמרים לחנוכה.....	58

שער ההלכה

הדלקת נרות חנוכה.....	67
החייבים בהדלקת נרות חנוכה.....	68
השמנים והפתילות.....	73
מקום הנחת החנוכיה.....	76
זמן ההדלקה.....	78
הזמן שקודם ההדלקה.....	80
סדר ההדלקה.....	82
ערב שבת של חנוכה.....	84
מוצאי שבת של חנוכה.....	86
ההדלקה בבית הכנסת.....	87
מנהגי חנוכה.....	90
התפלות בימי החנוכה.....	93

לתועלת המעיינים:

דברי האגדה שנכתבו בס"ד, הינם על פי דברי רבותינו במדרשים ובמפרשים. ורוב הסיפורים של חנוכה, הם מספרי יוסיפון, מעם לועז, התודעה, ודברי ימי הבית השני.

בשער ההלכה - העמודים המסומנים ב- (), הם לפי הספר חזון עובדיה - חנוכה. יש לציין כי ההלכות הנם לבני ספרד ולבני אשכנז, ורק במקום שיש חילוקי דינים בין מרן השלחן ערוך שהספרדים קבלו הוראותיו, לבין הרמ"א שהאשכנזים קבלו הוראותיו, צויינו חילוקי דינים אלו.

©

כל הזכויות שמורות

לפרטים, ברורים והזמנות, טלפון: 04-9080047 0522-813833

מבוא

לפני כאלפיים מאה ושבעים שנה התרחש נס חנוכה, שבו מסר הקב"ה בידינו את היוונים אשר רצו להדיח אותנו מחיי התורה והמצוות. היהודים נחו מאויביהם וחנו בכ"ה בכסלו, ואז טיהרו את בית המקדש ועשו **חנוכה** - "חנוכת המזבח" - שחנכו את המזבח בקרבנות תודה ונדבה לה' יתברך, וחידשו את העבודה בבית המקדש.

יום כ"ה בכסלו נקבע לדורות ליום של הלל והודאה זכר לנס החנוכה. אולם תמוה הדבר, מדוע אנו חוגגים נס זה לדורות עולם? הלוא אם היינו חוגגים חג על כל נס ונס שעשה עמנו הקב"ה - היו כל ימי השנה חגים וימים טובים, שהרי מי כעם ישראל מלומד בניסים, וכל קיומו הוא למעלה מן הטבע?

אלא חז"ל מלמדים אותנו כי ימי החנוכה נקבעו לדורות לא רק כזכר לנס, אלא יש בהם מהות מיוחדת.

המלחמה שהיתה בין היוונים ליהודים לא היתה מלחמה רגילה. היוונים לא רצו להרוג את עם ישראל בגופם, אלא רצו "סך הכל" להשפיע עליהם את תרבותם. יהודים אשר הסכימו לקבל עליהם את תרבות יון - לא רק שלא התנכלו להם להורגם, אלא שאף זכו ליחס של כבוד מצד היוונים, חלקם אף קבלו משרות חשובות. תרבות יון באותה תקופה היתה סמל לתרבות נאורה, שהלכה והתפשטה בעולם כולו. צר היה ליוונים לראות עם אחד שאינו מושפע מתרבותם, ודבק בתרבותו העתיקה.

הדבר פגע בציפור נפשם, ובנקודת שיא גאווה. בדרכים רבות ניסו להעביר את היהודים על דתם ואמונתם, וכך היתה התורה נתונה בסכנת קיום חס ושלום.

ומה קרה אז?

אז קמה לה קבוצה של יהודים אדוקים, הנאמנים לשמירת התורה והמצוות. הם שמו נפשם בכפם להילחם ביון האימפריה הענקית. ידעו הם מראש כי לפי כל תחזית הגיונית, סיכויי ההצלחה שואפים לאפס. ובכל זאת, מטרתם לא היתה דווקא לנצח - כי אם להילחם! לא להכנע לכל ניסיון של טשטוש זהותנו כיהודים, כי אם להמשיך לשאת בגאון ובגאווה את מורשת היהדות העתיקה.

ומכיון שמטרתם היתה קדושה, הצליח אותם ה' יתברך. המעטים והחלשים, ניצחו את הרבים והחזקים. היה זה נס עצום! אולם לאחר מכן התרחש נס נוסף, כפי שאומרת הגמרא (מסכת שבת דף כא עמוד ב):

"מאי חנוכה? שכשנכנסו היוונים להיכל בית המקדש, טמאו את כל השמנים. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, רצו להדליק את המנורה, ובדקו ולא מצאו

אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היתה בו כמות שמן להדליק אלא ליום אחד בלבד, נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעו ועשאו ימים טובים בהלל ובהודאה".

ואם כן, שני ניסים התרחשו אז. האחד - נס הניצחון במלחמה של רבים וחזקים מול מעטים וחלשים. והשני - נס פך השמן.

איזה נס גדול יותר? כמובן שנס המלחמה הינו גדול יותר, ומן הסתם עורר רעש והשתאות בעולם כולו: כיצד יתכן שקומץ אנשים רדופים וחלשים ניצחו את יון האימפריה הענקית?!

אולם מעניין מאוד, שהגמרא אומרת כי חג החנוכה נקבע דווקא כזכר לנס פך השמן, ולא כזכר לנס הנצחון במלחמה. גם החנוכה שאנו מדליקים בחנוכה בכל לילה באה להזכיר דווקא את נס פך השמן. מדוע?

בנס פך השמן יש סמל ולימוד לדורות הבאים. היוונים בנסיונם לעקור את היהדות מעם ישראל, טימאו את כל השמנים. הם לא שפכו את השמן כי אם טימאו אותו. שישאר שמן, אבל טמא. השמן אותיות נשמה. היוונים רצו לטמא את הנשמה היהודית, לא חפצו להשמידה כמו טיטוס והמן הרשע ועוד צוררים אחרים, אלא לטמא אותה בתרבויות לא לנו ובדעות משובשות של כפירה.

ואכן רבים טעו וסרו מן הדרך הישרה, והתפתו אחר תרבות יון הקלוקלת. השמנים נטמאו, הדעות השתבשו.

אולם מאבק בלתי מתפשר מצד החשמונאים הביא למציאת פך שמן טהור. אותו פך שמן חתום בחותמו של הכהן הגדול הוא סמל ורמז לכל הדורות, רמז שלעולם תשאר נקודה בישראל שהקב"ה מגן עליה שלא יהיה לה שום מגע נכרי. הניצוץ היהודי הזה לא כבה בכל הגלות הקשה והארוכה, במשך אלפי שנים עם ישראל נשאר בקדושתו הנצחית בכל ארצות גלותו בבבל ובספרד, באשכנז ובפולין, במרוקו ובתימן - עם ישראל לא התבולל למרות כל הצרות.

כמה הדברים רלוונטיים לדורנו אנו!

אח... אילו היו רואים גדולי ישראל של הדורות הקודמים את הדור שלנו, אילו היה רואה זאת הרמב"ם או רש"י, ה"חפץ חיים" או ה"בן איש חי"... אילו היו רואים את המציאות המצערת כיום של רוב העם היהודי השבוי בידי תרבויות זרות שאינן שייכות לנו, אינו יודע מה זה "שמע ישראל", ומה זה "שבת" - מה גדול היה שברם וצערם.

אולם לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. גם במצב שנטמאו כל השמנים, השתבשו הדעות, ונטמאו הנשמות הטהורות של עם ישראל - גם אז אפשר למצוא את פך השמן הטהור, את הנקודה היהודית המצויה בלבו של כל יהודי פנימה, שלא נכבית ולא נטמאת לעולם. ואם רק נשכיל להדליק ולהאיר אותה, הרי שהיא תעלה ותדלק ותהיה לנר תמיד ולשלהבת קודש.

שער האגדה

סיפור נס חנוכה

שבעים צבאות הארץ

שבעים אומות ברא הקב"ה בעולמו, ולכל אומה ואומה ייעד לה תפקיד וקבע לה תחומים ותכונות השייכות לה. עם ישראל הוא העם היחיד אשר זכה להיות "עם סגולה", עם הקשור אל אלוהיו ודבק בו, אולם גם לעמים אחרים נתן הקב"ה תכונות: לזה יופי, לזה גבורה, לזה חכמה, ועוד.

יפת אלהים ליפת

בפרשת נח מתחילה התורה (בראשית פרק ו פסוק ט): אֵלֶּה תּוֹלְדֵי נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֳרָתוֹ, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת: וְלֹהֶלֶן (פרק י פסוק ב) נאמר: בְּנֵי יָפֶת גִּמְרָ וּמִגֹּג וּמְדֵי וַיֵּן וַתְּבֵל וּמִשְׁךְ וַתִּירָס.

אבי האומה היוונית שמו היה 'יון', בנו הרביעי של יפת בן נח. ליפת ולבניו נתן הקב"ה את סגולת היופי והחכמה, כפי שמברך אותם נח (פרק ט פסוק כז): "יָפֶת אֱלֹהִים לְיָפֶת...".

אלף ושבע מאות שנה נתגלגלה משפחת יון בעולם עד שעלתה קרנה והיתה לראש הממלכות בימי אלכסנדר מוקדון, ואז זכתה שתקיימם בה ברכה זו.

איך וכיצד התרחשו הדברים??

מדינת יון בראשיתה

בימי קדם, היתה יבשת אירופה ברובה בלתי מיושבת. אולם במשך השנים הגיעו לשם בני אדם, אשר נדדו אליה מארצות המזרח. ארץ יון היתה מן המקומות הראשונים באירופה, שהתפתחו בה חיים מסודרים. שבטים רבים באו והתיישבו בה, ובמשך השנים גיבשו לעצמם חיי מדינה.

ארץ יון מוקפת בשלושת צדדיה בים, ומשופעת במפרצים רבים, ולכן היו רבים מתושביה יורדי ים. עובדה זו השפיעה רבות על מדינת יון: היוונים הגיעו בקלות רבה לארצות אשר מסביבם, וניסו לכבוש אותם. הם היו לוחמים אמיצים, וניהלו מלחמות רבות נגד שכניהם [אשר מהמפורסמות שבהם - "מלחמת טרויה"].

במסעותיהם הרבים, באו היוונים במגע עם עמים שונים ועם תרבויות שונות, ולמדו מהם: מתושבי צור וצידון - למדו קרוא וכתוב, מן האשורים - למדו כיצד לחשב את מהלך הכוכבים, ומן המצריים - למדו לערוך חישובים שונים בהנדסה. כך פיתחו תושבי יון את תרבותם, ובמשך הזמן נהפכו מלומדים ליוצרים. בתחום המדע, הניחו היוונים את היסוד למדע המודרני של ימינו.

אתונה וספרטה

שתי הערים המפורסמות ביותר בין אתונה וספרטה. הבדלים גדולים היו בין שתי הערים הללו, ואופי מיוחד ושונה.

ספרטה היא עיר האם של כל תרבות הספורט והכוחניות. היא היתה מדינה צבאית, תושביה רובם ככולם היו חיילים. הגברים בילו את חייהם במחנות הצבא, הילדים בגיל מוקדם הוצאו מחיק אמותיהם וקבלו חינוך צבאי: לימדו אותם להשתמש בנשק, ולהסתגל לחיי הצבא הקשים והמפרכים. כל ילד נבדק מיד עם היוולדו: אם התברר שהוא ילד חזק, אשר יוכל למלא את תפקידו כחייל טוב - מוטב, ואם לאו - השליכו אותו אל פני השדה, ושם מת!

אתונה לעומתה היתה עיר מגוונת ונעימה יותר. היו בה חיילים, אומנים, סוחרים ויורדי ים. המוכשרים עסקו באומנות ובמדע, או בחקירה פילוסופית. ילדי אתונה למדו מקצועות שונים, וביניהם תפסו מקום בראש: השירה, הנגינה וההתעמלות.

האומנים של אתונה קישטו את העיר ביצירות אומנותיות, אדריכלים מוכשרים בנו בניינים מפוארים, שהצטיינו ביופיים. משוררים חיברו מחזות, אנשי מדע גילו עובדות, שלא היו ידועות עד אז, למשל, שהארץ היא בצורת כדור, הם מצאו דרך לחשב מראש מתי יהיה ליקוי חמה. הפילוסופים של אתונה, שהמפורסמים שבהם - סוקרטס, אפלטון ואריסטו, עסקו בחקירות עיוניות.

המושג "דמוקרטיה" אף הוא התפתח לראשונה באתונה. העם המתורבת לא השלים עם צורת שלטון של מלכים ורודנים, כפי שהיה מקובל אז בעולם כולו, ובמשך הזמן הצליח להשיג "דמוקרטיה" - שלטון עם [ביוונית: דמוס - עם, קרטיה - שלטון]. העם בחר במושלים והשתתף באסיפות כלליות שהתקיימו במרכז העיר, שם החליטו יחד בענייני המדינה, למשל אם לצאת למלחמה או לא.

תרבות חיצונית

כך היתה העיר אתונה למרכז תרבותי מתקדם, וכך התקיימה ברכתו של נח לבנו יפת - ומדינת יוון הפכה לסמל של תרבות ויופי.

אולם יופי זה - חיצוני הוא. יש בו ברק והדר, יש לו משיכה וקסם. "חכמת יוון" יכולה לעשות את האדם מלומד יותר, מתקדם יותר, מתפתח יותר, אך אין היא חודרת אל עומק האישיות, ואין היא יכולה לשנות משהו במהותו של אדם. כפי שמבטא זאת רבי יהודה הלוי בשיריו:

"ראה נא גם ראה, דודי, והבן וסור ממוקשים, צנים ופחים,

ואל תשיאך [אל תפתה אותך] חכמה יוונית, אשר אין לה פרי - כי אם פרחים"

לחכמה היוונית יש "פרחים" יפים, יש לה חיצוניות מרשימה, אך אין לה "פרי" אין בה תועלת אמיתית לשיפורו של האדם. יכול אדם להיות מלומד, מתקדם - אך אין בכך כדי לשנות משהו אמיתי בתוך אישיותו פנימה. דומה הדבר לבעל חיים

מאולף: הוא יכול לבצע משימות מרשימות, להראות "חוכמות" בלתי רגילות, אולם במהותו הוא נשאר בעל חיים לכל דבר. כפי שמספרים על אריסטו, מגדולי הפילוסופים באתונה, אשר עסק בחקירות רבות אודות המוסר, האמת והצדק, והנה יום אחד ראוהו תלמידיו אוכל בצורה בהמית לחלוטין. "הכיצד?!", תמדהו. והוא השיב להם: "כשאני אוכל - אני לא אריסטו..."

ואכן בתחום הדת, המוסר והצדק - נשארו היונים בדרגה הפרימיטיבית של שאר האומות, סגדו לאלילים, והתנהגו בחייהם הפרטיים והחברתיים בניגוד למוסר, הצדק והשכל האנושי.

בעיות מדיניות

מדינת יון הלכה והתפתחה, אולם בעיות מדיניות קשות פקדו אותה. מלכות פרס, שהיתה אז אימפריה עולמית השולטת על מדינות רבות בעולם, השתלטה אף על יון. היוונים לא רצו כמובן לשאת שלטון זר, והם ניסו בכל כוחם להתנגד ולהילחם בפרס. מלחמות קשות התנהלו בין הפרסים ליוונים, אשר במהלכן נגרם הרס וחורבן רב לערי יון.

היתה ליוונים בעיה נוספת: בארץ יון קיימים רכסי הרים גבוהים מאוד, המפרידים בין אזורים. מפאת גובהם של ההרים, לא יכלו תושבי הערים השונות לבוא בקשרים אלו עם אלו, ובמשך הזמן התחילו להרגיש את עצמם כבני עמים נפרדים. מלחמות גדולות התנהלו בין הערים הגדולות, על השלטון ביון. ספרטה נלחמה באתונה והביסה אותה, ולאחר מכן העלתה את כל אתונה באש! אחרי כן קמה העיר "תבי" ונלחמה נגד ספרטה, וכך הלכה יון ונחלשה כתוצאה מן המלחמות הפנימיות שבתוכה.

בזמן שערי יון החלישו והחריבו זו את זו, הלכה והתחזקה בצפונה של יון מדינת מוקדון. המוקדונים היו עם מאוחד ומלוכד. מלכם פיליפ הקים צבא מאומן היטב, מצוייד בנשק יעיל ובתכסיסי מלחמה מקוריים. בעזרת צבא זה התחיל פיליפ להשתלט על יון, עד שסיפח אותה לארצו.

אלכסנדרוס והסוס

בתקופת שלטונו של פיליפ על יון, היתה יון מעלה מיסים לפרס. כל שנה היה "דריוש" מלך פרס שולח שליחים אל פיליפ מלך יון, שיתן לו מיסים.

יום אחד, קיבל פיליפ מידידו מלך פרוסיה מתנה מיוחדת במינה - סוס עצום ונאה, אשר לא היה כמוהו בכל ארץ יון. היה הסוס בעל עוצמה וחרון, והיה הורג כל מי שניסה להתקרב אליו, וכך לא יכל שום פרש לרכוב עליו. החליט פיליפ לעשות לסוס כלוב מברזל, אל הכלוב הזה היה נוהג להשליך כל אדם שנגזר עליו משפט מוות.

לילה אחד חלם פיליפ חלום, שבו נאמר לו: "האיש אשר ירכב על הסוס האסור אשר לך, הוא ימלוך אחריך!" שמר פיליפ את החלום בלבו, וציפה לראות כיצד יפול דבר.

לפיליפ היה בן בגיל חמש עשרה בשם אלכסנדרוס. בן זה נולד לו לאחר שנים רבות, והוא היה ילד יוצא דופן. היתה לו רעמת שיער כמו של אריה, ועיניו גדולות - האחת שחורה והשניה תכלת, ושיניו גדולות, וקולו כקול הנשר. כבר בגיל צעיר הוא רכש לעצמו חכמות רבות, והיה משכיל וגיבור חיל. והנה יום אחד, עבר אלכסנדרוס ליד הכלוב של הסוס, והתבונן בו. הוא הושיט את ידו דרך החורים ומישש את צואר הסוס. והסוס, כמו כבשה תמימה, ליקק את ידיו של אלכסנדרוס. פתח אלכסנדרוס את הכלוב, תפס בצוארו של הסוס, והתחיל לרכוב עליו בלי מושכות ורסן.

כששמע זאת פיליפ שמח מאוד, והבין כי הנה בנו ימלוך אחריו. הוא גילה לבנו את החלום, ובנו השיב ואמר לו: "אם תתן לי צבא ורכב ופרשים, אלך להלחם באויביך, ואז כשאנצח במלחמות תווכח לראות כי נכון החלום אשר חלמת". הסכים פיליפ לבקשת בנו, ונתן לו חיילים ופרשים. יצא אלכסנדרוס למלחמה ואכן נחל ניצחונות בכל אשר פנה.

מלכות יון מתעצמת

לימים, שלח דריוש מלך פרס שליחים אל פיליפ שיעלה לו מס כמידי שנה בשנה. אלא שהפעם קם אלכסנדרוס ומנע מלתת להם את המס. הוא אמר לשליחים: "לכו אמרו למלכם דריוש, כי כל עוד שלא היו לפיליפ ילדים, היתה לו תרנגולת מטילה ביצי זהב. אולם כאשר נולד לו בנו, נעצרה התרנגולת מלדת..."

שליחי דריוש תמדהו מאוד על תשובתו המחוצפת והנועזת של אלכסנדרוס, ומיהרו לשוב לארצם, לדווח למלכם על ניצני המרד. בינתיים פרצה מלחמה בין יון לארצות הסמוכות לה, ופיליפ מת במלחמה. את כסאו ירש כמובן אלכסנדרוס בנו, שכונה מעתה "אלכסנדר מוקדון" על שם ארץ מוצאו. עם עלייתו של אלכסנדר למלך, החלה רוח קרב לנשב בצבא יון. המלך החדש איחד את מדינת יון, דיכא את נסיונות המרד של ערים שונות ביון, שניסו לפרוק מעליהם את שלטון המוקדונים. הוא החריב את העיר "תבי", שהתקוממה נגדו, ולאחר שביסס את שלטונו בפנים הארץ, הלהיב את צבאו לצאת להלחם ולכבוש עמים ומדינות, ובעיקר את פרס. הוא אמר ליוונים, שבמלחמה זו יוכלו לנקום בפרסים את נקמתם על החורבן הרב שגרמו הם לארצם.

ואכן בראש צבא חזק ומלוכד של 40,000 חיילים יצא אלכסנדר למסע מלחמות, כשהיעד העיקרי שלו הוא מדינת פרס. עז היה חפצו להכניע את האימפריה הגדולה, ובכך לקנות לו שם ותהילה. הקרב הראשון שלו עם צבא פרס נערך ב"אסיה הקטנה", בעיר "איסוס", שם התקיף אלכסנדר את הצבא הפרסי הגדול. למעשה, לצבא הפרסי היו נתונים טובים יותר כדי לנצח, אולם בעייתו היתה שהוא היה מורכב מלאומים שונים, ולכן לא היה מספיק מאוחד ומלוכד. לעומתו היה הצבא היווני, צבא לאומי מאוחד, מצוייד בנשק יעיל, ומונהג על ידי מצביא מוכשר. וכך הוכרע הקרב ב"איסוס" לטובת היוונים.

אלכסנדר פונה להחריב את בית המקדש

עתה פנה אלכסנדר עם צבאו הגדול, לעבר רצועת החוף של ארץ ישראל, כדי להלחם בבנות בריתה של פרס, ולספח אותן אל ממלכתו. כל הערים נכנעו לפניו - עכו, אשקלון, עזה. אולם בעיר "צור" נעצר אלכסנדר, הוא לא הצליח לכבוש אותה, מפני שהיתה מבוצרת היטב. הוא הקיף אותה במצור למשך שבעה חודשים, ובמהלך התקופה הזו ביקש מן היהודים שיבואו לעזרתו. היהודים סירבו, מכיון שלא רצו להפר את השבועה שנשבעו למלכי פרס. לעומת זאת כאשר פנה אלכסנדר אל ה"כותים", שונאי היהודים, הם נענו בשמחה לבקשתו, ובקשו ממנו, שבשכר זה ירשה להם להחריב את בית המקדש של היהודים אשר בירושלים, אשר מהווה "איום" על ממלכתו.

ואכן לאחר שנכנעה העיר צור, פנה אלכסנדר אל ירושלים, במטרה לקיים את ההבטחה שהבטיח לכותים צמאי הדם - להחריב את בית המקדש.

הפגישה עם שמעון הצדיק

בדרכו לירושלים, ישן אלכסנדר במלון, ובשוכבו חלם חלום, והנה איש לבוש בדים עומד על ידו, ובידו חרב חדה ומבריקה, והוא מרים את חרבו על ראש המלך. פחד המלך פחד גדול ואמר לאותו איש: למה אדוני רוצה להכות אותי? אמר לו האיש: אלוקים שלח אותי ללכת לפניך ולעזור לך במלחמותיך, ולהכניע תחתך מלכים גדולים ועצומים. אולם עתה דע כי מות תמות, על אשר מלאך לבך לעלות לירושלים ולהרע לכוהני ה' ועמו.

התחנן אליו המלך ואמר: "אנא! סלח נא לפשע עבדך. ואם רע בעיניך שאלך לירושלים, אפנה ואשובה לי! אמר לו האיש: אל תירא, קבלתי את עתירתך. ועכשיו לך לדרכך לירושלים, וכאשר תגיע לעיר תראה איש כדמותי, לבוש בדים כמוני. כאשר תראה אותו, מהר ליפול על פניך והשתחוה לפניו, וכל אשר יאמר לך לעשות - עשה! רק זכור ודע לך כי אם תמרה את פי, ולא תעשה ככל אשר ציויתך - מות תמות!"

ובינתיים בירושלים שררה בהלה גדולה, הגיעה השמועה כי אלכסנדר מוקדון מתקרב בחיל גדול לכיוון ירושלים, ובכוונתו להחריב את בית המקדש. באו והודיעו זאת לשמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ולקח עימו מיקרי וחשובי ישראל, ואבוקות של אור בידיהם. כל הלילה הלך שמעון הצדיק עם חבורתו לכיוון היציאה מן העיר, ומנגד הלך צבאו של אלכסנדר והתקדם לכיוון העיר. כאשר הפציע הבוקר נפגשו אלו עם אלו. כיון שראה אלכסנדר את שמעון הצדיק, מיד ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו עבדיו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני במלחמותי!

פנה אלכסנדר לשמעון הצדיק ופמלייתו, ושאל אותם: למה באתם? אמרו לו: היתכן שבית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יטעו אותך עובדי כוכבים להחריבו? אמר להם: מי הללו שהטעו אותי? אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם: הרי הם מסורים בידכם! מיד תפסו היהודים את הכותים

הרשעים, שהיו מתנכלים להם בכל הזדמנות, ונקבו אותם בעקביהם, ותלו אותם בזנבי סוסיהם, והיו גוררים אותם על הקוצים ועל הברקנים, עד שהגיעו להר גריזים, שבו היה ה"מקדש" של הכותים. כשהגיעו להר גריזים, חרשו והרסו אותו, כדרך שביקשו הם לעשות לבית אלוקינו, ואותו היום, יום כ"ה בטבת, עשאוהו היהודים יום טוב.

מזכרת מאלכסנדר

המשיך שמעון הצדיק לטייל עם אלכסנדר בירושלים, והראה לו את בית המקדש, את חצרותיו, את גגותיו ואולמותיו, וכן הראה לו את מקום קודש הקודשים ואת מקום המזבח. התפעל המלך ואמר: "ברוך ה' אלוהי ישראל ואלוהי הבית הזה! ואשריכם אתם עבדיו, המשרתים לפניו במקום הזה. ועכשיו ברצוני לעשות לי זכר בבית הקדוש הזה, ואתן זהב רב לצורפים שיעשו צלם כדמותי, ויקימו אותו בבית המקדש ליד קודש הקודשים. כך אזכה שיהיה לי זכר בבית הקדוש הזה.

אמרו היהודים למלך: אדוננו המלך, אין לנו רשות מאת אלוקי הבית הזה לשים בו פסל. ולכן הזהב, אשר נידבת אותו לבית המקדש, תן אותו לעניי הכהנים ולכלכלת היהודים הבאים להשתחוות בבית הזה. ואנו נעשה לך פה זכר טוב יותר ממה שבקשת: שכל ילדי הכהנים אשר יוולדו השנה הזאת בכל ירושלים, יקראו על שמך - אלכסנדר". נשאו הדברים חן בעיני המלך, והוא אכן תרם זהב רב לטובת בית המקדש.

נבואת דניאל

לאחר מכן ביקש אלכסנדר מן הכהן הגדול שיאמר לו על פי ה"אורים ותומים" אם ימשיך במלחמותיו עם דריוש מלך פרס או לא. אמר לו הכהן הגדול: לצערנו מיום שחרב בית המקדש הראשון אין לנו אורים ותומים, אולם אני אתפלל לה' שיתן לי תשובה לשאלתך. ואכן תפילתו נענתה, וה' שם בפיו לומר למלך שיעלה למלחמה ויצליח. הוא אף הראה לו את ספר "דניאל" שבו יש נבואה המדברת אודותיו (דניאל פרק ח):

בשנת שלוש למלכות בלשצר המלך, חזון נראה אלי אני דניאל... ואראה בחזון ואני הייתי על אוכל אולי [נהר ששמו "אולי"]. ואשא עיני ואראה והנה איל אחד עמד לפני האבל ולו קרנים... ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצנו והגדיל: ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב... ויבא עד האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני האבל וירץ אליו בחמת כח: וראיתיו מגיע אצל האיל ויתמרמר אליו [נלחם בו בכח] וירץ את האיל וישבר את שתי קרניו ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו... ויהי בראתי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה והנה עמד לנגדי כמראה גבר... ויאמר הנני מודיעך את אשר יהיה באחרית הזעם כי למועד קץ: האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס: והצפיר השעיר מלך יון והקרן הגדולה אשר בין עיניו הוא המלך הראשון:

פנה הכהן ואמר לאלכסנדר: "אתה הוא צפיר העזים, ודריוש הוא האיל. אתה

תרמסדו ארצה, ותיקח את ממלכתו מידו!" כך חיזק הכהן את לב המלך, והוא יצא מירושלים שמח וטוב לב.

מאז גילה אלכסנדר יחס טוב ליהודים, הוא מינה את הכהן הגדול למושל כללי בארץ במקום הפחה הפרסי, והרחיב את גבולות ארץ יהודה.

התרבות ה"הלניסטית"

מארץ ישראל עבר אלכסנדר למצרים. מדינה זו קבלה אותו בזרועות פתוחות, מכיון שראתה בו משחרר מעול הפרסים השנואים.

בתחילה חשב אלכסנדר להפיץ את התרבות היוונית, שכה העריץ, בכל ארצות כיבושו. אולם בעת כיבושיו נתוודע אלכסנדר גם לתרבות המזרחית, והתרשם ממנה. הוא אף שקל בדעתו, שאם ברצונו לשלוט ביד רמה על מדינות המזרח, ולהקים ממלכה ענקית המורכבת מעמים שונים ומתרבויות שונות, עליו להתחשב בתרבויות אלו. ולכן החליט לפתח תרבות חדשה, אשר בה ימוזג בעיקר את התרבות היוונית עם התרבות המזרחית.

כדי להשיג מטרה זו, יסד אלכסנדר ערים חדשות, והושיב בהן בני עמים שונים. העיר הראשונה מסוג זה היתה העיר "אלכסנדריה" שבמצרים, שנקראה כמובן על שמו. בעיר זו הושיב מצריים, יוונים, ואף יהודים, כדי שישפיעו אלו על אלו, ויתמוזגו לעם אחד. הוא הקים באלכסנדריה מוסדות להפצת תרבות יון, כמו אצטדיונים, ספריות, בתי אומנות, לצד מקדשי האלילים של עמי המזרח. כך התפתחה וצמחה לה תרבות חדשה, שכונתה: "התרבות ההלניסטית".

הוא עצמו הקריב קורבנות במקדשי האלילים של מצרים, והוכרז על ידיהם כבנו של האליל "אמון". אלכסנדר רצה להיות יותר ממצביא, ואף יותר ממלך. הוא הכריז על עצמו שהוא אליל, כדוגמת מלכי המזרח שנהגו להכריז על עצמם שהם אלילים, ובדרך זו חשב להגדיל את סמכותו בעיני עמי המזרח.

התרבות ההלניסטית השפיעה עוד שנים ארוכות על כל עמי האזור. בהשפעתה ערכו חקירות מדעיות, המציאו המצאות טכניות, פיתחו ענפי אומנות שונים, ועוד. אולם השפעות חיוביות אלו הועמדו בצל על ידי ההשפעות השליליות שלה. על ידי התרבות ההלניסטית התעורר ביתר שאת פולחן האלילים, הותר רסן התאוות, התגברה הסגידה לגוף, הפקרות ופריקת יצרים היו לדבר חיובי ורצוי, והמוסר האנושי הידרדר עד מאוד.

אולם עם אחד ויחיד לא אימץ לעצמו תרבות קלוקלת זו, הלוא הוא עם ישראל, העם הקדוש והנבדל מן העמים, אשר המשיך להיות דבק בתרבותו העתיקה והמפוארת. אף אלכסנדר מוקדון מצידו לא ניסה לכפות על היהודים את תרבותו, כיון שהעריך מאוד את חכמי ישראל ואת תורת ישראל.

הרחבת ממלכת יון - ומות אלכסנדר

ממצרים המשיך אלכסנדר במסע כיבושיו לעבר בבל. העיר נכנעה, ותושביה קבלו אותו בכבוד גדול. משם המשיך לעבר מדינת פרס - ה"אגוז" הקשה ביותר לפיצוח. ואכן במדינה זו נתקל אלכסנדר בקשיים עצומים: תושבי פרס שהיו עד כה מושלים בעמים אחרים, ראו באלכסנדר מושל זר, והתנגדו לו קשות. המלחמה בשטח ההררי שבצפון המדינה היתה קשה מאוד לחייליו של אלכסנדר, אולם בכל זאת, עם מותו של מלך פרס על ידי כמה שרים שמרדו בו, הצליח אלכסנדר להכריז על עצמו כמלך פרס. בהיותו בבירת פרס, נשא לאשה את בתו של המלך הפרסי, ועודד גם את שריו להתחתן בתושבי המקום, כדי להתמזג עמהם.

מפרס חזר אלכסנדר לבבל, ובמוחו תוכניות רבות לפיתוח ממלכתו הענקית. אבל לפני שהספיק לבצע את תוכניותיו, חלה בקדחת ומת לפני מלאת לו 33 שנה, ונקבר באלכסנדריה שבמצרים.

התפצלות מלכות אלכסנדר

במותו לא הותיר אלכסנדר בנים, בנו היחיד נולד לו רק לאחר מותו. באין בן יורש, נלחמו שריו הגדולים של אלכסנדר על ירושת ממלכתו. מלחמות קשות התנהלו ביניהם במשך 25 שנה. כאשר אף אחד מהם לא הצליח לגבור על יריביו ולתפוס את השלטון על הממלכה כולה, החליטו היריבים לחלקה ביניהם.

כך נחלקה מלכותו של אלכסנדר לארבעה מחוזות, ובכך התקיימה נבואת דניאל במלואה (דניאל פרק ח): "וַיִּפְּרֹץ הָעָזִים [מלכות יון] הַגָּדִיל עַד מָאֵד, וַיַּעֲצְמוּ נְשִׁפָּרָה הַקָּרְן הַגָּדֹלָה [אלכסנדר מוקדון] וַתַּעֲלֶנָה חֲזוֹת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רִיחֹת הַשָּׁמַיִם... וְהַנְּשִׁפָּרָה וַתַּעֲמִדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת מִגֻּי יַעֲמִדְנָה וְלֹא בְכָחוֹ" [ארבעת המלכים לא יהיו חזקים כל כך כמו אלכסנדר].

על השלטון בארץ ישראל התנהלו קרבות קשים בין "סליקוס", השר שנהיה לשליט על סוריה ובבל, לבין "תלמי", ששלט על מצרים. הקרב המכריע ביניהם נערך בשנת ג'תנ"ט (301 שנה לפני הספירה למניינם). בקרב זה ניצח תלמי, ולקח בשבי יהודים רבים אל מצרים. ומאז - במשך 100 שנה, שלטו ה"תלמיים" בארץ ישראל.

היהודים באלכסנדריה

במצרים הלכה והתפתחה קהילה יהודית מפוארת. וכך מספרת הגמרא (סוכה דף נא עמוד א):

רבי יהודה אומר: מי שלא ראה דיופלוסטין [בית כנסת מפואר ומיוחד] של אלכסנדריה של מצרים, לא ראה בכבודם של ישראל... ושבעים ואחת קתדרות של זהב היו בה, כנגד שבעים ואחד זקנים. ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה, והסודרים [מטפחות] בידיו. וכיון שהגיע הזמן לענות "אמן", הלה מניף בסודרים [כי לא כולם יכלו לשמוע את קולו, מחמת גודל המקום], והם עונים אחריו "אמן". ולא היו יושבים מעורבים, אלא זהבים [צורפי הזהב] בפני עצמם, וכספים [צורפי הכסף] בפני עצמם, ונפחים [אומני ברזל] בפני עצמם, וטרסיים [אומני נחושת] בפני עצמם, וגרדיים

[אורגים] בפני עצמם. וכשעני נכנס שם, היה מכיר בעלי אומנותו, ונפנה אליהם להשתכר אצלם, ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו...

תלמי המלך מבקש להחכים

לאחר מותו של "תלמי הראשון", מלך אחריז בנו - "תלמי השני". בתקופתו, תמו כבר מלחמות היושרים של אלכסנדר, והשלטון על מצרים וארץ ישראל היה חזק בידי. בזמנו גברה אצל עמי המזרח ההתעניינות בספרי העמים, ובמקומות רבים נוסדו ספריות גדולות.

גם תלמי זה, בהיותו מלך חכם ונבון ואוהב ספר, הקים לעצמו ספריה גדולה. הוא חפץ מאוד לקבץ לעצמו ספרים רבים מדתות שונות, כדי להחכים עוד ועוד ולחקור את הדין והיושר בעולם. על ידי כך רצה לחבר בעצמו ספר חוקים על כל צרכי העולם - לפי המוסר והצדק. לשם כך שלח שניים מחכמיו שיעברו ממדינה למדינה ויקבצו עבורו ספרי חכמה. אחרי סבב גדול שעשו חזרו אל המלך כשבידיהם תשע מאות ותשעים וחמישה ספרים. שמח המלך מאוד, צחק ואמר: הבה ונוסיף עוד חמישה, כדי שיהיו בידינו אלף ספרים. היו שם כמה חכמים, ששמעו על תורת ישראל. אמרו לו: אדוננו המלך, מה לך לטרוח לקבץ ספרים כה רבים, כדי לחקור מהם את האמת והצדק? עצתנו לך, שתשלח שליחים אל היהודים אשר בירושלים, והם יביאו לך את ספרי תורתם, אשר נכתבה להם על פי ה' על ידי נביאיהם, ומספרים אלו תוכל להתחכם ולשפוט כל דין על פי האמת והיושר האמיתיים.

שמע המלך לעצתם, ושלח שליחים אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה מתורגם ליוונית. אולם חכמי ירושלים לא רצו לתת את ספר תורת ה' ביד איש נוכרי, ולכן התחכמו ותרגמו לו במקום ספר התורה - את "ספר הישר", שיש בו מדרשי חז"ל על התורה.

קיבל המלך את הספר לידי, והתחיל ללמוד בו. הוא נהנה מאוד מן החכמה והצדק הטמונים בו, עד שעזב את כל הספרים שקיבץ לעצמו, והגה רק בספר הזה, ושמח שמחה גדולה על העצה הטובה שנתנו לו חכמיו.

לימים, נודע לחכמיו על התרמית. הם הבחינו ומצאו שהיהודים הביאו לתלמי ספר אחר במקום ספר התורה, מיהרו לבוא אל המלך ואמרו לו: אדוננו המלך, לעגו לך היהודים, כי לא שלחו אליך את ספר התורה שאמרנו לך, כי אם ספר אחר שהיה בידם. עצתנו לך, שתשלח אליהם שליחים בשנית שישלחו לך את ספר תורתם האמיתי, כי ממנו תמצא את מבוקשך יותר ויותר מן הספר ששלחו לך. קצף המלך מאוד, וחמתו בערה בו. מיד החליט לשלוח שליחים שנית אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה האמיתי. אולם הפעם היה חשדן ביותר, ונהג בעורמה, כדי להיות בטוח שאכן יקבל את ספר התורה האמיתי ולא ספר אחר. (הקדמת ספר הישר)

תרגום התורה ליוונית

מה עשה תלמי? שלח ספרים ומנחות אל הכהן הגדול, ובקש ממנו שישלח אליו 72 חכמים מארץ ישראל, אולם לא גילה להם את הסיבה להזמנתם. ואכן הגיעו אל

המלך תלמי 72 זקנים כהנים חכמים, ובראשם אלעזר הכהן. כבואם מצרימה התקבלו בכבוד גדול. נתן להם המלך תלמי שבעים ושניים בתים ובקש מכל אחד **בנפרד** לתרגם את התורה ללשון יוונית. בכך רצה לבדוק שאכן יתרגמו לו את ספר התורה, ולא ספר אחר.

שרתה רוח הקודש על כל החכמים, ונתן הקב"ה עצה בלבבם, לתרגם את התורה עם מעט שינויים. כולם כתבו את אותם שינויים בדיוק, לדוגמא: "אלוקים ברא בראשית" [במקום "בראשית ברא אלוקים", כדי שלא יטעו הגויים לומר, כי "בראשית" הוא שמו של אליל והוא שברא חס ושלום את אלוקים]. וכן: "אעשה אדם בצלם ובדמות" [במקום "נעשה אדם", שלא יטעו הגויים לומר, שהיו שותפים להקב"ה בבריאת העולם].

כאשר הושלמה המלאכה, הביאו את הספרים לפני המלך, ומצא המלך את כל דבריהם מתואמים, ישרים ונכונים, ושמח שמחה גדולה. הוא למד מן הספרים הקדושים, העמיק בהם, ונהנה מאוד מאוד מן החכמה הגדולה הטמונה בהם. ציוה המלך לשלוח את הזקנים הכהנים חזרה ירושלימה בכבוד גדול, מלאים באוצרות זהב וכסף.

יהודי מצרים שמחו מאוד על תרגום התורה ליוונית, הם ידעו שבעקבות התרגום, יעלה כבודם בעיני העמים, אשר יקראו בתורה על עמינו ועל הניסים הגדולים שעשה ה' עמנו. לכן חגגו מידי שנה את היום שבו הסתיים תרגום התורה ליוונית. אבל חכמי ישראל ראו את הסכנה הגדולה האורבת ליהודי מצרים מתרגום זה. הם ידעו שבמשך הזמן יתרגלו יהודי מצרים לקרוא את התורה ביוונית, וכך ישכחו את לשון הקודש, ויתרחקו מדרך היהדות [חשש זה אכן התאמת ברבות השנים]. על כן אמרו חכמינו ז"ל: "קשה יום תרגום התורה ליוונית, כיום שנעשה בו העגל".

"מתיוונים"

בתקופת שלטון התלמיים התפשטה התרבות ההלניסטית מאוד. במצרים, בסוריה, בעבר הירדן ואפילו בארץ ישראל, נבנו ערים יווניות, ובהן הוקמו כל המוסדות אשר הפיצו את התרבות ההלניסטית. בערים אלה היו ספריות גדולות, שהכילו את יצירות הסופרים והפילוסופים היוונים, מקדשי אלילים, בתי שעשועים, מגרשי ספורט וכדומה.

הערים היווניות שבארץ ישראל ובמצרים, היוו מכשול חמור לבני עמנו. רבים בקרו בהן לרגל עסקיהם, וקלי הדעת שבהם אף הושפעו מן הפאר החיצוני של התרבות ההלניסטית ונדבקו בזהמתה. הם בקרו במגרשי הספורט, הלכו למקדשי האלילים ולבתי השעשועים כדי להשתתף במסיבות הפרועות שנערכו שם, וכך פרקו מעליהם עול תורה ומצוות. יהודים אלו קראו לעצמם: "מתיוונים".

יראי ה' לא התקרבו למקומות אלו, והתייחסו בשאט נפש לכל הגילויים של התרבות ההלניסטית המושחתת. אך לא היה לאל ידם למנוע את התפשטות הנגע בין בני עמנו.

תחילה רכשו המתיוונים רק את המנהגים החיצוניים של הגויים: דברו בלשונם,

והשתתפו בחגיגותיהם, אך עדיין שמרו תורה ומצוות. אולם במשך הזמן התרחקו מדרך התורה לגמרי, השתחוו לאילולי יון, וטימאו את עצמם בבשר פיגוליהם.

מעלליו של יוסף המוכס

בתחילת תקופת שלטון התלמיים, התנהלו עדיין החיים בירושלים ובכל ערי היהודים על פי דרך התורה. בכל המקומות היו בתי כנסת, בתי מדרש, תלמודי תורה וכו', וגדולי התורה הם שהנהיגו את העם. לכן חששו המתיונים הראשונים להראות בגלוי את התרחקותם מדרך התורה וממסורת האבות, ופעלו בינתיים בסתר. אולם בתקופת שלטונו של "תלמי השלישי" התחילו המתיונים להרים ראש:

יוסף בן טוביה, יהודי מושחת ואיש בליעל, הצליח בדרכי עורמה לקחת מן הכהן הגדול את הסמכות על גביית המיסים מן היהודים למלך תלמי. כדי לתת תוקף לתפקידו, שלח אליו המלך חיילים מצריים שיעזרו לו בגביית המס. יוסף, שכונה מעתה "יוסף המוכס", רצה להתעשר מתפקידו, ודרש מן היהודים סכומי כסף מופרזים.

אשקלון היתה העיר הראשונה שאליה הגיעו יוסף המוכס ואנשיו. כאשר סרבו תושבי העיר לשלם לו את המיסים הגבוהים שדרש מהם, הרג עשרים אנשים מראשי העיר וגזל את כל רכושם. מאז, נפלה אימת יוסף המוכס וחבר מרעיו על כל תושבי הארץ, ואיש לא העז עוד לצאת נגדו.

מתיונים רבים הצטרפו אל יוסף המוכס, וכמוהו התעשרו גם הם מן המיסים שגבו מן העם. כאשר הרגישו כי גבר כוחם, החלו להרים ראש והעזו להתנהג בדרכי היוונים גם בגלוי. הראשונים שהתחילו בכך היו בניו של יוסף המוכס, אליהם הצטרפו רבים מבני גילם, ואף כוהני הדיוט אחדים נתפתו ללכת בדרכיהם.

סוף שלטון התלמיים

בתקופתו של "תלמי הרביעי", נתחדשה המלחמה בין התלמיים ובין ה"סליקים" [יורשיו של "סליקוס", ששלטו על סוריה ובבל לאחר מות אלכסנדר]. באחד הקרבות ניצח תלמי, ובגובה ליבו עלה לירושלים ורצה להיכנס לבית המקדש. כאשר ניסו הכהנים למנוע ממנו את חילול הקודש, פרץ לבית המקדש בכח. אבל מן השמים עכבו בעדו: הוא התעלף ונפל לארץ!

כאשר חזר לארצו למצרים, החליט להתנקם ביהודי מצרים על מפלתו. הוא כינס את הנכבדים שביהודי אלכסנדריה לקרקס גדול, ושם צוה לשטות בהם פילים. אבל כאן התרחש נס נוסף: הפילים לא פנו אל היהודים, אלא אל המשסים, ורמסו רבים מן היוונים, שבאו לראות ולהנות מאסונם של היהודים.

כאשר מת תלמי הרביעי, מלך אחריו בנו, שהיה עדיין צעיר לימים. הוא לא היה מסוגל לתפוס בחוזקה את השלטון תחת אביו, ואת חולשתו ניצלו ה"סליקים" מושלי סוריה, ומיהרו לכבוש את ארץ ישראל. כך תמה בארץ ישראל תקופת שלטון ה"תלמיים", והחלה תקופת שלטון ה"סליקים".

עליית אנטיוכוס לשלטון

25 שנה אחרי שהסליקים כבשו את ארץ ישראל, עלה אנטיוכוס לשלטון. אנשי חצרו, אשר רצו להחניף לו, קראו לו "אנטיוכוס אפיפנס", כלומר: המפואר. אבל מאחורי גבו קראו לו "אנטיוכוס אפימנס", כלומר: המשוגע. ואומנם כינוי זה הלם אותו ביותר. אנטיוכוס דימה בנפשו שהוא אליל, וציוה על כל עמי ממלכתו להקים במקדשיהם את הפסל שלו, ולהשתחוות לו. אנטיוכוס פיזר כסף רב לחגיגות עם מפוארות, והתנהג בהן כאחד השוטים, במטרה לעורר תשומת לב ו"כבוד" בין ההמונים.

את שלטונו על כל עמי ממלכתו ניסה לחזק על ידי כך שהפיץ ביניהם את התרבות ההלניסטית, ושאיפתו היתה שגם היהודים יקבלו עליהם תרבות זו. אולם בשלב ראשון הוא לא ניסה לעשות זאת בכח, אלא בדרכים עקיפות. הוא העלה את מעמדן של המתיוונים, ומינה אותם למשרות חשובות, כמו מושלים, שרים, שופטים ושוטרים. הוא עודד אותם לערוך ערבי שירה, חגיגות, ריקודי עם, ולהכניס פולחן יווני. כמו כן הקים אצטדיונים ומרכזי תרבות, וקיווה כי אט אט ימשך לב העם אחרי תרבותו.

הכהונה הגדולה עוברת לידי הטמאות של יאסון

עד לפני שעלה אנטיוכוס לשלטון, היתה עבודת בית המקדש מופקדת בידי הנאמנות של יוחנן כהן גדול. הוא שמר על טהרת הבית, ובמאמצים רבים הצליח להרחיק את משפחת יוסף המוכס ואת שאר המתיוונים מכל השפעה על העניינים הפנימיים של היהודים. מצב זה השתנה לרעה, כאשר עלה אנטיוכוס לשלטון. המתיוונים קבלו ממנו עזרה לכל תוכניותיהם השפלות.

אחיו של יוחנן הכהן הגדול נימנה בין המתיוונים. הוא שינה את שמו מ"יהושע" ל"יאסון". ברוב חוצפתו ורשעותו, בא יאסון לפני אנטיוכוס והציע לו סכום כסף גדול, כדי שימנה אותו לכהן גדול במקום אחיו! המלך כמובן מסר לו ברצון את התפקיד הגדול והקדוש הזה, מאחר שידע, כי יאסון ודאי יפעל למען הרחקת היהודים מדרך התורה. אנטיוכוס הסכים גם לבקשתו השנייה של יאסון: להקים בירושלים בתי משחק יוניים, בהם ילמדו בני יהודה ללכת בדרכים המקולקלות של הגויים.

ירושלים מחוללת

שלוש שנים שימש יאסון בתפקיד הכהן הגדול, ובמשך תקופה זו השתנו החיים בירושלים מן הקצה אל הקצה. עיר הקודש חוללה על ידי צעירים פורקי עול, ונהפכה לעיר יוונית. הגיעו הדברים לידי כך, שבמגרש הספורט שהקים יאסון לא הרחק מהר הבית, שיחקו המתיוונים במשחקי התגוששות. גם כהנים מסוימים עזבו את עבודתם בבית המקדש, ויצאו למגרש לשחק שם, כדרכם של הגויים!

חילול עיר הקודש גבר עוד יותר בזמנו של "מנלאוס", האיש אשר קיבל את משרת הכהונה הגדולה במקום יאסון. הלה הבטיח למלך אנטיוכוס רודף השלמונים, סכום כסף גדול מזה שנהג לשלוח לו יאסון תמורת המינוי. את הכסף לתשלום המס ולצרכיו הפרטיים הוציא מנלאוס - מאוצר בית המקדש! וכשגם זה לא הספיק לו, לא היסס ומכר אף כלים מכלי הזהב הקדושים.

הרג נורא בירושלים

רבים מיהודי ירושלים חיכו להזדמנות לגרש את הכהן הגדול הרשע הזה מן העיר. כשלוש שנים לאחר מינויו של מנלאוס, נדמה היה כי הנה הגיעה ההזדמנות המיוחלת.

הדבר היה כשיצא אנטיוכוס למלחמה במצרים, ולא הצליח להשתלט עליה. בארץ ישראל נפוצה שמועת שוא, כי אנטיוכוס נהרג במלחמה. בשמחתם הזדרזו תושבי ירושלים לקום על מנלאוס ולגרשו מן העיר. לאסונם - עבר אנטיוכוס בדרכו חזרה ממצרים לסוריה - דרך ירושלים, שם נודע לו על גרושו של מנלאוס. בהיותו סר וזעף על מפלתו במצרים, התנפל על יהודי ירושלים ושפך עליהם את כל חמתו. הוא השתולל בעיר כחיה טורפת, הרג אלפי איש, הוציא בגלות עם רב וגדול, ופיזר את כל החכמים אשר בה, כפי שמתאר זאת "יוסיפון" (חשמונאים ב, ד-ה):

"ויצו על אנשיו לאמור: הכו תכו כל אשר יפול בידכם, וגם על הממלטים את נפשם על גגות הבתים אל תחמלו. ויהרוג בלי רחמים נער וזקן, איש ואשה, גם בחור גם בתולה, וגם על עוללים ויונקים לא חמלו. ובשלושת הימים השחיתו שמונים אלף איש - ארבעים אלף נהרגו, וארבעים אלף נמכרו ונלקחו בשבי. וכל זה איננו שווה לו - וחמס אנטיוכוס בכף רשע את כל כלי הקודש, וכל אשר התנדבו המלכים לפאר את המקדש וליפותו, את הכל גזל בידי חמס".

גזירות שמד

בשלב זה החליט אנטיוכוס להרחיק את העם בכח מדרך ה', ולגזור עליהם גזרות שמד. המלך הרשע הזה ידע, שכל עוד ישמרו היהודים את מצוות תורתם, לא יוכל לשלוט עליהם שלטון מלא.

הוא כתב אגרות לכל ערי יהודה, ובהן נאמר, כי כל עמו צריך להתאחד בתורה אחת וחוקה אחת. אין להקריב קורבנות בבית המקדש בירושלים, אלא להקים במות ומקדשים לאילילים, ולהקריב בהם בשר חזיר וכל בהמה טמאה.

בעצת יועציו החליט אנטיוכוס להתמקד בעיקר בעקירת מצוות התורה העיקריות, אשר עקירתן תגרום בעקיפין לעקירת התורה כולה - מצוות אשר בלעדיהן תהיה התורה רק בגדר טקס ופולחן חיצוני חס ושלום, שתשתכח מאליה עם הזמן. הם הגיעו למסקנה, כי שלושת המצוות העיקריות הן: שבת, ברית מילה, וקידוש החודש. [קידוש החודש פירושו, כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, צייתה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבעו בית דין באיזה יום יחול ראש חודש, ועל פי זה יקבעו מועדי וחגי ישראל].

השבת

וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעָלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ:

השבת הרי היא מכריזה ואומרת: יש בורא לעולם שברא אותו בששה ימים ונח

ביום השביעי, אליו אנו נכנעים ומשתחוים! אבל היוונים רצו לעקור את המחשבה הזאת מלב כל יהודי לאמר: אנחנו אדוני הארץ! אלינו צריכים להכנע!

ברית מילה

הנה הברית מילה היא אות בינינו ובין הקב"ה, כי חפצים אנו להשתמש בגופנו אך ורק על פי רצון ה'. הקב"ה מנחה אותנו לרסן את היצרים שבתוכנו, ולהשתמש בהם כראוי. אך היוונים לא כן מחשבתם אלא אדרבה להסיר את הרסן ולאבד את הסייגים, ולחיות חיים שבהם הכל "מותרים לכם מותרים לכם", מבחינת 'מי יאמר לו מה תעשה, ומי יאמר לו מה תפעל'.

קידוש החודש

קביעת ראשי החדשים מזכירה לנו, כי כח אלוקי הוא המושל על הזמן ומנהיג אותו, ולא הזמן שולט עלינו. ביום שקידשו בית דין את החודש - מקודש הוא, וממילא מקודשים המועדים על פי אותו היום שבו קבעו חכמי ישראל שמתחיל החודש. אין אף אחד בעולם שיכול לשנות את מהותם של הזמנים, רק חכמי ישראל. לזאת לא הסכימו היוונים: הזמן נתון בידינו, ובאפשרותנו לעשות בו כטוב בעינינו, ואילו היהודים לא יקבעו לעצמם, מתי יהיו חגים ומועדים שונים, אלא הכל על פי החלטותינו.

היופי הופך לכיעור

יופיו של יפת - כשהוא משרת את האדם לעבודת ה' - הרי הוא אכן יופי. אך כשהוא מנסה להתנכל לעם ישראל - אין לך כיעור גדול מזה. הגבורה הופכת לעריצות ואכזריות, החכמה - למזימה, והאמת - לסילוף.

עולם בלא בורא, גוף ללא רסן, זמן ללא קדושה - היש לך כיעור גדול מזה?!

מלחמת חורמה

לפני שעזב אנטיוכוס את ארץ יהודה, הפקיד בה את שר צבאו "פוליפוס", וציווה אותו: "כל אשר יאות מהם למצותי, וישתחוה אל צלם תמונתי, ויאכל בשר חזיר, ויצא מדת משה - יחיה. וכל הממאן - יהרג ללא חמלה".

היו אלו ימים קשים ונוראים לעם היהודי, ובפרט ליהודי ירושלים. היוונים פרצו שלוש עשרה פרצות בחצר העזרה של בית המקדש, בטלו את שני קרבנות התמיד שצויה בורא עולם להקריב בכל יום, קרבן תמיד של שחר וקרבן תמיד של בין הערביים, טמאו את השמנים המיועדים להדלקת המנורה, טמאו את בית המקדש בפולחן האלילים ובמעשי תועבה, את בנות ישראל הסגירו לעריצי האויב, והשכיחו כליל את השבתות והמועדים.

ביום ט"ו בכסלו שנת ג'תקצ"ג (167 לפני הספירה למניינם), הקימו היוונים פסל טמא בבית המקדש על מזבח ה'! הם בנו במות לאלילים בכל ערי יהודה, קרעו את ספרי תורת ה' לקרעים ושרפו אותם באש.

כל מי שהיה ירא את דבר ה' יצא מן העיר וחיפש מפלט באחד הכפרים שבהרי

יהודה. שם הצליחו בזמן הראשון להסתתר מעיני שוטרי אנטיכוס הרשע, ולקיים את מצוות התורה. אולם פתרון זה היה זמני ביותר, שכן לאחר שביססו היוונים את תרבותם הטמאה בירושלים, יצאו הם לכפרים ולהרים לתור אחרי יהודים השומרים תורה ומצוות. היה זה נסיון קשה ומר עבור היהודים הנאמנים. הם התחבאו ביערות ובמערות, והיו מוכנים למסור את נפשם על קידוש ה', כאשר יד הצוררים תשיג אותם גם שם. אלפי אנשים, נשים ועוללים, מסרו את נפשם על קידוש ה', נטבחו ונהרגו על שמירת התורה והמצוות, ה' יקום דמם.

מות אלעזר שר הכהנים

תפסו היוונים את אלעזר שר הכהנים, שהיה כבר זקן ושבע ימים (הוא אלעזר הנ"ל אשר נשלח בראש המשלחת אל תלמי המלך לתרגם את התורה), והביאו אותו לפני פוליוס. פנה אליו פוליוס ואמר לו: "אלעזר הכהן, הלוא איש חכם ונבון אתה! אל נא תעבור את מצוות אדוננו המלך. עבוד לצלמו, ואכול מבשר זבח, ואז תחיה ולא תמות". ענה אלעזר הכהן: "חלילה לי להפר את מצוות אלוקי, אל-חיים ומלך עולם, ולעשות את מצוות אנטיכוס אשר ימיו כצל עובר".

ראה פוליוס כי לא יוכל לשכנע את אלעזר להישמע לו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אליו בסתר ואמר לו: "יודע אתה שאני אוהב אותך ומכבד אותך כבר ימים רבים, מכיר אני אותך עוד מעת היותי משרתו של תלמי המלך. כאשר באת אליו עם חבריך לתרגם את התורה, נוכחתי לעמוד על גדולתך ומעלתך. ועכשיו מרחם אני עליך ועל שיבתך, ואין אני רוצה להרע לך. ולכן רוצה אני להציע לך הצעה אחרת: קח לך חתיכת בשר כשרה משלך, ותאכל אותה בפני העם, באופן שיחשבו שאתה אוכל מבשר זבח של צלם אנטיכוס. אם תעשה כן אחמול עליך ולא אמית אותך".

אולם אלעזר הכהן לא הסכים אף לזאת. הוא פנה לפוליוס ואמר: "שמע נא אותי, פוליוס פקיד המלך אנטיכוס! בן תשעים שנה אנוכי היום, וכל חיי דבקה נפשי ליראה את ה' אלוקי ישראל. ואיך אבוא היום לעשות רמיה ולהפר בריתו! אם כה אעשה כדברך, אחטיא את ישראל, ויאמרו היהודים: הנה אלעזר הכהן, בן תשעים שנה עזב את תורת אלוקיו והפר בריתו. ואם כן מה לנו חלק ונחלה בתורת ה'? ויפרו גם הם ברית ה' ויעזבו את תורתו, וילכו נפשותיהם לאבדון. לכן חלילה לי לטמא את טוהר שיבתי לגרום ליהודים רפיון ידיים באמונת ה'. אמותה הפעם את המוות הזה ואותיר אחרי גבורה ואומץ לעמי ולבחורי. אתם תמיתו אותי פה, ואלוקי ישראל יחייני שם בעולם הבא. והיהודים בראותם את מותי פה על ידכם - יאבו גם הם לעזוב את חייהם למען יקר תורת אלוקינו, ונהיה אני והם כולנו חיים!"

כשמוע פוליוס דברים אלו, הפך ליבו לאכזר, והחליט להמשיך ביתר שאת להרע לישראל בכל מאודו. הוא ציוה לייסר ולהכות כל יהודי שדבק בתורתו, וכן ציוה לייסר את אלעזר הכהן ביסורים קשים. וכאשר היכו אותו ועינוהו ביסורים קשים בלי חמלה, נאנח אלעזר הכהן ואמר: "אלוקי! אתה ידעת כי יכולתי להציל את נפשי מן המוות הזה. אבל לא חפצתי כי אהבתיך. והנה הם יכוני מכות נמרצות אשר אין בי כח לשאת אותן. אבל בגלל גודל האהבה שבווערת בליבי אליך - מכות

אלו חביבות עלי, ואסבלן בכח ובגבורה. ואתה למען רחמך, רחם על עדת ישראל, והצילם מכל אויב ושונא". וככלותו לדבר ולהתפלל אל ה', עלתה נשמתו הטהורה השמימה, והותיר אחריו כח ואומץ וגבורה לבני עמו.

מות אם ובנה

אם גיבורה אחת מבנות הלויים - ילדה בן, והחליטה למול אותו למרות גזירות היוונים. ביום השמיני מלה את בנה בתופים ובמחולות, וביודעה כי יד היוונים מתקרבת עליה ועל תינוקה להורגם, הקדימה וקפצה מן החומה כשתינוקה חבוק בזרועותיה, והיא קוראת ואומרת: רבונו של עולם, כל זאת בָּאֲתָנּוּ, וְלֹא שְׂכַחְנוּךְ, וְלֹא שְׁקַרְנוּ בְּבְרִיתְךָ, לֹא נִסּוּג אַחֲזָר לְבָנֵנוּ! וכך קידשה את ה' ברבים.

אלף איש במערה

בקרב היהודים קמה קבוצה שמנתה למעלה מאלף בני אדם מאנשים, נשים וטף. קבוצה זו החליטה: לא יתכן שנוותר על שמירת השבת, שהרי בורא העולם צוה: "ששת ימים תעבוד, וביום השביעי תשבות". לא נפר את מצות מלכו של עולם, מפני גזירתו של מלך שפל ורשע. מה עשו? התחבאו במערה אחת, ושם שמרו את השבת כהלכתה. אלא שהיה מלשין אחד שגילה אותם, והלך והסגיר לידי המלך. שלח המלך את חילותיו אל המערה, עמדו החיילים בפתח המערה וקראו לעבר היהודים: מדוע מריתם את פי המלך? אם ברצונכם להציל את נפשכם, קומו צאו מן המערה וסורו למשמעתו של המלך!

נענו כולם ואמרו: טוב לנו למות כאן ולהמרות את מצוותו של מלך בשר ודם, ולא להמרות חלילה את מצוותו של מלך עולם!

מששמעו החיילים היוונים את תשובתם הנחרצת, הביאו עצים אל פתח המערה והעלו אותם באש, והמערה כולה התמלאה עשן. כך מתו כל יושבי המערה - אנשים, נשים וטף - על קדושת שמו יתברך.

חנה ושבעת בניה

צדקת היתה חנה, ולה שבעה בנים. יום אחד תפס פוליפוס - פקיד המלך - את חנה ושבעת בניה, והביאם לפני המלך אנטיוכוס.

הובא תחילה האח הגדול לפני המלך, ניסה המלך לפתותו ולשכנעו כי יעזוב את תורתו ואמונתו, וידבק בחכמת יון. הוא אף איים עליו שאם לא כן, ימיתו ביסורים קשים ומרים. נענה ואמר הבן בבטחה:

"מה לך להרבות דברים וללמדנו תורות תעתועיך? הלוא תורתנו תורת אמת, מסורה לנו מאבותינו ואבות אבותינו, לא נסור ממנה ימין ושמאל! אדוני המלך, אל נא תרבה בדברים, אם רצונך להורגני, אנא עשה זאת תכף ומיד, ותמהרני לעלות אל ה' אלוקי".

קצף המלך מאור, וצוה על עבדיו להרוג את הבן במיתה משונה ואכזרית לעיני אמו ולעיני אחיו למען יראו וייראו. כך נטבח הבן הראשון על קידוש ה'.

הביאו את הבן השני אל המלך. אמרו לו שרי המלך: שמע את מצות המלך, ולמה תמות ביסורים גדולים, כמו שמת אחיך? ענה ואמר להם:

"מהרו את האש ומהרו את החרב, ועשו בי כרצונכם, ואל תגרעו לי דבר מכל אשר עשיתם לאחי, כי לא נופל אנוכי ממנו בחסידות ובטהרת הנפש וביראת אלוקים".

ציוה המלך שיהרגו אף אותו מתוך יסורים קשים ומרים. ואז אמר הבן לעומתו: "הוי ואוי עליך, אכזר על נפשותינו! התחשוב כי תקח את נפשותינו לעשות בהן כחפצך? הן הנה הולכות אל האלוקים אשר נתנן, ואל מקום האור הגדול אשר עם ה', ועוד נחיה חיים ארוכים, אשר לא יהיה להם סוף וקץ. ואתה - נפשך תלך לדראון עולם!", ויהרגו גם את הבן השני לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן השלישי לפני המלך, אמר הבן למלך: "הוי, איש צר ואויב! מה לך להפחידני? למרות המיתות והיסורים הקשים שאתה מביא עלינו, אין לנו לא פחד ולא דאגה. יודעים אנו שזהו רצון ה' לזכך את נשמתנו ולכפר על עם ישראל. את כל היסורים אנו מקבלים באהבה, וה' יתן לנו שכר פעולתנו, ואילו אתה תלך לאבדון!"

ויתמה המלך וכל שריו על גודל הנפש אשר הראה הבחור הזה, ויפלא בעיניהם. ויהרגו אף את הבן השלישי לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן הרביעי לפני המלך, ואמר לפניו: "אל תדבר אלי דבר, אכזר! לא תאריך עלי בדברים. עשה רצונך בגוייתי, ונשמתי תלך אל אלוקי ישועתי. ה' אלוקינו ישוב ויחיינו ולפניו יקימנו, ולך לא תהיה תקומה וחיים". ויהרגו גם את הבן הרביעי על קידוש ה'.

הובא הבן החמישי לפני המלך, ואמר לפניו: "אויל וכסיל, אשר לא יבין אל פעולות מעשיו! חושב אתה כי מסרנו ה' בידך משנאתו אותנו חס ושלום. דע לך כי רק מאהבתו אותנו הביאנו ה' אל הכבוד הזה, למות על קדושת שמו יתברך!", ויהרגו אף את הבן החמישי על קידוש ה'.

הובא הבן השישי לפני המלך, ואמר לפניו: "עתה אלוקינו מתרצה במותנו לכפרה על עם ישראל, והנה אנחנו נמות, ואתה - ישרשך ה' מארץ החיים", ויהרגו גם את הבן השישי על קידוש ה'.

ויהי כאשר ראתה חנה הצדקת את בניה נעקדים זה אחר זה, לא פחד ליבה, ולא רגזה בנפשה, אלא היתה משוררת ואומרת: "אם הבנים שמחה - הללויה!". ותעמוד באומץ לב על בניה הכהנים הנהרגים, ועל איבריהם החתוכים המושלכים על הארץ, ותאמר: בני! לא ידעתי היאך באתם בבטני, ואני לא רקמתי את גיותיכם בבטני, וגם רוח ונפש לא נתתי בכם. אמנם האלוקים - אלוקי ישראל - הוא יצר אתכם, הוא בנה עצמותיכם, והוא ארג את גידיכם, והוא העלה עליכם את בשרכם מלמעלה, גם הוא כיסה בשרכם בעור, והצמיח עליו שערותיכם, ויפח באפכם נשמת חיים, והוציא אתכם לאור העולם. ועתה! נתתם נפשכם תחת תורתו

הקדושה, למות מיתה קצרה ולהפרד מחיים קצרים. והוא ישיב עוד את נפשותיכם בכם, ויביא עליכם רוח וחייתם, ויצילכם מהמוות הארוך, וינחילכם החיים הארוכים. ועל כל זאת בני - יתן ה' שכר פעולתכם. ואשריכם על ככה, ואשרי יולדכם ויולדתכם!

ויתמה המלך מאומץ לב האשה, גם פוליפוס נכלם מאוד. ויאמר המלך: הגישו אלי את הבן השביעי, באשר הוא נער קטן. אולי אוכל לפתותו, ולא תתפאר עלי האשה הזאת לאמר, 'כי נצחתי את אנטיוכוס המלך, בחזקי ובאמצי את בני למות על תורת אלוהינו'.

ואז הביאו את הבן השביעי והאחרון - והוא נער קטן בן שבע שנים בלבד. התחנן אליו המלך: עשה רצוני! ואני נשבע לך להפקידך למשנה לי ולהמשיך בך כל מלכותי, ותהיה עשיר בכסף ובזהב. בן זה הנער את דבר המלך ואמר:

"הוי, מלך זקן וכסיל! איך תתפאר ותתהלל במתת שקר? מהר ועשה בי כיתר אחי, ואל תאחרני, כי הצליח ה' דרכי ללכת אליו!".

לא ידע המלך את נפשו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אל האם ואמר לה: אשה טובה! חמלי נא על הילד הזה, ורחמי נא את פרי בטןך, ופתי אותו בדבריך לעשות רצוני. וישאר לך לפחות ילד זה לפליטה. אמרה חנה בחכמתה: אכן רצוני לפתות את הילד, אך אוכל לעשות זאת טוב יותר אם אתרחק מכם מעט, כדי לדבר עמו בצד ולשכנעו.

הוליכה חנה את בנה הקטן אליה, נשקה לו על פניו ואמרה לו: "בני, שים לבך לדברי והבינם. עזוב כל זאת! אשר אני נשאתיך בבטני תשעה חודשים, ושתי שנים מחלבי הינקתיך, ובחלב ובמזון עד היום כלכלתיך, וגם מיראת אלוהים ומתורתו, כפי יכולתך וכפי שניך לימדתיך. ועתה בני, פקח עיניך וראה השמים והארץ, הים והיבשה, המים האש והרוח ויתר הנבראים, ותתבונן בהם לדעת כי בדבר ה' נעשו, ולאחר מכן יצר האלוהים את האדם להיות תמים לעבודתו ולקבוע בלבו את יראתו. והוא נתן שכר לפעולתו. אבל הבטחתו של בן אדם הבל ותוהו, לא תועיל ולא תצליח, והכל נגד העולם הקיים כאין. ועתה, בני! אל יפתה אותך האכזר הזה בדברי שקר, ואל תשען על רוח פיו, כי מה יתן לך? ואם תנצל ממשפטו לפי שעה - איך תנצל ממשפט האלוהים? אך שמע בקולי ומות על קידוש ה', ולך עם אחיך. ומי יתן, בני, וראיתי עתה מקום גדולת מקום תפארתכם בגן עדן, ונאור כולנו באור ה', נגילה ונשמחה בו. ואני אבוא אליכם ואשמח בכם, כאילו ראיתי יום חתונתכם!".

עוד היא מדברת אליו ומאריכה בדברים, אמר הבן: אמי היקרה, למה תאחרי אותי ללכת, ולא תעזיבני ליסע אל אחי הקדושים? כי אין בלבי לשמוע אל המלך, ודבריו כולם כאין וכאפס בדעתי כנגד תורת ה'.

הלך הילד אל המלך, ובלב אמיץ פנה ואמר למלך: "הוי, מלך זקן וכסיל, אכזר ואויב לה'! על מי תתנשא ותאמר כי תנצחתי בדבריך? אני בן שבע ואתה בן שבעים, ואני

מלעיג על הוללותך. אני מאמין בתורת ה' אלוקינו, אשר חרפת וגידפת בדבריך ובמעשיך, ולא אחוש לתעתועיך והבליך. ואם נסבול את מכאובי משפטיך בעולם הזה, הננו הולכים לחיי עד, ולמקום החיים אשר אין בו מוות. ואתה תשאר מתועב ומרוחק מה' אלוקינו, כי יעשה בך נקמה, ובשאל תחתית תרד, במקום אשר אין בו לא אור ולא חיים, מקום חושך וצלמוות, ולא תמצא שם לנפשך מרגוע ולא מנוחה, צרה וצוקה יסובבך, ואש וגופרית יקיפוך, כי זה חלקך מאת אלוקי".

קצף המלך מאוד מאוד על דבריו העזים של הבן, וציוה להוסיף עליו מכות נמרצות ועינויים קשים יותר מיתר אחיו, וכך נהרג אף הוא על קידוש ה'.

עמדה חנה האשה הגיבורה, הצדיקה והטהורה, ותפרוש כפיה השמימה ותאמר: עלץ ליבי בה', רמה קרני באלוקי. אנא ה'! אסוף נשמתי אליך, ואל יפגעו בי אויביים. והראה לי את המקום אשר הכנת לעבדיך - בני, המתים על קדושת שמך, והנחילני חלק מעט עמהם שם. וככלותה להתפלל, יצאה נפשה בדברה, ותפול על גויות ילדיה, אם הבנים שמחה.

התקוממות בעיר מודיעין

המצב הקשה נמשך, והרדיפות הלכו והתגברו. יראי ה' הבינו שהתורה והיהדות נתונים בסכנת קיום, בתנאים כאלה עוד מעט תאבד שארית יהודה חס ושלום, ולא יהיה המשך קיום לעם ישראל. הם החליטו, כי אין מנוס אלא לצאת למלחמה גלויה בחרב ובחנית מול הצר הצורר.

ההתקוממות הגלויה נגד היוונים התחילה בעיר "מודיעין". שם כינס מתתיהו, בנו של יוחנן הכהן הגדול ממשפחת חשמונאי, את שני אחיו ואת חמשת בניו: שמעון, יוחנן, יונתן, יהודה ואלעזר, אשר התחילו להתכונן למלחמה נגד היוונים.

הגיעה השמועה אל פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס, והחליט מיידית לעלות עם צבאו למודיעין. הוא הקים בה פסל, וציוה על כל התושבים להקריב לו קורבן. פוליפוס פנה אל מתתיהו וכה אמר לו: "שמע נא, מתתיהו הכהן! אתה איש נכבד בעמך, עשה את מצות מלכי אנטיוכוס, ותחיה ולא תמות". ענה מתתיהו בקול גאה ואמר: "אני - את מצות מלכי אני עושה. ואתם - עשו את מצות מלככם, כאשר ציוה אתכם!".

עוד הם מדברים, והנה קם אחד משרי פוליפוס שהיה יהודי "מתיוון" ואמר: "תמה אני מאוד משרי המלך ומצבאו, עד מתי תחרישו למתתיהו ולא תעשו נקמה בו, על אשר העיז פניו לבלתי עשות מצות המלך?" ובדברו כן, שלף את חרבו, ורוצץ את ראשו של חזיר אחד, העלה אותו אל המזבח אשר הקימו לכבודו של אנטיוכוס, והקטיר אותו באותו אופן שבו מקריבים - להבדיל - קרבן עולה בבית המקדש.

בראות מתתיהו את זאת, קצף מאוד וקנא את קנאת ה'. מיד שלף את חרבו, רץ לעבר אותו רשע, והכה אותו על צוארו בחוזקה. גופו של אותו רשע נפל על המזבח אשר הקים, ונשרף באש יחד עם בשר החזיר. ואילו ראשו עף כלפי מעלה, ונחת ליד שר הצבא היווני. בתוך הבהלה שנוצרה הכה מתתיהו אף בשר הצבא ובעוד רבים מאנשי צבא יון, ואילו היתר מיהרו לברוח.

המכבי"ם

אך מתתיהו לא הסתפק בזאת. הוא תקע בשופר, והכריז: "מי לה' - אליו מי האיש החרד לתורת אלוקיו ומחזיק בבריתו - יבוא אחרי!" הוא אף ביקש מיהודה בנו לסבוב בארץ, לחפש במערות, ולצרף אליו כל איש אשר קנאת ה' טהורה מפעמת בלבו. הלך יהודה ממקום למקום בהכרות: "מי לה' אלי!!!" ואכן התקבצו אליו עדת אנשים צדיקים החרדים לדבר ה', ובאו עמו אל העיר מודיעין. אמר להם מתתיהו: "שלום בואכם, מה לנו להרבות דברים ועצות? אין פה כי אם להתפלל לאלוקים להושיע את שאריתנו. ועתה! חזקו ונתחזקה במלחמה, ולה' התשועה". שמעו האנשים את הדברים, התחזקו והיו נכונים למלחמה. הם חרטו על דגלם את המילה **מכבי**, על פי הפסוק: "מי כמוך באלים יה'!". מתתיהו וצבאו הלכו ועברו מעיר לעיר. הם החלו להכות את מחטיאי עם ישראל - יוונים ומתיוונים. נתצו את הבמות שהקימו היוונים לאלילים, ואת כל ילדי ישראל מלו.

צוואת מתתיהו

מתתיהו חש כי קיצו קרב, על כן כינס הוא את בניו וחיזק אותם שימשיכו במלחמות הקודש נגד היוונים, וכך אמר להם: בני, יודע אני כי עתה יהיו מלחמות גדולות ביניכם ובין היוונים, על אשר קמנו להילחם בעד עמנו. ועתה בני, קנאו את קנאת ה', ולא תפחדו מן המוות. כי אם תמותו במלחמת ה' - תקבלו שכרם מן השמים, ויתן לכם ה' חן וכבוד אמיתי בעולם הבא. הלא תדעו, כי פנחס אבינו קינא אף הוא את קנאת ה' וסיכן את נפשו להרוג את המדיינית, וקיבל מאת ה' שכר על כך לדורות עולם. לכן בני, חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תערצו מפני הגויים הטמאים האלה. כי הם - יבטחו בכוהם הכלה ובגבורתם החולפת, ואתם - תבטחו בכח ה' אלוהינו, אשר לא יכלה ולא יחלוף, ויכול הוא להושיע אתכם גם אם תהיו מעטים! היקבצו בני, כאיש אחד בלב אחד, וקנאו את קנאת ה', כאשר עשו אבותיכם, וה' יתן פחדים ומוראכם על אויבכם!

קרא מתתיהו לשמעון בנו הגדול ואמר לו: בני! יודע אני כי ה' נתן לך חכמה ודעת, וביכולתך להנהיג את עם ה' בעצה טובה ובהנהגה ישרה. ולכן התאמץ בכל כוחך להדריך ולהנהיג את העם הזה, וה' יהיה בעוזך!

לאחר מכן קרא מתתיהו לבנו יהודה וכך אמר לו: "בני יהודה, שמע לעצתי, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלח. אני ידעתי, כי איש מלחמות אתה, והאלוקים נתן בך כח וגבורה, ולבך כלב האריה, אשר לא ימס ולא יפחד. ועתה, כבד את ה' בכוחך, כי הוא נתן לך הכל וכל כוחותיך ממנו הם, וצא להלחם את מלחמות הקודש בכל עוז. ואל תתעצל ללכת לכל כיוון ולכל מקום בארץ הקדושה - במזרח ובמערב, בצפון ובדרום, לקחת נקמה מיד הגויים המטמאים אותה. אתה תהיה שר הצבא ומשוח מלחמה לאחרי היהודים, ותלך לפנייהם בכל מלחמותיהם".

כסיימו לדבר, ביקש מתתיהו שיביאו לפניו פך שמן. הוא שפך אותו על ראש יהודה, ומשח אותו למשוח מלחמה. אז הריעו כל העם תרועה גדולה, ותקעו בשופר וקראו: יחי הנגיד! יחי משוח המלחמה!

לאחר הדברים האלו מת מתתיהו כהן גדול, וקברו אותו בכבוד גדול. ויהודה בנו לבש שריון קשקשים וחגר כלי מלחמה, וירד אל האויבים החונים סביבות הרי יהודה, אשר נאספו למלחמה נגדו. ה' היה בעזרו והוא הצליח להכות בהם 8,200 גיבורים. חייליו משלו בערים של הרי יהודה [חוץ מירושלים, אשר היתה נתונה עדיין בידו השלטון היווני והמתיוונים], והטילו את חיתתם על חיילי האויב.

הקרב הראשון - נגד אפולוניוס

השמועה על פעולותיו של יהודה הגיעה ל"אפולוניוס", המושל בארץ יהודה מטעם אנטיוכוס, והוא אמר: "מי הוא זה, אשר מלאו ליבו למרוד על אדונו המלך אנטיוכוס?". מיד אסף צבא רב ועלה לעבר הרי יהודה. היה זה הקרב הגלוי הראשון בין הצבא היווני ובין גדודיו של יהודה.

יהודה שר צבא ישראל יצא לקראתו, וכאשר ראה את אפולוניוס בתוך המחנה, נתן בו ה' רוח גבורה, ומיד רץ לקראתו אל תוך המחנה, והכה בצבאו מימינו ומשמאלו ומלפניו, והפיל את גיבורי הצבא כמו שמפיל הקוצר את אלומותיו. כך המשיך והתקדם בתוך המחנה עד שהגיע אל אפולוניוס עצמו, הכהו בחרבו והמיתו. התחילו אנשי הצבא לנוס, ויהודה עם צבאו רודפים אחריהם. היכו היהודים באויביהם מכה רבה עד מאוד, ובזזו את שללם.

הקרב נגד סרון

אולם קרב זה היה רק ה"פתיח" לקרבות נוספים שהתנהלו בין צבא יהודה לצבא אנטיוכוס. לאחר נצחונו של יהודה על אפולוניוס, קם שר נוסף בשם "סרון", והחליט: "אעשה לי שם, ואצא להלחם ביהודה!". אסף גם הוא את כל חילו, ולפנות ערב הגיע עד בית חורון. יהודה באותו זמן לא היה מוכן לקראת מלחמה, ורבים מאנשי צבאו לא היו איתו. אך הוא החליט שעליו לאזור עוז ולהלחם, כדי לא להפגין חולשה בפני האויב. כאשר האיר הבוקר ראו יהודה ואנשיו לפניהם עם רב ועצום והמון גדול. אמרו אנשי יהודה אליו: "איך נוכל להלחם בהמון גדול כזה, ואנחנו מתי מעט?" אמר להם יהודה: "קראו אל ה' ותושעו, כי לה' המלוכה והתשועה". בא יהודה מצד המחנה בהפתעה והכריז מלחמה בקול גדול בקוראו: "לה' התשועה!!!". בצורה ניסית ופלאית מאת ה', פרצה בהלה פתאומית במחנהו של סרון, וכולם החלו לנוס. רדף יהודה אחריהם, והכה אף מהם רבים מאוד.

"לְיָ ה' שְׁהִיָּה לָנוּ, בְּקוֹם עֲלֵינוּ אֶדָם - אֲנִי חַיִּים בְּלָעוֹנוּ בְּחָרוֹת אֶפֶס בָּנוּ... בְּרוּךְ ה' שֶׁלֹּא נִתְּנָנוּ טָרֶף לְשִׁנֵּיהֶם... עֲזָרְנוּ בְּשֵׁם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ!"

ליזיאס - ממלא מקומו של אנטיוכוס

אנטיוכוס המלך הגדול שמע על ההתרחשויות בארץ ישראל, ולא ידע את נפשו. הוא החליט לגייס נגד יהודה צבא גדול ורב, אולם היתה לו בעיה: כדי לעודד את חייליו הסוריים ליציאה למלחמה, היה עליו להבטיח להם סכומי כסף גדולים, וסכומי כסף כאלו לא היו מצויים בכל קופות המדינה.

כדי לפתור בעיה זו, החליט אנטיוכוס, כי הוא עצמו יפנה עם צבא גדול לכיוון אחר

- למדינת פרס, אשר לאחרונה התחילה למרוד בו, כדי לחזק שם את מעמדו, ולהכריח את התושבים להעלות לו מס. מכספים אלו, שתכנן לקבל, יוכל לשלם לחיילים אשר יצאו למלחמה ביהודה.

למשך תקופת היעדרו מן המדינה, מינה אנטיוכוס את שרו "ליזיאס", להיות ממלא מקומו כמושל סוריה וארץ ישראל. הוא מינה אותו אף להיות אפוטרופוס על בנו "אאופטר", שהיה עדיין קטן.

אלה ברכב ואלה בסוסים

מיד לאחר מינויו, נערך ליזיאס למלחמה נגד יהודה. הוא גייס בסוריה צבא עצום של 40,000 איש רגלי ועוד 7,000 פרשים, ועליהם הפקיד שרי צבא מעולים. הוא עצמו נשאר בסוריה כדי להמשיך לנהל את ענייני המדינה.

כאשר עבר הצבא הסורי הגדול לאורך החוף, בדרכו למלחמה נגד החשמונאים, הצטרפו אליו אנשים רבים מתושבי הארץ הגויים. הם היו בטוחים בנצחונו של הצבא הסורי, והכינו כסף וצורות כדי לקנות שלל. הם הביאו עמם גם שלשלאות ברזל עבור שבויי המלחמה היהודים, שחשבו לקנותם מן החיילים הסוריים, כדי למוכרם אחר כך לסוחרים עבדים!

ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר

שמעו זאת אנשי יהודה, וידעו כי אין בכוחם לגבור על הצבא הסורי הגדול, ואין להם על מי להישען אלא על אבינו שבשמים. הם רצו להתאחד יחד לעצרת של צום, תפילה וזעקה, ולשפוך את ליבם לפני ה'. אבל מאחר שירושלים היתה סגורה ומסוגרת, בית המקדש היה מחולל וזדים שלטו בו - התאספו יהודה ואנשיו במקום המקודש הקרוב ביותר לירושלים - במצפה. שם היה שופט שמואל הנביא את העם, ושם - לפי המסורת - גם קברוהו. מנגד ראו את עיר הקודש ואת בית המקדש מחולל, ובמר ליבם התפללו לה' שיציל אותם גם הפעם מידי אויביהם. הם זעקו ואמרו: "אלוקי האלוקים, הנשגב והנורא! אתה הוא המעורר מלחמות והמשבית מלחמות, ובידך כח וגבורה לרומם ולהשפיל. לכן ברחמיך הרבים שמע קול תחנונינו והכנע את הגאה הזו, לפני עמך השפיל הבוטח בחסדך הגדול!" כה הוסיפו והתפללו לה', עד שהרגישו כי שמע ה' קול בכיים וצעקתם ונענה לתפילתם.

אחרי הצום, סידר יהודה את צבאו לקראת המלחמה. הוא ציוה להוציא כרוז כפי שנצטוונו בתורתנו הקדושה (דברים פרק כ פסוקים א - ט) להכריז לפני שיוצאים למלחמה: **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיְבֶיךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וָרֶכֶב עִם רֵב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְהָיָה כְּקִרְבָּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדָבַר אֶל הָעָם: וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אִיְבֵיכֶם אֶל יָרֵךְ לִבְבֶּכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּחְפוּזוֹ וְאֶל תַּעֲרִצוֹ מִפְּנֵיהֶם: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אִיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: וְדָבְרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר... מִי הָאִישׁ הִירָא וְרַךְ הַלֵּבב יִלָּךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמַס אֶת לִבָּב אֲחִיו כְּלָבָבו:**

כן עשה יהודה, ואז פרשו מן הצבא אנשים רבים, ורובם אשר פחד הצבא הסורי

הגדול נפל עליהם. ונשאר יהודה עם 7,000 איש בלבד, אולם כל אלו היו אמיצים ובוטחים בה' ובישועתו.

קרב כפול

בינתיים התפצל הצבא הסורי לשנים. מחנה אחד עלה להרי יהודה כדי להתקיף שם את היהודים. ואילו המחנה השני נותר בשפלה, ולא נערך עדיין למלחמה. נתן ה' תחבולה בלבו של יהודה: במקום להילחם עם המחנה הראשון העולה להרי יהודה, הוא ירד בלאט עם צבאו אל השפלה, שם הפתיע את המחנה השני של הסורים, שלא היה מוכן כלל וכלל למלחמה. יהודה ואנשיו הפילו חללים רבים והעלו את כל המחנה באש. ובינתיים תעה המחנה הראשון בהרי יהודה, וחפש לשוא את צבאו של יהודה. והנה הם רואים לפתע מרחוק את כל המחנה שבשפלה עולה באש, ורוחם נפלה בקרבם. בשלב זה עלה יהודה עם צבאו חזרה לעבר הרי יהודה, ונלחם שם עם המחנה, שהיה כבר מותש ומתוסכל, וניגף במהירות לפני היהודים.

שלל רב לקח צבא יהודה ממלחמה זו, מן הכסף אשר הצטיידו בו גויי הארץ כדי לקנות עבדים. "עצו עצה ותפר, דברו דבר ולא יקום, פי עמנו אל" (ישעיה ח י).

היערכות מחודשת

כאשר שמע אנטיוכוס מה שקרה בארץ יהודה, התמלא כעס וחימה, ואמר בכעסו: "אלך ואבוא אל ירושלים, ואהפוך את כולה ל'בית קברות', כי אמלא אותה בגוויות חללים!".

השר שלו "בגריס" יעץ לו, כי הפעם עליו להיערך באופן שונה, כדי שלא ינחל מפלה נוספת ויהיה לבז ולקלס לכל העמים. הפעם עליו לשלוח אגרות לכל מדינות מלכותו ולגייס את כולם לבוא למלחמה. שמע אנטיוכוס לעצתו וכך עשה. הוא אסף צבא אדיר, עם רכב ופרשים לרוב, בליווי פילים משוריינים. בחיל כבוד כזה עלה לכיוון ירושלים, מתוך גאווה על ניצחונו הבטוח, והכריז: "אלכה לי אל ירושלים, ואעשה בה כרצוני, כי מי יעמוד בפני? הים והיבשה לי הם, ולי כח וחיל לעשות ככל אשר אחפוץ".

מסרת גבורים ביד חלשים

כשהגיעו סמוך לצבא יהודה, נבהלו היהודים מפניהם, נשאו עיניהם לשמים ואמרו: לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד... למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם? ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה!

באותה שעה היו עיני ישראל צופיות לכיוון מזרח, אולי יבואו אליהם הפרסיים לעזרה. אמרו להם הכהנים: הרי נאמר, "זה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו, ומן ה' יסור לבו... ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". א"כ למה אתם שמים מבטחכם בבני אדם?

אמרו להם: נכון אמרתם, אין לנו לבטוח בבני אדם כי אם בה' לבדו, "אלה בקרב ואלה בסוסים, ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר". מיד קבלו עליהם תענית ולבשו שק ואפר לבקש רחמים מלפני אלוקי השמים עזרם ומגינם של ישראל.

באותה שעה אסף הקב"ה את שבעים השרים שלמעלה, האחראים על שבעים האומות, ורצע את אוזניהם במרצע של אש ואמר: יהרוג כל אחד מכם את קרוביו ועמו, ואל ימלט אף אחד מהם!

כששמעו שרי האומות כך, ירדו מיד לארץ, וכאשר היו היוונים יורים חיצים על ישראל, היו באים השרים ומהפכים את החיצים כלפיהם חזרה ונעצו אותם בלב היוונים, כמו שכתוב (תהלים פרק לו טו): "חֲרֹבָם תָּבוֹא בְּלִבָּם וְקִשְׁתוֹתָם תִּשְׁבְּרֶנָּה". היו בני חשמונאי רואים את הניסים ואומרים: ה' ילחם לנו! וישראל נקמו מהם נקמה גדולה, מהם שרפו ומהם דקרו בחרב, ומהם תלו על העץ, וגם את בגריס תפסו והרגו. כששמע אנטיוכוס כך, מיהר לברוח בבושה ובקלון.

זהו שאנו אומרים בתפילות חנוכה: "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך, לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה..."

סופו של אנטיוכוס - כן יאבדו כל אויביך ה'

הקב"ה מדד עם אנטיוכוס מידה כנגד מידה על גאוותו והתנשאותו, והראה לו כי הוא אפס מאופס. הקב"ה נתן לאנטיוכוס למות במיתה משונה, מלאת בזיונות וחרפה. בעודו רוכב על מרכבתו, והנה התנגשו סוסיו עם פיל גדול. רגזו הסוסים, קפצו והפכו את הרכב. אנטיוכוס שהיה שמן ועב בשר - נפל בחבטה ארצה ושר את עצמותיו. אך לא די בכך, הוסיף ה' מכה על מכתו, ונבאש כל בשרו כריח בשר החלל, המושלך על פני השדה ביום קיץ לוהט. נשאו אותו עבדיו על שכמם כי לא יכל לרכוב, אך לא יכלו לשאת את הריח הנורא, והשליכו אותו ארצה. כאשר ראה אנטיוכוס כי כלתה אליו הרעה מאת ה', נכנע ליבו ואמר: "צדיק הוא ה', המשפיל גבוהים, אשר השפילני והכניעני היום הזה" וידור נדר ויאמר: "אם ירפאני ה' מחולי זה, אבואה אל ירושלים ואמלאנה מכסף וזהב, ואתן לה כל אוצרות אבותי הקדמונים. ואמול את בשר ערלתי, ואלכה לי אל כל ממלכות הארץ, אכריז ואומר: אין כה' אלוקי ישראל בכל העולם!". אך ה' לא שמע אל דיבוריו, כי לא היה לבבו האכזר שלם עם ה' באמת. ובכל ארץ וארץ שאליה הגיע אנטיוכוס לבקש רפואה למכתו, היה נקרע בשרו מעל עצמותיו ונופל בארץ, עד אשר לא נשאר בשר בעצמותיו. ולקץ ימים נפלו מעיו ארצה, וימות בבושה ובכלימה בארץ נוכריה. כן יאבדו כל אויביך ה'.

חנוכת המקדש

לאחר התשועה הגדולה שעשה ה' ליהודים במלחמה, עלה צבא יהודה אל ירושלים, כדי לשחררה מן הרשעים המתיוונים.

כאשר באו יהודה ואנשיו לירושלים, נתגלה לעיניהם מראה נורא: "בית המקדש היה שמם, המזבח מחולל, השערים שרופים, בעזרה עלו עשבים כמו על אחד ההרים, והלשכות היו חרבות". הם קרעו את בגדיהם, זרקו עפר על ראשם, וזעקו זעקה מרה.

תיכף ומיד פנו לעבודת הקודש, לטהר את בית המקדש מן הטומאה אשר טימאו אותו הרשעים. הם סגרו את הפרצות אשר פרצו היוונים, ובנו שערים חדשים, טיהרו את העזרה מן ההרוגים והטומאות. במקום מנורת הזהב, שנגזלה על ידי היוונים הצוררים, עשו מנורה מברזל וציפו אותה בלוחות של עץ - עניים היו ולא השיגה ידם לעשות מנורת זהב. את אבניו של מזבח הקודש - אשר נטמא על ידי הרשעים בקורבנות של תועבה וטומאה, גנזו הכוהנים, והקימו במקומו מזבח מאבנים חדשות.

ביום כ"ה בכסלו שנת ג'תקצ"ו, בדיוק שלוש שנים לאחר היום המר והנמחר שבו הקימו הרשעים פסל טמא בבית המקדש, חנכו החשמונאים את בית המקדש, שמו את לחם הפנים על שולחן ה', וחידשו את עבודת הקורבנות. בבואם להקריב קורבנות על המזבח החדש, לא מצאו אש קדושה. הם צעקו אל ה', ויצאה אש מן האבנים אשר על המזבח, ומיד ערכו עליה עצים והקריבו קרבנות תודה ונדבה לה' יתברך על תשועתם. אש זו נשארה על המזבח עד חורבן הבית.

נס פך השמן

אולם שמחתם לא היתה שלימה: כאשר רצו להדליק את המנורה, לא מצאו שמן טהור להדליק בו, כי את כל השמנים טימאו היוונים. נמצא רק פך אחד של שמן טהור, החתום בחותמו של הכהן הגדול, לסימן שלא נטמא, אך היתה בו כמות של שמן המספיקה רק להדלקה של יום אחד. שמן טהור חדש יוכלו להכין רק בעוד שמונה ימים, כי עצי הזית שמהם הפיקו את השמן היו בנחלת שבט אשר, ועד שילכו לשם ויחזרו יעברו שמונה ימים. מה יעשו בינתיים? כיצד ידליקו את המנורה?

אז קרה הנס הגדול שעשה ה' לחשמונאים. היושב בשמים ראה את מסירות נפשם ואת טוהר לבבם, ונתן להם ברכה ונס בשמן: מן השמן שבפך הקטן דלקו נרות המנורה שמונה ימים! - עד שחזרו מנחלת שבט אשר והביאו עמם שמן טהור חדש.

אצבע אלוקים זו הוכיחה, כי כל הניסים שהתרחשו במלחמה לא נעשו אלא כדי שיוכלו היהודים לחדש את עבודת הקודש. מפני הנס הזה ועל ההצלה שניצולו מכף אויביהם, קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם אחריהם לעשות את ימי החנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה.

מעשה יהודית

מעשה יהודית לא התרחש באותה תקופה ממש בה ארע הנס העיקרי של חנוכה, אלא כמה שנים קודם. אך כיון שהאויב אליפורני היה אף הוא ממלכי יון, ואף הוא רצה להעביר את ישראל על דתם, לכך עושים גם לנס זה זכר בחנוכה, על ידי אכילת מאכלי חלב המזכירים לנו את החלב שהשקתה יהודית את המלך אליפורני, כפי שיסופר להלן.

אליפורני מתכונן למלחמה

גדול וחזק היה המלך אליפורני, כבש עמים וממלכות, וארמונותיהם שרף באש. בשנה העשירית למלכותו החליט שעליו להלחם ולכבוש אף את ירושלים. אסף 150,000 שולפי חרב ו - 20,000 בעלי חיצים, ואמר להם: הנה ישראל אשר בירושלים משונים מכל העמים, ואת דתי המלך אינם עושים, הבה נעלה ונכניעם.

אחד המלכים המשוועבדים לאליפורני פתח פיו בחכמה ואמר למלך: חדל לך אדוני המלך מעם היהודים, כי רבים הם המלכים אשר ניסו להלחם בהם ולא הצליחו. אלוהיהם אוהב אותם ושומר עליהם. וכיצד תעז להלחם בהם?!

קצף עליו המלך מאוד ואמר: כיצד יכול אתה לפצות פה ולומר דברים כאלו. הלוואי ממלכות גדולות ועצומות כבשתי, ואיך לא אכבוש עיר קטנה וחלשה כל כך? בחמתו צוה למשרתיו שיקחו את המלך ה"סורר", יכבלו אותו באזיקים, ויזרקוהו בשערי ירושלים. עבדי המלך אכן עשו כך וחזרו לעירם. בינתיים נכנס אותו המלך אל ירושלים, נפגש עם ראשי הצבא - עוזיהו בן מיכה וכרמי - וסיפר להם את דברי המלך אליפורני.

ויזעקו אל ה' בצר להם

אימה גדולה נפלה על יושבי ירושלים, בצר להם נכנסו לבית המקדש והתפללו מעומק ליבם: ה' אלוקים, הטה אוזניך ושמע דברי אליפורני אשר חרף מערכות אלוקים חיים. אנא הצילנו מידו, שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך!

כה הוסיפו להתפלל, עד שחשו בטחון מלא בהקב"ה ובישועתו, ואז הלכו אל אותו המלך שבישר להם על המלחמה, ואמרו לו: בקרוב תראה את ישועת אלוקינו, ונזכה להנקם מאויבינו.

ביום המחרת התקרב אליפורני עם צבאו העצום לעבר ירושלים. אנשי ירושלים החליטו שיש לעשות השתדלות, ולו אפילו במשהו זעיר, ואז לקחו את כלי המלחמה בידם, והתחבאו במשעולים הצרים המובילים אל ירושלים, וקיוו לישועת ה'.

צמא בירושלים

באו שרי אליפורני אליו ואמרו לו: אדוננו המלך, עצה טובה יש לנו: במקום להכנס למלחמה עם אנשי ירושלים, מוטב כי נחנה כאן בהרים אשר סביבות ירושלים,

ונחסום את כל מקורות המים של ירושלים. כך יבוא צמא גדול על יושבי ירושלים ויכנעו לנו ללא מלחמה. מצאו הדברים חן בעיני המלך, וכן עשה.

אכן כעבור עשרים יום של מצור, נתן הצמא את אותותיו בירושלים. נתמעטו המים מן הבורות, ויצמא העם למים. נאספו אל עוזיהו אנשים, נשים וטף והתחננו לפניו: הבה נכנע אליפורני, הלוא טוב לנו להיות עבדים לו ואפילו ליהרג על ידו, ולא למות בצמא.

שמע עוזיהו את דברי העם, והלך לשטוח מר לבו לפני ה': "אֱלֹהִים אֵל דָּמִי לָךְ, אֵל תַּחֲרֹשׁ וְאֵל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶינָי וּמִשְׁנָאֶיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וַיִּתְּעֲצּוּ עַל צַפּוֹנֶיךָ: אָמְרוּ לָכֹה וְנִכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד..." (תהלים פרק פג פסוקים ב - ה)

כאשר כלו הבכיות והתפילות, קם עוזיהו ואמר לחילותיו: נחכה עוד חמשה ימים ונצפה לישועת ה'. ואם תוך חמשה ימים לא נראה ישועה, נעשה כדברי העם ונכנע אליפורני.

יהודית בת בארי

בימים ההם היתה אשה אחת יראת ה' מאוד, חכמה ונבונה, אשה יפת תואר וטובת מראה, כשרה וצנועה, אשר נשאה חן וחסד בעיני כל רואיה. היתה זאת יהודית האלמנה בת בארי. עשתה לה יהודית חדר בעליית הגג, ובו היתה מתפללת היא ונערותיה, והיו תפילותיה עולות לרצון לפני ה'.

כששמעה יהודית את דברי עוזיהו - לא נשאו הדברים חן בעיניה, היא ראתה בהם חוסר אמונה שלימה בהקב"ה. היא זימנה אליה את עוזיהו ושרי הצבא החשובים, ואמרה להם: האם קצבה אתם קוצבים להקב"ה תוך כמה ימים תבוא הישועה? הלוא תשועת ה' כהרף עין, וגם אם תתמהמה, הרי זה כדי לנסותנו לראות, האם באמת בוטחים אנו בה' בכל לבנו או לא.

ישרו דבריה לפני עוזיהו, ואמר לה: אכן צודקת את בדבריך, אנא ממך תעתירי תפילה לפני שוכן מרומים, כי אשה צדקת את, ושומע ה' לקול תפילותייך.

אמרה להם יהודית: אתפלל אני, והתפללו גם אתם עלי שיעזרני ה' לבצע את אשר עלה בלבי להנקם מאליפורני ומצבאו. לעת ערב תעמדו בשערי העיר ואצא אני ושפחתי לעבר מחנה אליפורני, וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

יהודית יוצאת למחנה אליפורני

נכנסה יהודית לביתה, חגרה שק ואפר ושפכה שיח לפני שוכן מרומים שיצליח דרכה. ככלותה להתפלל הסירה השק והאפר מעליה, ולבשה בגדי חמודות, התקשטה בתכשיטים וייפתה את עצמה ביותר, וה' נתן לה זיו ויופי מיוחדים להיות נושאת חן ושכל טוב בעיני כל רואיה. היא בקשה משפחתה להביא נאד חלב, כד יין, שמן, קמח, לחם וגבינה, ובלילה בהחבא יצאו שתיהן לעבר מחנה אליפורני.

לפנות בוקר הגיעה יהודית אל המחנה, שומרי המלך עצרה ושאלה למעשה. אמרה להם יהודית: מבנות היהודים אני. ברחתי הלילה בהחבא מארץ יהודה, כי יודעת אני שבעוד ימים ספורים תלכד יהודה לפניכם. ברצוני להכנס אל מלכם ולגלות לו סודות עם היהודים, כדי שיוכל להורות לאנשי הצבא בדיוק מה לעשות וכיצד לכבוש. בראות השומרים את יופיה ונועם הליכותיה ודיבוריה, נשאו הדברים חן בעיניהם והביאוה לפני המלך.

יהודית מתייצבת לפני המלך

כאשר התייצבה יהודית לפני המלך, נשאה חן בעיניו מאוד מאוד. אמר לה המלך: אל תיראי ממני, כי לא אחפוץ במות עמך, אלא רק שיקבלוני עליהם למלך. ועתה אמרי לי על מה נסת מהם ותבחרי לבוא אלינו?

ענתה יהודית: אנחנו עם היהודים חטאנו לפני ה' והמרנו את פיו. לכן שלח ה' ביד עבדיו הנביאים לייסרנו על עוונותינו. עם ישראל שרויים כעת בפחד גדול, כי יודעים הם שפוקד עליהם ה' את עונשם. אולם אני אמתך יהודית לא עזבתי את ה' אלוקי. דבקה אני בו ובמצוותיו, ומתפללת לפניו שלוש פעמים ביום. והנה נאמר לי במראות אלוקים כי רוצה ה' להנקם מעמו, ולכן ציווני ה' שאבוא אליך, ואגלה לך בדיוק את הזמן המתאים - זמן חרון אפו של הקב"ה - ואז תכנס לירושלים ותכבוש אותה ללא שום בעיות, ויהיו כל עדת ישראל נופלים לפניך כצאן ללא רועה.

הביט אליפורני אל יהודית, התפעם מזיו יופיה, מנועם דבריה ומגודל השכלתה, ונכנסו דבריה אל ליבו. מאז אותו יום היתה יהודית לבת בית באהלו של המלך. אומנם לא אכלה ממאכליו, כי הסבירה לו שאין ביכולתה לאוכלם, אך היתה יוצאת ובאה בחופשיות רבה. כמו כן איפשר לה המלך לצאת שלוש פעמים ביום מחוץ למחנה כדי להתפלל.

המשתה

חשק גדול מילא את לבו של המלך לקחת את יהודית לו לאשה. הוא בקש משומר הפילגשים כי יאות לפתותה ולרצותה. הלך שומר הפילגשים אל יהודית, והתחיל לקחתה בדברים. אמרה לו יהודית: מי אני אשר אמנע מאדוני דבר, כל הישר בעיניו אעשה, כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי.

כשמוע המלך דברים אלו מאת שומר הפילגשים, לא היה גבול לגודל שמחתו. הוא קרא אליו את יהודית אל אהלו, וערכו יחדיו משתה גדול. אמר המלך ליהודית: אכלי לחמך בשמחה, ושתי בלב טוב יינך, כי מצאת מאוד חן בעיני. אמרה לו יהודית: אשתה אדוני, כי יום שמחה גדולה הוא לי מכל ימי חיי. ישבה עמו ואכלה, פתחה את נאד החלב והשקתה אותו. שמח המלך שמחה גדולה מאוד, ובשמחתו שתה יין בכמות גדולה כזאת שלא שתה מימיו. לאחר המשתה, יצאו כל עבדי המלך מן האוהל, ונשארו יהודית והמלך לבדם.

באבוד רשעים - רינה

בצאת העבדים מן האהל, פנה אליפורני אל מיטתו, החלב והיין ששתה הפילו עליו תרדמה גדולה. עמדה יהודית לפני המיטה והתפללה בדמעות: חזקני ה' אלוקי

ישראל, ואנקום את נקמת עמך ישראל. ויהי ככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש המיטה, שלפה את חרבו של אליפורני, תפשה בשערות ראשו ואמרה: חזקני נא אלוקי. הכתה פעמיים בצוארו, וחתכה את ראשו. לאחר מכן שסעה יהודית את גופו מכף רגל ועד ראש. את ראש המלך נתנה לשפחתה שתשים באמתחתה, וכעבור זמן פנו שתייהן ויצאו כמנהגן להתפלל בכל יום ויום. איש מן השומרים לא אמר להן מאומה, כי כן ציוה המלך לאפשר להן לצאת מן המחנה להתפלל. הגיעה יהודית אל שערי ירושלים וקראה: פתחו השערים, כי עמנו אל, אשר עשה היום תשועה גדולה לעם ישראל.

כאשר שמעו שומרי העיר את קולה של יהודית, וראו אותה שבה לשלום ממחנה אליפורני, שמחו שמחה גדולה מאוד, ופשטה השמועה בכל רחבי העיר, עד שבאו כולם, גדולים וקטנים, לבושים במיטב בגדיהם, ועשו שמחה גדולה.

סיפרה להם יהודית את סיפורה המופלא, והוציאה מאמתחתה את ראשו של אליפורני. קריאות הודיה נרגשות פרצו מפי כולם, עוזיהו קרא בקול: "כן יאבדו כל אויבך ה'", ואת ראשו של אליפורני תלו על ראש החומה.

אמרה יהודית לעוזיהו ולראשי הצבא, עתה בודאי נתן ה' את כל מחנה אליפורני בידכם. חזקו ואמצו לקראת המלחמה. וכרוח ה' הטובה עליה, יעצה להם יהודית כיצד בדיוק לפעול, וכעצתה כן עשו.

תפול עליהם אימתה ופחד

כאשר האיר היום, לקח כל איש מאנשי צבא ירושלים את כלי מלחמתו, ויצאו מן העיר. הם לא התקרבו אל מחנה האויב, אלא השמיעו קולות של תרועת מלחמה. כאשר שמעו זאת שומרי המחנה של אליפורני, הבינו כי הגיעה השעה לצאת למלחמה. באו ליד אוהל מלכם והשמיעו קול גדול להעירו. זמן יקר חולף, והמלך אינו קם. אמרו השלישים ושרי הצבא: אין זמן להתמהמה כעת, לכו ועוררו את המלך, כי יצאו העכברים מחוריהם ופיתו אותנו למלחמה. ביראת כבוד נכנס סריס המלך שומר הפילגשים באוהל אליפורני, עמד לפני קלעי מיטתו וספק את כפיו זו לזו, אולי ישן הוא ויקץ, אך אין קול ואין עונה. בלית ברירה הסיר הסריס את קלעי המיטה, וזעקת שבר גדולה נמלטה מפיו. מלכו הרם והנישא מושלך ארצה מתגולל בדמו וראשו איננו!!!, חיפש הסריס את יהודית ולא מצאה. קרע הסריס את בגדיו, בכה בכי גדול ויצא החוצה בקריאה: אשה אחת יהודיה הצליחה להפיל את ראשו, הנה אדוננו המלך מת, מתבוסס בדמו וראשו איננו. זעקות שבר, בהלה וחרדה נמלטו מפי כולם, ויהי המחנה כולו חרדת מוות.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

לרגע זה חיכה צבא ירושלים, מיד התחילו לרוץ לכיוון מחנה האויב, והללו ברחו כמטורפים, עזבו את כל רכושם ונסו בין ההרים. השיגו אותם אנשי יהודה והכו בהם מכת חרב גדולה מאוד. ויתר העם הלכו למחנה האויב ובזזו אותו, וישללו שלל רב מאוד: בצאן ובבקר, ברכב ובסוסים ובכל מטלטלי אהליהם. כל כך גדול היה השלל עד שנתעשרו כולם עושר רב. עושרו של אליפורני וכל רכושו ניתן מאת העם ליהודית הצדקת, והיא הקדישה אותו לבית המקדש.

אותו מלך גוי אשר בשעתו דיבר טוב על היהודים בפני אליפורני, שמח שמחה גדולה מאוד על הניצחון המזהיר שנתן ה' יתברך לעמו ישראל, והחליט לעזוב את האלילים, להתגייר ולהסתופף תחת כנפי השכינה - הוא וכל ילידי ביתו. וכך התגדל והתקדש שמו של הקב"ה בעולם, ועשו כולם ימים של שמחה והודיה לה' יתברך על כל ניסיו ונפלאותיו, אשר הוציאם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב.

מעלת הדלקת נרות חנוכה

נרות של אהבה

מעשה במלך אחד שהיה לו אהוב, אשר היה אוהב אותו אהבת נפש עזה. מאהבתו אותו, קרא אותו ואמר לו: ברצוני לכבדך ולבוא אל ביתך, ועל כן בבקשה תכין עבורי סעודה.

האיש לא ידע את נפשו מרוב אושר - המלך בכבודו ובעצמו רוצה לבוא אל ביתו! בהתרגשות רבה התכונן לקראת הביקור. אמצעים רבים לא היו ברשותו, אולם הוא התאמץ בכל כוחו: קנה מאכלים משובחים והשתדל להכניס בצורה יפה ונאה, ערך את השולחן במפה הנאה ביותר שהיתה לו, ובכלים הנאים ביותר שבביתו, הדליק נברשת יפה, וכך חיכה בקוצר רוח לבואו של המלך.

היום המיוחל הגיע, והנה הוא שומע קול המולה של כרכרות מתקרבות בליווי תזמורת הפילהרמונית. לאחר מספר דקות נגלה לעיניו מן החלון מחזה הוד: כרכרות מפוארות מקושטות בעיטורי זהב ומשובצות אבני חן יקרות, כשלפניהן הולכת התזמורת המורכבת מנגנים בעלי שם עולמי. המלך ירד מן הכרכרה ונתקבל על ידי משמר הכבוד בתרועות החצוצרות. לפניו נפרס שטיח אדום מלכותי, כשמשני צידיו עומדים שני טורים של חיילים ובידיהם מנורות זהב. המלך פסע מעדנות על השטיח והתחיל להתקדם לכיוון ביתו של אהובו.

מיועדנו נלחץ. הוא הביט פעם נוספת על הבית לראות אם הכל מסודר במקומו. את מבטו לכדה הנברשת, כל כך חיוורת היא ועלובה מול מנורות הזהב של המלך! בהחלטה של רגע הוא מיהר להוציא את הנברשת ולהסתיר אותה בצד. הרי אין היא מתאימה לכבודו של המלך! וחסרונה ודאי לא יורגש בתוך האור הגדול שמפיצות מנורות המלך!

הגיע הרגע. נכנס המלך עם פמלייתו אל בית האהוב. התיישב ופנה אל בעל הבית: האם לא הדלקת נרות לכבודי? אמר לו אהובו: אדוני המלך, ראיתי את כל הכבוד הגדול, ואת כל האורות הרבים שאתה מוקף בהם, והתביישתי והטמנתי את המנורות שהכנתי. אמר לו המלך: "חייך, שאני מניח את כל מה שהבאתי איתי, ואיני משתמש במנורות הזהב שלי, אלא באור שלך, בשביל האהבה שלי אליך!"

כך הקדוש ברוך הוא כולו אורה, והנה מצווה הוא את עם ישראל לעשות לפניו מנורה להדליק בה נר תמיד בבית המקדש. אמרו ישראל: הקב"ה ברא חמה ולבנה שמאירים את העולם כולו, והוא חפץ שנדליק לפניו נרות? אין זאת אלא מאהבתו אותנו.

כמה חביבים נרות חנוכה, שהם זכר ודוגמא למנורה שהיתה בבית המקדש, ואשר מזכירים לנו תמיד, אף בחשכת הגלות, את אהבת הנצח שאוהב הקב"ה את עמו ישראל.

רץ כצבי

רבי יוסף מספינקא זצ"ל סיפר לתלמידו, כי בצעירותו, כשהגיע הלילה הראשון של חנוכה לאחר תפילת ערבית, לא הצליח ללכת לביתו בנחת כהרגלו. ואף על פי שלא היה לכבודו לרוץ ברחוב, בכל זאת כל כך היה גדול חשקו להדליק נר חנוכה, עד שרץ במהירות רבה, כדי לזכות לקיים מצוה זו בהקדם...

התאמצות למצווה

האדמו"ר רבי זאב וולף מזיטומיר נתקע פעם בימי החנוכה באמצע הדרך יחד עם כמה חסידים שנסעו עמו. הנסיעה התארכה מעבר לצפוי והם ראו שלא יספיקו להגיע למחוז חפצם הלילה, ויצטרכו ללון אצל אחד הכפרים הסמוכים. הלכו ופנו אל אחד הכפרים לחפש מקום ללון שבו יוכל הרבי להדליק את הנרות. ולשמחתם מצאו כפרי אחד שהסכים להכניסם.

"אולי יש לך חנוכיה עבורי לצורך הדלקת נרות?" שאל הרבי. "אחפש", ענה הכפרי, "אולי במחסן העצים אמצא חנוכיה".

חיפש ומצא, והביא לרבי חנוכיה שהיתה מפויחת כולה, דביקה משמן, ומכוסה אבק ולכלוך. לקח הרבי את החנוכיה בשמחה ובהתרגשות, הפשיל את שרווליו, ובעצמו התחיל לנקותה ולצחצחה. חסידים שהיו שם סיפרו, שהרבי ניקה את החנוכיה בכל כוחו ובהתרגשות של קדושה, עד שזיעה רבה ירדה ממנו ופניו האדימו מרוב מאמץ בניקוי החנוכיה והכנתה להדלקה.

הדלקת הנרות של החייט

באחד מימי החנוכה נקלע הגאון רבי חיים עוזר זצוק"ל אל העיר קראקוב. בשעת הדלקת הנרות, נתקע מעילו במסמר שהיה תקוע בקיר, ונקרע. מיהר רבי חיים עוזר אל ביתו של החייט המקומי, והלה ביקש שימתין לו עד שידליק נרות, שכן אסור לעשות מלאכה עד לאחר ההדלקה. ישב רבי חיים עוזר והביט בחייט. פשט הלה את מעילו, התעטף בבגדי שבת, והחל לברך על הנרות בשמחה ובהתלהבות מרובה.

התפעל רבי חיים מאוד מהדלקתו של החייט הפשוט, ואמר: "אם זוהי מדרגתם של החייטים בעיר, אות היא כי מעלתם של יהודיה גבוהה היא. לא פלא הוא שיצאו מקראקוב גדולי תורה שהאירו את העולם כולו בתורתם!"

זה אלי ואנוהו

רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב, היה חי בפשטות נפלאה - בבית פשוט וצנוע, עם רהיטים וכלים פשוטים בתכלית. אולם בכל מה שנוגע לתשמישי קדושה ולצורכי מצוה, לא הסתפק הרבי בכלים פשוטים, הוא היה מהדר וטורח להשיג כלים נאים ביותר. היתה לו חנוכיה יפה מכסף, פמוטים נאים לנרות שבת, כוס גדולה ליין של קידוש, קופסא מיוחדת לבשמים להבדלה וכדומה.

אחד מחסידי הרבי, שהיה עשיר מאוד, זכה פעם בגורל - בשולחן קטן ונאה, מחוטב היטב, עשוי בטוב טעם ודעת. עז היה חפצו לתת שולחן זה במתנה לרבי, כדי שיפאר את ביתו הדל והפשוט. אולם הצדיק מאן לקבל את המתנה. הלך העשיר אל בנו של הרבי - רבי אליהו, כדי לטכס עימו עצה, כיצד להשפיע על הרב לקבל את השולחן.

בא ר' אליהו לפני אביו, והסביר לו שגם שולחן זה נצרך הוא לצורכי מצוה - להעמיד עליו את החנוכיה, ויש בכך משום "זה אלי ואנוהו" - "התנאה לפניו במצוות". נתרצה הצדיק לקבל מתנה זו - אבל בתנאי אחד: השולחן הזה לא יעמוד בביתו במשך כל ימות השנה! רק בימי החנוכה יובא השולחן אל בית הרבי, כדי לפאר ולפזז את מצוות הדלקת נרות חנוכה...

מאיר בכל העולמות

קהל של חסידים הצטופף בבית מדרשו של "החזן מלובלין" זצ"ל בשעת הדלקת נר חנוכה. הרב ברך על הנרות בדבקות עילאית, הדליק ונותר לעמוד במקומו כשהוא מביט בלהבות האש המרצדות. כאשר כילה את מלאכת הקודש, התחילו החסידים להתקדם לעברו לפי הסדר ולקבל את ברכתו.

והנה הגיעה לפניו קבוצה של יהודים מעיירה הסמוכה ללובלין, ובפיהם בקשה: "סבל רב סובלים אנו מיהודי בשם יעקב. האיש הוא "מוסר" - מלשין, וכבר מסר לשלטונות הגויים יהודים רבים, אשר נאלצו לשלם כסף רב. היו גם יהודים שנאסרו בגלל הלשנותיו, ועוד כמה יהודים עומדים ומחכים למשפט לאחר שמסר אותם, וצפויים הם לעונשים כבדים ומרים. אנא, יעשה נא הרבי כלה במלשין זה!"

חשב הרבי שעה קלה, ואחר כך נענה ואמר בהשתוממות: "כיצד יתכן הדבר? איך יכול להיות שיהודי זה הוא "מוסר", הן מאיר הוא בכל העולמות!" נרתעו האנשים לאחוריהם, ולא ידעו את נפשם מתמהון.

ימי החנוכה חלפו, והרב שלח לקרוא לחסידים. שוב שמע את דבריהם, אלא שהפעם קילל את הרשע המוסר, שלא יוכל להזיק עוד ליהודים.

שמע בנו של הרב ותמה, מדוע בימות החנוכה טען כי מאיר הוא ואין הוא יכול לעשות דבר, ואילו עתה מקללו? השיב הרב: "מוסר זה, כמה ששפל הוא, בכל זאת הדליק את נרות החנוכה, וכאשר הדליק ראיתי שמאיר הוא בכל העולמות, על כן היה עלי לחכות עד לאחר החנוכה, כדי שאוכל להסיר את פגיעתו אליכם...". כמה גדולים הם ימי החנוכה, כמה גדולה מעלתו של המדליק נרות חנוכה!

בנים תלמידי חכמים

אמרו חז"ל במסכת שבת (דף כג עמוד ב), אמר רב הונא הרגיל בנר, זוכה לבנים תלמידי חכמים. [שנאמר, כי נר מצוה ותורה אור, שעל ידי נר מצוה של שבת ושל חנוכה, יבוא אור של התורה]. הזהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית, זוכה לטלית [בגד] נאה. הזהיר בקידוש היום, זוכה לשפע למלאות כדים וחביות של יין.

ומעשה ברב הונא שהיה רגיל לעבור על פתח ביתו של רבי אבין, וראה שהיה זהיר מאוד בהדלקת הנרות לכבוד שבת ולכבוד חנוכה, אמר בטוחני שיצאו מבית זה שני תלמידי חכמים גדולים, ובאמת יצאו מבית זה, רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין, אחד כנגד שהיה זהיר בנרות שבת, ואחד כנגד שהיה זהיר בנרות חנוכה. וכמו כן רב חסדא היה רגיל לעבור על פתח בית אביו של רב שיזבי, וראה שהיה זהיר בהדלקת הנרות לכבוד שבת, אמר בטוחני שיצא מבית זה תלמיד חכם גדול, ובאמת יצא מבית זה רב שיזבי.

נרות גדולים

בחצי האי קרים שבחבל אוקראינה, היתה קהילה יהודית גדולה. יהודים רבים, שנמלטו מאימת הגזרות והרדיפות - מצאו שם מקום מפלט. רבי חיים חזקיה מדיני מחבר סדרת הספרים "שדי חמד", החליט להתיישב בקרים, דבר שעורר התרגשות גדולה ושמחה כללית. פה אחד באהבה וברצון הכתירו אותו כרב הקהילה.

בהגיע ימי החנוכה, נוכח הרב לראות, כי נרות החנוכה הנמכרים בדוכנים הינם קטנים מאוד, כה צרים היו עד כי לא דלקו אפילו כפי הזמן המינימום של חובת ההדלקה [חצי שעה]. רבי חיים חזקיה הורה להכפיל את גודל הנרות, בהסבירו את חובת ההלכה, וגם כי "כל הזהיר בנר שבת ונר חנוכה לעשותם יפה - יהיו לו בנים תלמידי חכמים".

הכפלת גודל הנרות הכפילה גם את מחירם, ויהודי קרים עניים ודלים היו. אך איש מהם לא התנגד. גדולה היתה שאיפתם לזכות לבנים מאירים בתורה, ומאותה שנה הוכפל גודל הנרות.

נרות חנוכה בשואה

בשואה הנוראה, חפצו צוררי ישראל לכלות את העם היהודי. אולם גם בחושך הנורא של גיא הצלמוות הגרמני, עלו ניצוצות של גבורה ומסירות נפש לקיום המצוות, האירו באור יקרות, והוכיחו את גבורתו וחוסנו הפנימי של עם ישראל, ששום צורר אינו יכול לו.

וכך מספרים החסידים אודות הדלקת הנרות של הרבי הקדוש מצאנו וחסידינו, במחנה העבודה "מיהרלדארף", חנוכה תש"ה:

היהודים השבורים והרצוצים שם במחנה, לא ידעו באיזה יום בשבוע יחול בדיוק יום ראשון של חנוכה. לוח שנה עברי לא היה בידם, והם היו מנותקים מכל וכל. הלכו אפוא אל הרבי מצאנו זי"ע, והוא התיישב מיד בצריפו עם גזיר פחם בידו

האחת, ששימש לו במקום עיפרון, ועם קרעי נייר של שק מלט בידו השנית, והתחיל לרשום עליהם מספרים ולחשב חשבונות על פי הזכרון, עד שחישב בבירור באיזה יום בשבוע יחול כ"ה בכסלו.

בהתקרב ימי החנוכה, הזדמן לרבי לעבוד במחסן העצים של המחנה. הוא ניצל הזדמנות פז זו, שהתגלגלה לידי משמים, ובסיועם של עוד כמה יהודים התקין בסתר מנורה של עץ.

אולם כיצד ישיגו שמן להדלקה? גם לזאת מצאו פתרון. מידי פעם היו היהודים מקבלים מרגרינה בקצבה. כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים, תוספת נחוצה של אנרגיה לגוף התשוש. אך בימי החנוכה - כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים לנשמה, תוספת אדירה של אנרגיה לנפש היהודית, שכן ממנו אפשר להתיר מעט שמן להדלקת נר חנוכה... ואכן יהודים רבים מן המחנה הפרישו במסירות נפש פירורי מרגרינה, ושמרו אותם עבור הדלקת הנרות.

ופתילות מאין? חיש קל נשלפו חוטים מבגדי המחנה הבלואים שעטפו את גופם, עבור התקנת הפתילות, לשם מצות הדלקת נרות חנוכה.

כשהגיע ליל ראשון של חנוכה, זכו היהודים במחנה להדליק את נרות החנוכה כמצוותם. הרבי זי"ע העלה את השלהבות ברטט של קדושה... שמחה עצומה הציפה את הלבבות.

ומספר הרבי: באחד הלילות הבאים, אחזה אש הנרות בצריף כולו, והתלקחה שריפה גדולה. מיד באו הרשעים לחקור ולדרוש מה היה שורש המאורע, ועל מעשה כזה - להדליק אש במחנה - היו ממיתים תכף ומיד את האיש ההוא שהעז לעשותו. ואף על פי כן לא עזבונו חסדיו יתברך שמו, וניצלנו מידיהם.

ובסיום הדברים הוסיף הרבי בהתרגשות גדולה: "אפילו אודה לה' כל ימי חיי, בימים וגם בלילות, לא אצא ידי חובתי, להודות לאלוקים על שזכיתי אז תחת שלטון הרשעים לקיים את המצוה כראוי ולהדליק נר חנוכה כהלכתו, ולא זו בלבד אלא שיצאתי משם חי וקיים חרף הסכנה הגדולה שריחפה אז על ראשי".

כשחיים בניסי ניסים - לא מוותרים על "פרסומי ניסא"!

ועוד על הדלקת נרות חנוכה בצל השואה הנאצית, מספר יהודי מוינה - אוסטריה, חנוכה תש"ה:

הימים הסמוכים לחנוכה הפכו לזמנים של גילויי מסירות נפש, כאשר הכל אגרו סוגי שמן מכל מקור אפשרי, כדי לקיים את מצות הדלקת נרות החנוכה גם בתנאי המחסור החריפים ביותר של המלחמה.

בהתקרב ימי החנוכה, הופצצה גרמניה על ידי מטוסי בנות הברית, לכן הועסקנו בפינוי הריסות בתים. באחת הפעמים נצטוונו לפנות עליית גג, בה היתה פינת

עבודתו של צייר. הוטל עלינו להוריד את התמונות, הבדים והצבעים. שם גילינו פך שמן... כמו השמן של נס חנוכה.

הטמנו את השמן בזהירות כדי לקיים בו את מצות הדלקת הנרות. באותם ימים היתה בנו דחיפה פנימית חזקה לעשות הכל כדי לקיים מצוות, לכן לא דנו בשאלות הלכתיות, כמו: האם ההלכה מחייבת להסתכן כדי להשיג שמן? מה דינו של שמן זה? רבים מבינינו חסכו מפיהם את מנת המרגרינה השבועית הקטנה, והיה כל איש מנסה להשיג מעט שמן, ומסתיר אותו עד לחג. אף אחד לא היה מוכן לוותר על מצות "פרסומי ניסא". חשנו, כי אצלנו כל רגע של חיים הוא בניסי ניסים, וחייבים אנו להודות על כך.

כך הדלקנו את נרות החנוכה בשיר ובהלל. לא ניתן לתאר היאך שרנו אז את הפזמון "מעוז צור ישועתי...", כיצד זעקנו את סופו של הפזמון: "חֲשׂוֹף זָרוֹעַ קָדְשְׁךָ, וְקָרֵב קֶץ הַיְשׁוּעָה. נָקָם נִקְמַת דָּם עֲבָדֶיךָ מֵאִמָּה הָרָשָׁעָה. כִּי אֶרְכָּה לָנוּ הַשְּׁעָה..." (אנצ' שמע ישראל ח"ב)

מצוות חכמים

מצות הדלקת נרות חנוכה, וכן כל שאר המצוות שמדברי חכמים, אף על פי שאינן מן התורה, בכל זאת אצל הקב"ה מעלתן גדולה כאילו הן מצוות מן התורה, וכמו שכתוב במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן כט): אל יאמר אדם, אינני מקיים מצוות חכמים, הואיל ואינן מן התורה. אמר הקדוש ברוך הוא, בְּנִי, אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם חכמים, תהיו מקיימים, שנאמר (דברים פרק יז פסוק יא): "ועשית על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". וכל כך למה? שאפילו אני מסכים על דבריהם! שנאמר (איוב פרק כב פסוק כח): "ותגור אומר ויקם לך". תדע לך, שהרי יעקב אבינו בשעה שברך את מנשה ואפרים, מה כתוב שם? (בראשית פרק מח פסוק כ) "וישם את אפרים לפני מנשה", הקדים את הקטן אפרים לפני הגדול מנשה, וקיים הקדוש ברוך הוא את גזרתו של יעקב. אימתי? בקרבנות הנשיאים שזכה והקריב שבט אפרים תחלה, שנאמר: "ביום השביעי נשיא לבני אפרים", ואחר כך: "ביום השמיני נשיא לבני מנשה".

ומעשה בזמנו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, שהמושל בעירו וינא היה אוהב מאוד לקרוא ולהתעניין בספרי התלמוד שלנו. והנה יום אחד קרא המושל בגמרא מסכת ברכות (דף ד עמוד ב): 'כל העובר על דברי חכמים, חייב מיתה'. התפלא מאוד על זה, והזמין אליו את הגאון רבי יהונתן, כדי שיפרש לו את הכתוב. כשבא הרב, שאלו המושל כיצד יתכן שאדם שעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ואילו העובר על דברי הקב"ה, במקרים רבים אינו חייב מיתה, כגון העובר על מצוות עשה או האוכל בשר חזיר או נבלות וטרפות וכל כיוצא בזה, שאינו חייב מיתה אלא מלקות ארבעים? אמר לו הרב, הנה אדוני מושל גדול ונכבד וקרוב למלכות, אם תגזור עלי כעת - 'צא מפני!', ולא אציית לפקודתך - אף על פי שיש בידך להכות אותי או לאסרני במאסר, מכל מקום אם תהרגני, גם עליך תעבור כוס החמה והזעם מאת המלך, ויעניש אותך בעונש גדול. אבל אם יעיז אדם ההולך מחוץ לארמון, להכנס

ללא רשות לארמון של אדוני המושל, והחייל שעומד על המשמר הניצב בפתח שער הארמון, יצעק אליו לבל יכנס, והוא לא ישמע בקול החייל, ויירה עליו החייל מתוך רובהו ויהרגהו, בודאי שהחייל השומר לא יענש, ואף גם ישבחו אותו שהוא כאיש גבור חיל העומד על משמרתו כראוי. והסיבה לכך, שאם לא תהיה רשות לחייל לעשות משפט חרוץ, לשוא שקד שומר, כי יתעללו בו כל הפוחזים כרצונם, כיון שאינו אלא חייל פשוט. לא כן אדוני המושל, אשר עוצם גדלותך ומעלת כבודך היא כבר לשמירה טבעית, אינך צריך רשות לעשות דין לעצמך ולהרוג את כל מי שלא יציית לפקודתך.

כן הדבר בדברי חכמינו ז"ל העושים משמרת לדברי תורתנו הקדושה והנפלאה, הרי הם בגדר שומרי משמרת הקודש, ולכן ביותר צריכים שמירה על דבריהם, לבל יידו אנשי לצון לעבור על דבריהם. לכן פעמים עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל דברי תורה, ועונשם חמור יותר מדברי תורה, אשר בלאו הכי נשמרים גם בלי עונש חמור.

מה אגיד לאבא!?

- סיפור לחנוכה -

"מעולם לא ראיתי כל כך הרבה כסף בבית אחד", הרהר רבי ליפא בליבו בעת שהותו בביתו של הגביר מר הילקוט, במילנו שבאיטליה. רבי ליפא, גבאי צדקה מירושלים, אשר הגיע לאיטליה כדי לאסוף כסף לטובת מוסדות התורה בירושלים, התארח בביתו של הגביר היהודי מר הילקוט. רבי ליפא היה מופתע מהעושר הרב שניבט מכל פינה בארמונו של הגביר. מהתקרה השתלשלו מנורות קריסטל נוצצות, ועל רצפת השיש פרושים היו מרבדים מעשי אומנות. גם השולחן היה ערוך בכלים מפוארים ביותר, כלי בדולח מבהיקים וכפות ומזלגות מזהב לצד צלחות פורצלן עדינות. הוא המשיך לסקור את שכיות החמדה, אך לפתע נתקלו עיניו במשהו מוזר... חנוכיית זהב ענקית ניצבה על אחד ממדפי המזנון, וסמוך לה היו מונחים שברים של בקבוק. המראה היה משונה עד כדי גיחוך: שברי זכוכיות בארמון שכזה... הרי הם לא הולמים את המקום!

הגביר, שהבחין במבטי התמיהה שנשקפו מעיניו של רבי ליפא, פנה אליו ושאלו: "רבי, אתה כנראה מתפלא מה עושות כאן הזכוכיות הישנות?"

"נכון מאוד, הן כל כך לא משתלבות בין המוצגים יקרי הערך בביתך", הגיב רבי ליפא בפסקנות.

"אוי לא, רבי, הם מאוד יקרי ערך עבורי! עוד יותר מכל הזהב, הכסף והקריסטל. אני

חייב לשברים אלה את עולמי..."

"עד כדי כך?" שאל רבי ליפא בתמיהה.

"כן. ויש סיבה מדוע הם מונחים כאן", קבע מר הילקוט.

"האם אני יכול לשמוע מהי הסיבה?" שאל האורח בסקרנות.

"בודאי", השיב בעל הבית, וכך החל לספר את סיפורו: "נולדתי בהולנד, שם למדתי בישיבה, וחשבתי שאשאר שם כל ימי חיי, אך כשהגעתי לגיל שמונה עשרה, הגיע מכתב מאת סבי, אשר התגורר באיטליה, ובו בקשה, שאני הנכד הבכור אבוא לעזור לו בחנותו תקופה קצרה, מאחר והוא אינו חש בטוב. הורי הסכימו, ואפילו עודדו אותי לנסוע, וכך מצאתי את עצמי בגיל צעיר עוזב את עולם לימוד התורה ועובר לחיי מסחר.

עזרתי לסבא בחנות מבוקר עד ערב, אבל לצערי מצבו של סבא החמיר, ולאחר זמן מה הוא נפטר... הורי דרשו שאחזור הביתה, אך אני כבר הייתי שקוע בעולם המסחר. ההצלחה האירה לי פנים ועשיתי חיל בעסקי. מכרתי סחורה בכמויות אפילו יותר מסבא בימיו הטובים... נהניתי מכל אגורה שהרווחתי במו ידי, וכתבתי להורי שאני נשאר באיטליה.

כך גדלו העסקים מיום ליום. פתחתי סניפים רבים, והייתי עסוק בעבודתי מיום עד לילה. ערב אחד הייתי טרוד ביותר בעבודתי, ויתרתי על תפילת מעריב... וזה היה הצעד הראשון שלי בהחלקה במדרון התלול של ההתרחקות מהיהדות... במשך הזמן דילגתי גם על שחרית בתרוץ שזה רק היום, אבל מחר אני ודאי אתפלל, אך המחר הזה לא הגיע...

כעבור מספר שנים התחתנתי ונולדו ילדי, אך לא חנכתי אותם בדרך של אבי וסבי בדורות הקודמים, ושמך מיהדות הם לא ידעו... עד לאותו מקרה...

יום אחד בלכתי ברחוב, ראיתי קבוצה של ילדים יהודים משחקת. הם נראו מאושרים מאוד, כפי שילדים צריכים להראות, אך לפתע שמעתי זעקה נוראה. התקרבותי מיד למקום והבחנתי בילד קטן מוקף בחבריו והוא ממרר בבכי קורע לב. חבריו שעמדו מסביבו ניסו להרגיעו, אך הילד לא נרגע, וכל הזמן הוא חוזר על אותן המילים: "מה אני אגיד לאבא? מה אני אגיד לאבא?"

נגשתי אל הילד, ושאלתי אותו, מה קורה כאן? הילד היפנה את מבטו אלי. עיניו היו אדומות מבכי, אך כל מה שהצליח לומר היה "אני בצרה! מה אגיד לאבא??"

"מה קרה, אולי אני יכול לעזור לך?", שאלתיו.

הילד השתתק, וחבריו הסבירו לי במקומו, שהוא בא ממשפחה מאוד עניה. אביו חסך במשך תקופה ממושכת פרוטה לפרוטה עבור בקבוק שמן זית כדי שיוכל להדליק את נרות החנוכה בהידור. והיום אחרי הצהריים הוא שלח את בנו לקנות

את השמן, כשהוא דאג להזהירו קודם לכן לבל יתעכב בדרך, ויבוא ישר הביתה, כדי שחס וחלילה לא ישבר הבקבוק. הילד אומנם קנה את הבקבוק, אך את הזהרותיו של אביו שכח, וכשפגש את חבריו המשחקים הצטרף אליהם, והבקבוק נשבר לרסיסים...

הסתכלתי על הילד, שעדיין המשיך לבכות וללחוש ללא הפסק בדאגה 'מה אגיד לאבא?', הרגשתי צער ורחמים בלבי על הילד, והבטחתי לו שאעזור לו. בקשתי ממנו להתלוות אלי לחנות, ושם קניתי עבורו בקבוק שמן זית שהיה גדול בהרבה יותר מן הקודם. האושר חזר לעיני הילד, וכל קבוצת הילדים שנכחו שם השתתפו בשמחתו.

בדרכי הביתה באותו ערב, המשיכו המילים להדהד באוזניי כעין מנגינה מהולה בתנועה, בעצבות: "מה אגיד לאבא?... מה אגיד לאבא?...?", ואז... הבזק של הרהור חלף בלבי, חשבתי גם אני לעצמי: באמת, מה אגיד לאבא ... לאבא שבשמים, שהפקיד בידי נשמה יקרה וציוה עלי לשמור עליה... מה אומר לאבא אחרי מותי? הרי הפניתי עורף ליהדות! איזה תרוץ, איזו אמתלה תהיה לי כשאעמוד לפני אבא שבשמים ביום הדין?!

ואז חזרתי אל המקום בו היו הילדים, ואספתי את שברי הבקבוק מהרחוב, ונטלתי אותם לביתי. ובאותו לילה, לתדהמתם של אשתי וילדי, הדלקתי את נר החנוכה, מה שלא עשיתי כבר הרבה שנים...

ביום למחרת הדלקתי שני נרות, ועם כל לילה שעבר, הוספתי עוד נר בחנוכה, ועוד מקור אור לנשמת. התבוננתי בנרות המרצדים, ובלבי הבהבה התקוה. נזכרתי בהורי, בביתי בילדותי. הלכתי רחוק - רחוק... ובחנוכה התחילה דרך החזרה שלי ליהדות ולקיום המצוות...

התבין מעתה מדוע כה יקרים בעיני שברי זכוכית אלו?!" סיים מר הילקוט את סיפורו, וניכר היה בו שהוא מתרגש מאוד.

רבי ליפא חיין, פניו היו משולהבות, מבלי משים ניגש יחד עם מר הילקוט לעבר המזנון, והם ליטפו בעיניהם את שברי הזכוכית היקרים, אשר החזירו בן יהודי אל אבא שבשמים... (ר. טובין)

חנוכה - חג החינוך

"בניצחון המכבים נלמד נאמרה, אל האויבים באהרה נתאכרה, ירושלים קמה לתחייה... האיר, הדליקו, נרות חנוכה רבים, אל הנסים ואל הנפלאות, אשר חוללו המכבים..."

כך שרה לה במרץ חבורת צעירים נלהבת.

כן, כך מצטיירים המכבים בעיני החברה הישראלית בת זמנינו: קבוצת בריונים בעלי שרירים, אולי כדוגמת אותם חברי נבחרת "מכבי" תל אביב או "מכבי" חיפה. אותם בריונים בכח הזרוע הלכו להלחם ביוונים החזקים, והצליחו להביס אותם, ולהביא לעם היהודי עצמאות מדינית. כן, זוהי התמונה שמערכת החינוך בימינו דואגת להעביר לחניכיה, מתוך סילוף היסטורי מכוון. כבר מגיל הגן יודעים הילדים לספר על גבורתם של המכבים, אך האם טרח מישוהו לספר להם כי מאבקם של המכבים היה דווקא על שמירת התורה והמצוות? האם יידע אותם מישוהו כי ראשי התיבות של המילה מכבי הם: "מי כמוך באלים ה'?"

בתפילות החנוכה אנו מוספים: "ימי מתתיה בן יוחנן... כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך..."

אכן, לא מלחמה של קבוצת בריונים השואפת לעצמאות מדינית, אלא קובץ של יהודים "פנאטים", האדוקים בשמירת התורה והמצוות, שאינם רוצים לקבל את התרבות היוונית המתפשטת בקרב העם היהודי, ומחליטים החלטה אבסורדית - ללכת ולהלחם נגד הצבא היווני החזק, מלחמה שסיכויי הצלחתה אבודים מראש. ואז מתרחש הנס הגדול של הניצחון במלחמה, שבו מוסר הקב"ה בדרך נסית את הרבים והגיבורים ביד המעטים והחלשים, כמסופר לעיל.

נס זה נקבע לחוג לדורות, לא בגלל גודל הנס, שהרי ניסים גדולים ממנו ארעו לעם היהודי במהלך ההיסטוריה, אלא בגלל סמליותו: הוא למעשה מסמל את המלחמה של הקדושה נגד הטומאה, את חוסר הכניעה למול כל אותם גורמים המנסים להפוך את עם ישראל לעם ככל העמים, ולעקור ממנו את יהדותו.

הילד צודק...

מן העיתונות: "הולך אני באחד מימי החנוכה ברחוב, ופוגש את רוני, חברי מתקופת הלימודים באוניברסיטה. הוא מציג לפני את בנו ואומר בגאווה: הילד הזה עושה לי צרות! - מהן הצרות שעושה הילד?"

- הוא בא מבית הספר בערב חנוכה ושאל: "אבא, המכבים היו דתיים?" רוני הוא בחור פיקח, ומיד הבין שנקלע לצרה. הוא מנסה לצאת מן הענין על ידי פיזור מסך

עשן: "אז עוד לא היה דבר כזה", הוא אומר.

- "אז למה מתתיהו הרג את האיש שרצה להקריב חזיר? אנחנו לא אוכלים סטייק לבן?"

- "זה לא אותו הדבר", מתפתל האב.

- "זה כן אותו הדבר. כשאכלנו בסטקיה, שמעתי שהם מדברים על חזיר, ואתה ואמא קוראים לזה לבן כי אתם מתביישים..."

- "טוב, המכבים היו דתיים", נכנע רוני

- "אז אם היית בזמן המכבים היית נלחם נגדם?"

- "לא!" ומיד הוסיף כדי לקדם רעה אפשרית - "כי הם יהודים".

- "אבל כמו שאני מכיר אותך (תשמעו שפה!) לא היית מצטרף אליהם".

- "אני לא יכול לדעת מה הייתי עושה אילו הייתי אז. אולי בכלל הייתי מישוהו אחר?"

- "אז נדבר על עכשיו. למה אנו חוגגים את הנצחון של הדתיים?"

- "זה היה נצחון לאומי כללי, לא רק של הדתיים".

הילד מחייך, ניכר שהוא הכין היטב את המלכודת מראש. "ככה? ומהו שכתוב על הסביבון נ'ס ג'דול ה'יה פ'יה? זה לא הנס של פך השמן? זה לא בחנוכה המקדש? מה עשו במקדש, התפללו?" חברי ידע מראש שהוא נקלע לצרה, הוא פיקח ובנו פיקח כמותו. וחברי ידע שהילד צודק ושאלן טעם להתפתל.

- "אתה צודק מיקי", הוא אומר, "אנחנו לא עקביים".

הילד מביט אליו במבט של מחנך ואומר: "אז הגיע הזמן שתתחיל להיות עקבי".

- "גם בזה אתה צודק", אומר האב, ומבין שהמערכה אבודה. או חזיר או חנוכה, שניהם לא הולכים יחד, לא אצל ילד שעניו בראשו.

"ועל המלחמות..."

לפני כארבעים שנה באחד מימי החנוכה של שנת ה'תשכ"ו הופיע הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל במושב "יסודות", כדי להשתתף במסיבת חנוכה הבית של בית הכנסת המקומי. אמר הרב לפני הקהל: אומרים אנו בחנוכה: "על הניסים ועל המלחמות..." (בנוסה אשכנז). תמוה הדבר, מדוע מודים אנו על המלחמות, מתאים היה יותר להודות "על הניצחונות", וכי אוהבי מלחמות אנחנו?

השיב הרב, "להודות על הניצחונות - מוקדם מדאי. מלחמת יון - מלחמת הקדושה בטומאה - עוד לא הסתיימה. בינתיים אנו מודים על עצם הדבר שאנו נלחמים. על שבכל המצבים הקשים ביותר, יהודים אינם נכנעים אלא נלחמים בעוז על יהדותם..."

'יחוּשך על פני תהום' זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל

המצב בימינו נותן ביטוי עוצמתי למלחמה זו של האור מול החושך. לצערנו, היום החושך מכסה ארץ. דעות של כפירה נשמעות מכל כיוון; ההולכים בדרך התורה והמצוות נחשבים לחשוכים ופרימיטיביים; מיום ליום גדלה הסגידה ליופי, לספורט, ולכל מיני תרבויות לא לנו. אך מנגד ברוך ה' ישנם אנשים שמחזיקים בכל עוז ביהדותם, ישנם למעלה ממיליון בעלי תשובה, שעוזבים מאחוריהם מנעמי תבל,

ובאים להסתפח בנחלת ה' צבאות. וכל אלו מוכיחים לנו שכח הקדושה בעם ישראל לעולם לא נכנע ולא יכנע!

אם אין גדיים - אין תיישים!

כשנתבונן בגזרותיה של מלכות יון הרשעה על עם ישראל נמצא את הגזירה הבאה: "כתבו לכם על קרן השור, אין לכם חלק באלוקי ישראל". ויש להתבונן מדוע ביקשה מלכות יון לכתוב דווקא על קרן השור דברי כפירה כאלו? - אלא כיון שבאותם הימים היו משקים את התינוקות על ידי קרן השור, שהוא כעין בקבוק שתייה, רצו היוונים להחדיר את הכפירה בישראל כבר בעודם תינוקות, ביודעם ש"אם אין גדיים - אין תיישים", סוד קיומו הרוחני של העם היהודי, תלוי בעיקר בילדים הרכים שהם ההמשכיות של עם ישראל.

בדור קשה כשלנו, לא נשכח אף אנו כי בחינוך הילדים תלוי עיקר קיומנו. לא ניתן לילדינו להיסחף אחר תרבות קלוקלת שאינה שייכת לתורתנו, אלא נדאג לחינוכם הטהור כבר בעודם תינוקות ועוללים: הן על ידי החינוך הטוב והדוגמא האישית של ההורים בבית, והן על ידי חינוך במוסדות תורניים אמיתיים, שם ירכוש הילד ערכי אמת, שם ירכוש את התרבות המפוארת עתיקת היומין של עם ישראל.

על משמר החינוך הטהור

לפני כ - 130 שנה, בשנת תרל"ו, הגיע מוינה לבגדד יהודי בשם יעקב אוברמאיר. האיש נשלח על ידי ה"משכילים", להחדיר את ארס ההשכלה לעיר. הוא אף פרסם בעיתונות של אותה תקופה דברי נאצה נגד הגאון הקדוש רבי יוסף חיים - ה"בן איש חי" צוק"ל. רבני העיר, ובראשם רבי עבדאלה סומך צוק"ל, הכריזו חרם גמור נגדו. באותו שבוע הודיעו לאוברמאיר על פטירתה הפתאומית של אשתו. מיהר האיש ובא לבקש את מחילת רבני העיר. החתים אותו ה"בן איש חי" כי ימשיך את ידיו מחינוך הילדים ויצא מבגדד, רק אז הורה להסיר ממנו את החרם. כך שמרו רבותינו על פך השמן הטהור - החינוך היהודי הטהור מדור דור!

הכאב של גדול ישראל

הגאון הצדיק ר' ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים", בהיותו זקן מופלג כבן תשעים שנה קרא לאסיפה גדולה של כל הרבנים וראשי הישיבות שבמחוזות וילנא, גרודנא וסלובק. מה היתה מטרת האסיפה? בהשפעת המשכילים שבדור ההוא, נמסרו ילדים רבים בידי זרים לחנכם בתרבות זרה. התאספו גדולי התורה לטכס עצה ותושיה לעמוד בפרץ נגד תופעה מצערת זו.

בנאומו אמר החפץ חיים: עיניכם הרואות שבשנות זקנותי טרחתי לבוא אליכם, כי הוגד לי שמכאן תצמח טובה לתורה. ואם לאדם זקן בגילי כדאי היתה הטרחה והיגיעה לבוא ממרחק בשביל התורה, קל וחומר אליכם שחייבים אתם לעשות הכל שלא תשכח התורה מישראל. בנוהג שבעולם, אדם שמבקש לקנות סחורה שאיננו מבין את טיבה ביותר, שואל הוא למבינים גדולים ממנו. ואם יראה הוא סוחר ותיק הרודף אחר סחורה זו וחפץ מאוד לקנותה, אזי בטוחים בודאות כי הסחורה היא משובחת ושווה את דמיה. אודות התורה הקדושה נאמר, כי המלאכים חפצו

לקבלה, שנאמר: "תנה הודך על השמים". ומאחר שהתורה היא רוחנית, ואף המלאכים הינם רוחניים, הרי מובן שהמלאכים היו המבינים ביותר בערכה של התורה. ומעתה, מה גדולה צריכה להיות השמחה שכשמשנה רבנו ניצח את המלאכים, וקיבל את התורה בשבילנו.

עליכם להגביר חיילים להציל את ילדי ישראל שלא יפלו ביד זרים, בבתי הספר של אנשים המחנכים בשיטות ודעות כוזבות, ואינם יודעים כלל מתורתנו הקדושה ומקיום מצוותיה, ונעשים בנים המכחישים לה' ולתורתו. אוי לעיניים שכך רואות, ואוי לאוזניים שכך שומעות. וכמה צער יגיע להורים בעולם הבא, כשיוציאו אותם מגן עדן לראות את היסורים והמכאובים שבניהם יקבלו בגיהנם, בעבור שעברו על חוקי התורה והמצוות.

כיון שבודאי ידונו באסיפה זו על אודות החינוך בתלמוד תורה, אמרתי לזרז את כל הרבנים שבכל עיר ועיר להשגיח בשבע עיניים, ולייסד כל אחד בעירו תלמוד תורה עם מורים ומחנכים טובים ויראי שמים, שילמדו את הבנים תורה על טהרת הקודש, שאם לא כן יהיו הרבנים נתבעים על זה בעולם האמת, שמדוע לא השגיחו על זה, ולא נתנו מוסר באוזני ההורים של הילדים, ואוי לאותה בושא, אוי לאותה כלימה אשר תכסה את פניהם לעתיד לבוא, על שהיה בידם למחות ולא מחו. על כן בואו אחי, בואו רעי, ונעשה כל יכולתנו להציל את הדור החדש מכליון רוחני, ולחנכם לתורה ולמצוות, כי "חנוך לנער על פי דרכו" - גם כי יזקין לא יסור ממנה".

כך דיבר החפץ חיים לפני כשבעים שנה. ומה נאמר אנו בדור שלנו?

מערכת החינוך בישראל - פשיטת רגל!

בדור שלנו אנו רואים בעינינו את תוצאותיו ההרסניים של החינוך הקלוקל. כבר אין צורך להטיף מוסר, העובדות העגומות והמצערות מדברות בעד עצמן. לצערנו, החינוך - לא חינוך - המוקנה כיום בבתי הספר הכלליים, הביא את הנוער להתדרדרות נוראה, השוברת שיא חדש מידי שנה בשנה.

אין צורך להרבות בהבאת עובדות, על אשר מתחולל במערכת החינוך בארץ. הדברים ידועים ומפורסמים, ו"למפורסמות - אין צריך ראיה". אולם נביא כאן רק מספר ציטוטים, ממנהיגים, אנשי רוח ואנשי חינוך, אודות החינוך בארץ. ומי יתן ויהיו דברינו אלה לתועלת ההורים, אשר יהיו מספיק כנים עם עצמם, ודי אמיצים כדי להסיק את המסקנה המתבקשת.

ח"כ אריה נחמקין: "החינוך הסוציאליסטי החילוני פשט את הרגל. אני רוצה שיבינו שאין זו פליטת פה אלא תוצאה של הרהור עמוק. לא רווחה כלכלית אלא רווחה רוחנית היא המפתח לבעיה. מה שניסו למכור - לא היה מתאים לציבור שאותו ניסינו לחנך. חינוך יהודי מסורתי מתאים יותר לציבור זה".

עזר וייצמן בראיון ל"דבר השבוע": "בבתי הספר יש לנו כשלון חינוכי טוטאלי. לך תסביר לנוער, למה עליו להיות בתל אביב ולא בניו יורק... המנהיגות שלנו לא הבינה את חשיבותה של היהדות בבנין עמינו".

יחזקאל גבאי (מנהל בית ספר רנה קאסן): "מערכת החינוך גוססת, והיא דומה לגיבור של מערבון שנורה בחזהו, צועד שלושה צעדים ולאחר מכן צונח".

ח"כ אבי יחזקאל: "מערכת החינוך מזמן הפסיקה למלא את תפקידה כמערכת חינוך".

מורה ותיקה בבית ספר יסודי בגוש דן: "אם אדבר על כך בגלוי, ישר יעלו אותי על המוקד... להערכתי יש פשיטת רגל, קריסה, ריסוק אברים של המערכת כולה. אני חוששת שהתשישות והאימה הכריעו אותנו. האווירה עכורה. מולנו עומדים ילדים נקמנים. גדל דור שבלחיצה של הרף עין על כפתורי המולטימדיה, מקבל מידע על כל ענין ודבר שמתרחש בעולם, אבל העולם הפנימי שלהם טפל, עשוי רק דברים של חומר, אופנה, מוצרי צריכה. תחליפי החיים שלהם מעוררי רחמים. הם אבודים וזרים לעצמם. זה דור מעורר חמלה".

חברת הכנסת יולי תמיר (בהתייחסה למצב הגרוע בחינוך, מפרוטוקול ועדת החינוך והתרבות 19.11.2003): "בנתונים האלה אנו רואים את פניה של החברה הישראלית. זה לא קשור למערכת החינוך, מערכת החינוך חיה בחברה, היא לא מנותקת מחברה. אנחנו חברה בלי כיוון, בלי אידיאולוגיה. העולם החרדי שאני לא שותפה לו... הוא עולם עם ערכים מאוד מגובשים, אז הוא מצליח להעביר את זה בבית הספר... אני אדם חילוני במהותי, אבל אני מוכרחה להודות שיש יתרונות חינוכיים. אפשר לעשות פה אלף דיונים, ולקרוא לשרה להתפטר, וכך גם למזכירות הפדגוגית. אני אומרת לכם, זה חסר כל חשיבות לחלוטין. כי המחלה הזאת היא עמוקה מדאי, היא ערכית מדאי, היא קשורה למבנה החברה שלנו, ולכן כל הפתרונות שאנחנו מציעים, הם קצף על פני המים. הם לא יעשו שום דבר. אני אומרת את זה, לא בגלל שאני יודעת איך מטפלים בזה, אבל אני גם לא אוהבת סתם להגיד הצהרות שוא. אין תרופה לבעיה החינוכית במדינת ישראל".

ובחרת בחיים

אב ואם בישראל, מורים ותלמידים יקרים: עדים אתם להבדל העצום בין החינוך שהוכיח ומוכיח את הצלחתו מעל 3,300 שנה מאז מתן תורתנו הקדושה והישרה, לבין ה"חינוך" שהוכיח כבר אחרי 50 שנה את כישלונו.

עיניכם הרואות את חומרת הדברים, הינכם מבינים שהאחריות על ילדיכם מוטלת עליכם. ועתה נמצאים אנו בשעה גורלית, שעת מבחן אמיתית, שעת ניסיון קשה, שעת החלטה שתוצאותיה - תוצאות חיים, ועל כפות המאזנים מונחות נשמות טהורות, ילדים רכים וטהורים המייחלים להחלטה נבונה מצדכם.

מצד אחד - מה יגידו השכנים, מה נגיד לחברים, ואיך נסביר לקרובים את החלטתנו להעביר את הילד למקום החינוך האמיתי - לחינוך התורני. אולי ישנם גם קשיים טכניים: מרחק בית הספר מן הבית וכדומה.

ומצד שני - עומדים חיי ילדינו וטובתם האמיתית לנצח.

איזה צד יכריע את הכף?

אולי יהיו אלו דבריו של משה רבנו ע"ה, אשר יעזרו לנו להכריע את הכף. דברים שנאמרו מלב אל לב ביומו האחרון, ביום בו החזיר את נשמתו אל האלוקים אשר נתנה, שעות ספורות לפני שנפרד מעם ישראל שכל כך אהב אותם, וכך אמר להם (דברים פרק ל פסוקים טו, יט):

"...ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע, העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה, ובחרת בחיים, למען תחיה אתה וזרעך". (חוברת "חינוך מן השמים")

ילד יהודי - עולם מלא

בתקופת חנוכה, נוכח המקובל הצדיק רבי חיים שאול דוויק הכהן זצוק"ל בשיבת "פורת יוסף". בעוברו ליד חדרו של ראש הישיבה - הגאון רבי עזרא עטייה - שמע את ראש הישיבה הדגול מדבר אל אחד התלמידים, בקול מבקש ומתחנן, מעומק ליבו: "גרש נא את היצר הרע מלבך. עזוב את ההבלים והקשב נא לרבך. ראה, הן בדרך זו תגדל בתורה, ומי יודע? יבוא יום ויקראו לך "רבי", וכבוד רב תנחל..."

כה דיבר הרב אל התלמיד הפוחז בדברים המושכים את הלב. הרב דוויק התרגש מאוד לשמע התוכחה הנרגשת, והביע לאחר מכן את התפעלותו בפני ראש הישיבה. אמר לו ראש הישיבה: "הרי אם יעזוב התלמיד הזה את כותלי הישיבה - עלול הוא לצאת חס ושלום לתרבות רעה, והוא וכל צאצאיו יאבדו. אך אם ינצל ממלכודת היצר הרע, וישאר בישיבה, אזי יצא בן תורה, ונרו יאיר גם לבניו ולבני בניו אחריו, כי כל יהודי איננו נשמה אחת בלבד, אלא עולם מלא, ויש להתאמץ להצילו!"

הנרות הללו קודש הם

דורש היה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל את הכתוב "הנרות הללו קודש הם" - רמז לבניו של אדם, שעליהם להיות קודש לתורה ולעבודת ה'. "ואין לנו רשות להשתמש בהם" - אסור לנו למנוע אותם מלימוד התורה כדי להשתמש בהם לצרכינו, ולשלוח אותם לעבודה בגיל מוקדם, כדי שיעזרו בפרנסת הבית. "אלא לראותם בלבד" - לראותם עוסקים בתורה ה', לגלות את הניצוץ הקדוש הטמון בהם ולהעלותו.

נאים הם הדברים למי שאמרם, רבות היה עושה הרב צדקה זצ"ל למען ילדי ישראל, שיתחנכו בחינוך טהור ויגדלו לתורה וליראת שמים.

שמוליק הולך ללמוד תורה...

פעם אחת בשעת ערב הלך בפשטות מדהימה לבית משפחת כהן. "שמי יהודה צדקה" הציג את עצמו, ואדון כהן ציפה לשמוע מה בפיו. פתח הרב ואמר: "שמעתי כי יש בביתך ילד שהחל ללמוד בכתה א', וכי שלחת אותו לבית ספר של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. אני מבקש ממך, לטובת הילד, כי תעבירו ללמוד בתלמוד תורה".

מר כהן נדהם, ואפילו קצת כעס. אומנם היה שומר מסורת, אך מכאן ועד חינוך בתלמוד תורה - המרחק רב. אולם הרב צדקה לא ויתר. גורלו של ילד יהודי מונח על כף מאזנים, עתידו הרוחני - שלו ושל כל דורותיו אחריו, עומד להיות מוכרע, והוא יסוג? לא ולא! שעות אחדות ישב עם האב. הסביר ושכנע, התחנן ובכה, עד שאחר חצות לילה הכריז האב כי הוא מוכן לשלוח את הבן לתלמוד תורה. הוא הבטיח כי למחרת כבר הוא ירשום את הילד.

כעבור ימים אחדים טלפן הרב צדקה אל המורה בתלמוד תורה כדי להתעניין בהתאקלמותו של התלמיד החדש ובהתקדמותו. לגודל חרדתו גילה, כי המנהל סירב לקבל את הילד באמצע השנה. שלח הרב צדקה שליח ובידו מכתב חתום על ידי הרב, אך המנהל סירב.

יום אחד, בשעת בוקר מוקדמת, התייצב הרב צדקה בבית משפחת כהן. הילדים כבר עמדו לצאת לבית הספר. גם שמוליק הקטן, הילד בן השש, כבר היה מוכן לצאת לדרך. אך הרב צדקה עצרו, כשהוא מסביר לאב כי הוא לוקח את הילד עמו, לתלמוד תורה. כך יצאו השניים - הגאון רבי יהודה צדקה, ראש ישיבת "פורת יוסף", ושמוליק הקטן - והלכו יחד לתלמוד תורה.

המנהל הבחין בשניים, מבעד לחלון חדרו. הוא הבין היטב מדוע הגיע הרב בכבודו ובעצמו. נבהל והתבייש כאחד, עזב את משרדו ונעלם באחד החדרים...

כשראה הרב צדקה כי המנהל איננו בחדרו, חיפש את דלת כתה א', דפק ופתחה. ניגש אל המורה ואמר: "שמי יהודה צדקה, וזהו שמוליק הבן שלי. מהיום הוא יהיה תלמידך. אם תתעוררנה בעיות, פנה אלי". ואז חיפש לו הרב מקום נח, קרוב למורה, נשק לו כאב רחום, ביקש שוב מהמורה שישים לבו לילד ועזב את הכתה.

מיום זה למד שמוליק בתלמוד תורה, כשהוא עולה ומתעלה בהבנת התורה הקדושה, עד שזכה להכנס לישיבה קדושה ולצמוח לתלמיד חכם מופלג, וכך ניצל הוא וזרעו אחריו.

רוחות זרות מנשבות בחוץ, רוחות של יון. ומה מטרתה של יון? "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". אך תפקידנו לעמוד בפרץ לשמור על "פך השמן" הטהור, שיהיה חתום, סגור ומסוגר. כל נשמה יהודית היא שלהבת העולה במנורה שבמקדש, והחינוך שעליה לקבל, צריך שיהיה טהור בלי שום סיג ופגם. עד שראש הישיבה הגדול, שאלפים חרדים למוצא פיו, איננו מהסס להקדיש שעות רבות מזמנו היקר, להביא ילד יהודי לחינוך הטהור. הבה נכיר בערכו של חינוך זה, ונשמור על טהרתו, לבל יתערב בו כל זר.

* * *

סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה

חג החנוכה מסמל למעשה "מלחמת תרבות" - מלחמת התרבות המפוארת של עם ישראל נגד תרבות יון הקלוקלת.

כאשר רצה בלעם הרשע לקלל את עם ישראל, על פי בקשתו של בלק, השקיף בלעם על העם הקדוש, וקרא בהתפעלות (במדבר כג ט): "הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב". לעם ישראל יש ייחודיות משלו, הוא אינו ככל הגויים. כל הגויים עושים ככל העולה על רוחם, אין להם תורה שמנהיגה ומדריכה אותם, והתוצאות הן - שחיתות, הפקרות, אכזריות וכו'. ואילו עם ישראל מאמץ לעצמו את ה"הגבלות" של התורה, אשר הן למעשה הדרכה נפלאה בכל תחומי החיים, והתוצאות הברוכות הן: שלווה וקדושה מיוחדים האופפים את העם, אהבת רעים, רחמנות, עדינות וצניעות, טוהר וכן. הבית היהודי, התא המשפחתי של עם ישראל - אין בכל העולם עם שיצליח לחקות אותו, בעדינות והאזחה השוררים בו, במסירות ובנאמנות. עד שבלעם קורא עליו ואומר (במדבר כד ה): "מֶה טָבוּ אֲהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנֶיךָ יִשְׂרָאֵל!". כה מתפעל בלעם מן העם המיוחד הזה, עד שהוא מייחל לעצמו להיות כמוהו - "תָּמַת נַפְשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל, וְתָהִי אֶחָרִיתִי כְּמֹהוּ!" (במדבר כג י).

והנה - מה זה קרה לעם הנפלא והקדוש הזה ברבות הימים?

המשפחה היהודית, שהיתה ידועה מדורי דורות כמשפחה אידיאלית - שינתה את פניה, ופוקדים אותה תופעות קשות ומצערות: חוסר נאמנות, אחוזי גירושין גבוהים, אלימות; היהודים אשר הצטיינו כ"ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים" - כובשים לפתע שיאים מפתיעים באלמות, מעשי רצח, שוד, ואכזריות; העם המתורבת אשר תמיד היה ידוע כ"עם הספר", עומד לפתע מבוש ונבוך מול נתוני הסטטיסטיקה, אשר מעמידים אותו בין המקומות הנמוכים ביותר בעולם, בהשכלת בני נוער. הפריצות וההפקרות, השחיתות והמתירנות - כל אלו הפכו לפתע למציאות קיימת בתוך העם היהודי.

היכן האהבה, השלווה והטוהר? היכן הבושה, הצניעות והחן היהודיים? היכן ה"ראש היהודי" הפיקח והשנון? היכן הוא אותו עם ישראל שבלעם הרשע כה התפעל ממנו? האומנם הגענו למצב של - "ככל הגויים בית ישראל"?

אכן טלטלות עזות פוקדות את עמינו. התרבות המערבית, אשר העולם כה מעריך אותה וסוגד לה, מצאה לה מסילות לתוך עמנו. יש לה, לתרבות זו, חיצוניות מרשימה. יופי, פאר וברק, אורות מסנוורים ונוצצים, גירוי יצרים מפתה. אך התוכן שלה הוא רקוב והרסני, מלא מתירנות, שחיתות, הפקרות ופריקת יצרים זולה.

אולם כיצד זה קרה, כיצד הצליחה התרבות הקלוקלת הזו להיכנס ולחדור אלינו, אל עם ישראל, הטוהר והקדוש, הנבחר מכל העמים? אכן בדורות האחרונים "פתחים" רבים יש לה, להכנס אל תוככי ליבות עם ישראל, ללבות את היצרים, לזרוע דעות כוזבות ושקריות, להטות את שכל האדם מן הישר והטוב - אל המושך והמגרה. והדרכים הן שונות ומתוחכמות: עיתונים, טלוויזיה, רדיו, סרטים, אינטרנט, מחשב ועוד.

אין ספק כי כלי התקשורת והמולטימדיה למיניהם, הם הגורמים המרכזיים למצב החמור שבו נתון עם ישראל. כי גדול ועצום הוא כח השפעתם לעצב את דעת הקהל, לסקרן אותו, לגרות אותו, לפתות אותו, ולהסיט אותו מן הדרך הישרה. אין ספק, כי אם ברצוננו להחזיר לעצמנו את פארנו, לשמור על ייחודיותנו, על טהרתנו, על משפחתנו וערכינו - עלינו לבקר היטב היטב את אמצעי התקשורת שאנו מכניסים לביתנו, ולהתרחק כמטחוי קשת מכל כלי משחית, שעלול חלילה להזיק לנו.

חדש! לכל המעוניין: מכשיר "סמימט"!

מן החוברת "צוהר לאורחות החרדי":

אשאל נא אותך, ידידי הקורא: אילו היו מוכרים לשימוש ביתי במחיר השוה לכל נפש מכשיר "סמימט", המנפיק סמים קשים ללא הגבלה, האם היית רוכש אותו לשימוש ביתך? ואם היו מוצבים מכשירים כאלה בזוויות הרחובות, האם לכל הפחות היית ממליץ לילדיך להשתמש בהם ואף היית מממן להם את ה"תענוג"? תשובתך המתרעמת על השאלה, ותשובת כל בר דעת, ברורה.

אך מעתה יש לתמוה מאד. כיצד אם כן מכניס אתה לביתך, ואף משלם במיטב כספך עבור מכשירי צפיה וחומר מצולם ומודפס, אשר הוכח מעל לכל ספק כי הם הם הגורמים לעליה הדרסטית של עקומת הפשיעה, האלימות בחברה ובמשפחה, הרס הקשר בין בני הזוג, ושאר מרעין בישין. ובלעדיהם היו אחוזי הפשיעה, הרצח, ההתאבדויות, הבגידות, וכל שאר חיקויי התרבות המערבית שואפים לאפס? כיצד אנשים שפויים מרשים לעצמם להרעיל ביודעין את מוחם ואת מוח ילדיהם, על ידי חשיפתו למקסימום תוצרת הזוועה האנושית, וליצרים אפלים אשר אילולי הצפיה במכשירים אלו, לא היה האדם המצוי, בר הדעת מעלה בדעתו רעיונות פלצות אשר הנה עתה אנו עדים להתגשמותן החקיינית בחיינו האישיים?

וגם אם יטען מי שהוא שהרי אחרי הכל, יש בהם גם תכנים חינוכיים, נשיב לו: האם בשביל 15% - 10% תוכניות ותכנים חינוכיים (במקרה הטוב) מכניס הוא 90% - 85% רעל הביתה? הרי המעט חינוך שנדמה לו שבניו יקבלו הם בטלים ומבוטלים ברוב המזיק שיש במכשירים אלו. וכל מי שדובר אמת מוכרח שיודה על כך.

נבין נא, כשם שיש בני אדם חסרי לב ומצפון המנצלים את אומללות המכורים לסמים כדי להתעשר, ויש שאף אינם בוחלים בהפלת אנשים נוספים תמימים למלכודת מוות זו, ובלבד שכספם יועבר אליהם, כך בדיוק מנצלים רבים מאותם בני אדם המכונים "בימאים", "שחקנים", "מחזאים", "סופרים", ו"כתבים" את חולשותינו היצריים, ובִּצְיָנוּת אכזרית הם מנסים בכל דרך ללבות את יצרי ההמון כדי לגרוף לכיסם את ממונו, וגם לקבל פרסום ותהילה. ואם המחיר הוא **חורבן ערכי וחינוכי** כלל עולמי, מה בכך? העיקר שברזי הממון של אותם מיליוני אומללים פתוחים אל תוך כיסם.

יש לזכור עוד כי גם רבים מראשי המדינות ונבחרי העם שבויים ביד יצריהם וטבועים בים תאוותיהם. ומשום כך אינם נלחמים בתופעה המזיקה כל כך לעם ולמדינה. אך הגיע הזמן שלפחות אנחנו נדע את האמת, ונפסיק להיות פתאים

ושטחיים. הבה נהיה עם אמיץ כבעבר, ונתאחד כולנו, שומרי מצוות ושאינם כאלה עדיין, וכולנו יחד נדרוש בכל עוז לאסור בארץ כל שידור וכיתוב המכילים אפילו מעט נזק חינוכי, ולאכופ את החוק באמצעות פיקוח, קנסות, מעצרים וכו', בעוצמה שאינה פחותה מהנסיון להלחם בנגע הסמים. שהרי זה איננו טוב מזה. ויחד עם זאת תעוגן בחוק הגברת התודעה היהודית על כל ערכיה החינוכיים הנפלאים בכל בתי הספר ברחבי הארץ. וכך, שילוב של "סור מרע" עם "עשה טוב" יוביל לשלמות הראויה לעם היהודי. אין ספק שמאבק צודק יניב פירות.

מנקודת מבט יהודית

היום כבר יודעים המחקרים והסטטיסטיקות למיניהם, להצביע בודאות על הנזקים החמורים הנגרמים כתוצאה מן הצפייה במכשירים אלו, ומהם: אלימות, הרס המשפחה, ירידה ברמת החשיבה וההשכלה, קשיים חברתיים, ועוד.

ראוי לציין את המגמה המסתמנת בעולם בקרב אנשים רבים (לא דתיים, ואף לא יהודים!) להשתחרר מאזיקי הצפייה במכשירים אלו. לדברי החוקרים, הוצאת הטלוויזיה מן הבית מצביעה על רמת אינטליגנציה גבוהה.

מחקר שנעשה בשווייץ מראה כי תופעת הבריחה מהטלוויזיה, מפותחת מאד בארץ האלפים: **שבעה אחוזים מאזרחי המדינה, אחת העשירות בעולם, חיים בלי המכשיר בסלון!**

אולם חשוב להדגיש כי מנקודת מבט יהודית, גם ללא הנזקים החמורים הללו, יש סיבה מכריעה מאוד להרחקת מכשירים אלו מן הבית. יש לומר ברורות: **הצפייה בהם הינה איסור גמור מן התורה!** הצופה בהם עובר על כמה וכמה איסורים חמורים מן התורה, ואלו מקצת מהם: האיסור שאנחנו קוראים אותו פעמיים בכל יום בקריאת שמע: "וְלֹא תִתְּנוּ אֲחֵרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֵתֶם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר פרק טו פסוק לט). וכן, "לֹא תִלַּךְ רֶגֶל רַכִּיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא פרק יט פסוק טז). וכן, "וְלֹא תִבִּיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ" (דברים פרק ז פסוק כו). וכמו כן עובר על עוד איסורים רבים כביטול תורה, מושב לצים ועוד ועוד. לכן כל אדם אשר ישנה יראת שמים בלבבו, יודע שעליו להרחיק בהחלטיות מכשירים אלו מן הבית.

אשר על כן, חובה עלינו להיות אמיצים ולא רכרוכיים, להיות נחושים בהחלטתנו לעשות את הצעד הנכון, אשר יעשה לנו את החיים טובים יותר, בעולם הזה ובעולם הבא.

מפלצת האינטרנט והתקליטורים

ברוך ה', ציבור רחב וגדול בקרב עם ישראל התנזר והרחיק מביתו מכשירי צפייה ועיתונים הרסניים, והתוצאות הברוכות ניכרות בשטח - בתחום החנוך, החברה, המשפחה ועוד.

אולם לצערנו הרב, לאחרונה ישנה פירצה שהולכת ומתרחבת, ומאיימת חלילה להחדיר תרבות קלוקלת גם לתוך בתים אלו. פירצה זו - "מחשב" שמה.

המחשב כיום הפך להיות חלק בלתי נפרד מנוף חיינו, ויש לכך כמובן סיבות רבות. יעילותו, תועלתו, נוחותו - כל אלו אינם נתונים בספק. ודאי שהמחשב תורם רבות בהרבה משטחי החיים, אולם דווקא בגלל האפשרויות הרבות הטמונות בו, הוא עלול לשמש ככלי משחית ממדרגה ראשונה. ועלינו להיות מודעים היטב לגודל הסכנות הגדולות הטמונות במכשיר "תמים" זה:

משחקי מחשב - רובם מלאים אלימות, כוחניות ודברי כיעור, מחנכים לאנוכיות והשחתת המידות. גם משחקים שאינם כאלה, ואפילו משחקים "חינוכיים" - יש בהם נוק חינוכי רב, משום שהם מושכים מאוד, וגורמים לילד [ואף למבוגר] לשקוע בהם במקום בלימוד, עזרה בבית, חיי חברה, ופעילויות חיוביות נוספות. ומלבד זאת, על פי רוב, הילד לא יסתפק במשחקים "חינוכיים" בלבד [זה תינוק!], ובמשך הזמן ידרוש ויסחף אחר משחקים שאינם כאלה.

סרטים - אין צורך לומר, שרוב ככל הסרטים נושאים עמם תכנים שאינם מתאימים כלל לרוח היהדות: כוחניות, פריצות והפקרות, אלימות פיזית ומילולית ועוד. גם סרטים שאינם כאלה - ודאי נעדרים מהם העדינות והחן היהודיים, שאנו כה שואפים להנחיל לילדינו. סרטי טבע אף הם מלאים פעמים רבות בדברי כפירה [אבולוציה וכד']. מה גם ששוב קיים פה החשש הכמעט ודאי, שגם אם נרשה לילד רק סרטים "מבוקרים" או "חינוכיים" - במשך הזמן הילד לא יסתפק בזה, יצר הסקרנות ימשוך אותו לחפש סרטים נוספים, והוא יגיע [פעמים רבות ללא ידיעת ההורים כלל] לסרטים גרועים ביותר. לכן השומר על נפשו ונפש ילדיו, ימנע לגמרי מצפייה בסרטים.

אינטרנט - על הסכנות הקיימות בו כבר אין צורך לדבר. כהרף עין יכול האדם להגיע למקומות המושחתים והגרועים ביותר. הרב ואזנר שליט"א התבטא ואמר על האינטרנט: "מימות בריאת העולם, עוד לא היה כלי משחית מסוכן כדוגמתו".

אז מה עושים?

להתנתק כליל מן המחשב - לא תמיד אפשרי. הוא משמש בתחומים רבים, ואנשים רבים זקוקים לו לצורך עבודתם. אך יש לזכור:

כאשר אדם יודע שהוא מחזיק בביתו כלי נשק קטלני - אפילו ברשיון, הוא אינו יושן בלילות, כמו אילו לא היה המכשיר הזה בביתו! מי שמחשבה כזאת מרחפת תדיר לנגד עיניו, ניתן לשער כי את מה שאינו מוכרח, הוא אכן לא יכניס הביתה. גם מי שמוכרח להחזיק מחשב לצורך עבודתו - למשל, אינו מוכרח להיות מחובר למודם, וקל וחומר לא לרשת האינטרנט. ומי שזקוק גם לרשת האינטרנט - חייב לעשות חסימה מוחלטת מפני אתרים שליליים [קיימות היום אפשרויות חסימה - "גלאטנט" וכד'].

יחד עם זאת, חובה לפקוח שבע עיניים על הילדים. הורים אשר נפשות צאצאיהם יקרות להם - מקיצים לעיתים גם באמצע השינה, ויורדים מן המיטה כדי לסגור חלון או להגיף תריס, אשר רוח פרצים חודרת בעדם. האחריות לשלום ילדיהם, רובצת עליהם השכם והערב, יום ולילה לא ישבתו. ואם בבריאות הגוף כך - בבריאות הנשמה, על אחת כמה וכמה!

מחשב - זה לא משחק ילדים!

מספר הרב אביגדור רזנוולד (מנהל סמינר): "נכנסתי פעם אל הרבי ה"פני מנחם" זצוק"ל, לשאול בדבר משחקי מחשב מבוקרים לילדים. הגעתי להסכם עם חברות תוכנה, שיאפשרו לאיש משלנו לבדוק ולהסתכל היטב עד סוף כל משחק, ולאשר שאין במהלכו שום דבר בלתי חנוכי. וכאשר ימצא שהכל תואם לחינוך ולהלכה ובלתי מזיק - לשים חותמת המאשרת את ה"ל".

הייתי בטוח שאני הולך לקבל "ברכה והצלחה" מהרבי. אבל הרבי השיב: "במוסדות שלי אני לא מאשר". אמרתי לו: אם כן אני רואה שאין רוח חכמים נוחה מהעניין, ולכן אני יורד מזה. כשראה הרבי שהבנתי את כוונתו, צעק מעומק הלב: "טוב מאוד!"

במילים אחרות למדתי: **מחשב הוא רק למבוגרים ולמטרת פרנסה. כאיש צבא אשר לא יתן לילדיו לשחק באקדח. כך צריך להתייחס ולנהוג במחשב.**

ולא נשלח את עצמנו שהילדים הם בפיקוחינו! הילדים בידינו רק עד גיל שש, אחר כך הם פחות בידינו, ובגיל מבוגר כבר אין לנו בכלל שליטה עליהם, לכן נקבל את המלצת שלמה המלך ע"ה החכם מכל אדם: "חנוך לנער על פי דרכו" - בתחילת דרכו, ואז: "גם כי יזקין, לא יסור ממנה".

קריאות קודש של גדולי ישראל

עקב הסכנות הגדולות האורבות לנו, יצאו גדולי ישראל בדורנו בקריאות קודש נרגשות, להיזהר מן הנזקים החמורים של כלי התקשורת והמולטימדיה, ובראשם המחשב. לתועלת הציבור נביא כאן כמה מדברים אלו.

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א (דרשת שבת הגדול התשנ"ט):
"במעמד זה ברצוני להתריע בשער בת רבים על גודל החורבן הבא בעקבות כלי התקשורת למיניהם, אשר דרכם חודרת אלינו כל תרבות הגויים הקלוקלת של עולם ומלואו.

בדור זה כח ה"סטרא אחרא" [היצר הרע] גדול מאוד, ומאיים להרוס את קדושת ישראל, על ידי כלי המשחית השונים על כל שמותיהם הנרדפים: אינטרנט, מחשב, רדיו, סרטים, וידאו, וכו'.

אם בכל הדורות מאז ומעולם חינוכו על כך את צעירי הצאן, ותמיד היו צריכים להשקיע הרבה מאמצים בעניינים אלו, הרי שבדורנו חובה קדושה כפולה ומכופלת עלינו להשקיע מאמצים עליונים ביותר כדי להינצל מן המוקשים המתוחכמים שהציב השטן לנגדנו - במטרה ללכוד בם את לבבות בני ישראל, צעירי הצאן וגם מבוגרים.

מורי ורבותי!

יש לדעת שכיום, אחת המטרות המוצהרות של המחשב היא בשביל דברים אלו, שבכוחם למשוך את ליבות בני ישראל בכלל ובני הנוער בפרט, ולהרוס את כל

טהרתם ושאיפתם לה' ולתורתו. אם אנו לא נעמוד איתן למנוע את עצמנו ואת ילדינו מלהחשף לדברים קלוקלים אלו - אזי כל החינוך בסכנת התמוטטות חס ושלום.

הרבה עורמה השקיע השטן כדי להכשיל אותנו במראות אסורות, ולדאבוננו ולמגינת לבנו כבר "רבים חללים הפילה", ואנו רואים ושומעים על תוצאות חמורות מאוד בתחום זה. לא יאומן כי יסופר כמה בני נוער וכמה מבוגרים כבר נהרסו על ידי האינטרנט, ועל ידי שימוש בלתי נכון במחשב. בתים שלמים נהרסו והלכו לטמיון ולאבדון מחמת מכשולים אלו.

ידוע לי ממקורות מהימנים שבעתיד הקרב יגדלו הנסיונות פי כמה וכמה, עקב התפתחות ענף המחשבים בכלל והאינטרנט בפרט. כל בר דעת יודע היטב את עוצמת כח המשיכה שיש בדברים אלו, וממילא מבין כי סכנה גדולה ועצומה עומדת כנגדנו. אשר על כן חובה להתרחק מאוד מדברים אלו!

הרב יעקב הלל שליט"א (ראש ישיבת אהבת שלום):

"מה נאמר ומה נדבר, כל אחד שרואה עין בעין את השתלשלות הדברים, משתומם ונחרד מכוחו של השטן. בתחילה היה המחשב בסך הכל מכונת כתיבה, והנהלת חשבונות. כך נכנס המחשב התמים לאלפי בתים, ולאט לאט השתכלל והתפתח.

המצב היום, שבבתים של רבים מאיתנו יש מחשבים עם אפשרות להגיע, כהרף עין, בלחיצת כפתור אחת, לחטא ועבירה... הכל מעורב יחד, קודש וחול, אור וחושך - בסיבוב קל אחד... ורבים הבתים שנפלו בהם חללים, ה' יצילנו...

בדור הקודם היצר הרע היה בחוץ, בבתי תיאטרון וכדומה. יהודי חרדי היה מתבייש ללכת לשם. איך ילך והוא עם זקן ופאות? אפילו אם נכנס בו קצת תאוה ורוח שטות, היה נמנע מללכת, וניצול. האפשרויות שאדם יתקלקל היו מעטות. אפילו להכניס טלוויזיה לבית לא היה קל, יש סימנים לדבר, וקשה להסתיר לגמרי מהילדים...

אבל היום דרך המחשב - אשר שוכן כבוד על תכולתו המקודשת, הש"ס, הזוהר הקדוש - נכנס היצר הרע לבית. כעת אפשר לעשות את כל העבירות בלי שום בושה... ומי מחוסן מפני היצר?

המסווה של הקדושה - רק מחריף את הבעיה! כבר יש תירוץ למה להכניס את המחשב לבית. יש דברים כשרים!! ומכאן ועד לדברים הגרועים ביותר הדרך קצרה... זה רק שאלה של זמן... באופן הזה מרמים אותנו ומתעים אותנו.

כמה כסף היה משלם בלק לבלעם על ההמצאה הגאונית - ששמה מחשב!! שעל ידה יוכל להכניס את כל התועבה שבעולם, פנימה, בתוך בתייהם המקודשים של כלל ישראל..."

הרב יצחק זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן, סיון תשנ"ח):
 "ביקר אצלי בבית, יהודי המתפרנס מתיקון מחשבים, וסיפר לי שהולך לבתים ורואה כמה דברים סמויים עושים הילדים במחשב, שאילו היו ההורים יודעים מזה - היו מזדעזעים. סיפרו לי הממונים על החינוך, שאותם הורים שנותנים לילדיהם גישה למחשבים, ילדיהם מגיעים לדברים גרועים ביותר. סיפר לי יהודי אחד, שילד אחד הרס בתמימות ארבעים ילדים.

איך אפשר לדבר עם ילד על 'הוויות אביי ורבא', אם בראש שלו באים כל מיני משחקים ושטויות? אני כבר לא מדבר פה לא על עבודה זרה ולא על כיעור. אני מדבר על משחקים לבד - איך יהיה לו חשקת התורה כאשר יש לו מחשב המראה לו את כל העולם בצבעים, מראה לו את כל הזיוף של העולם הזה, מקצה העולם ועד קצהו? ברגע אחד הוא נמצא באוירון ואחר כך במעמקי הים, אחר כך בפריז, באיסטנבול, בטוקיו... הוא שט בכל העולם. אני מדבר גם בלי לראות איסורים, גם בלי זה המח נסתם! איך ילד כזה שראה תצוגה של תענוגות עולם ו'יופיו' של שקר - יכנס לתורה? הרי כל הזיוף של העולם מושך אותו בצורה נוראה, המחשבים והסרטים מושכים את כל נפשו של הילד.

דיברתי היום עם מורי חמי, הגאון הרב יוסף אלישיב שליט"א, הוא אמר לי כך: האמת היא שאם לא היה בזה חיי נפש ופרנסה, היינו שוקלים לאסור מחשב לגמרי. רק אנחנו לא יכולים לאסור אותו, היות ויש בזה חיי נפש לצורך עבודה בבנק, בצרכניות, בהוצאת ספרים ועוד ועוד. אולם, הוסיף הרב אלישיב: "כל אב או אם שאינו משגיח, ומרשה לילד להתעסק בזה, ידע שהוא עתיד ליתן את הדיון! כי על ידי זה יכול להשחית את נפשו השחתה נוראה".

ילד שנמכר למחשב, איך יהיה לו חשק והנאה לתורה? אם בשכל שלו מונח המחשב - הוא שקוע בחלומות! אני כבר לא מדבר על חטאים של תיאטרון, לא מדברים על להכניס הביתה את פתחו של גיהנם - סרטים ודברים אסורים, אלא על הדברים הנקיים במחשב. מה לו ולתורה? איך יגדלו תלמידי חכמים? איך יכנס לו תורה לראש? זה הרי אש ומים שאינם משמשים יחד!..."

* * *

מי יתן ונזכה כולנו להתחזק בתורה וביראת שמים טהורה, לעשות נחת רוח ליוצרנו בשמחה ובאהבה. או אז ישוב עם ישראל ויהיה "מגדל אור לגויים" - דוגמא וסמל לכל הגויים בתרבותנו המפוארת, בחוקי חיינו הישרים, ובהנהגותינו המרוממות, כפי שנאמר בתורה: (דברים ד ה, ו): "רָאֵה לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים... וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הִיא חֻמַּתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה, וְאָמְרוּ רַק עִם חֻכְם וְנִבְּוֶן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה!"

מאמרים לחנוכה

הללו את ה' כל גויים

בהלל שאנו קוראים בימי החנוכה, אנו אומרים, "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו". ויש להבין מדוע אומר דוד המלך שיהללו הגויים ואומות העולם את הקב"ה, בשעה שגבר חסדו של הקב"ה עלינו עם ישראל, והלוא אנחנו היינו צריכים להודות ולשבח על נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך לנו?

עיור אחד היה רגיל מידי בוקר לצאת מביתו בשעה 8:00 בדיוק עם הסל בידו לכיוון חנות המכולת, היה קונה מצרכי מזון וחוזר לביתו, הכל ללא שום ליווי ועזרה של אדם אחר, מחמת שהורגל כבר בדרך הזאת ללא חשש. והנה באותו מקום היו גרים כמה ילדים שיצאו לחופש הגדול-גדול של כחודשיים וחצי, ומרוב שעמום חיפשו לעצמם תעסוקות שונות ומשונות, כדי להעביר את הזמן. יום אחד החליטו "להתלבש" על העיור הזה וללכוד אותו במלכודת שלהם. באותו בוקר קמו מוקדם וחפרו בור בגובה של חצי מטר, בדיוק במקום שצריך לעבור העיור, כדי שיעבור ויפול, ולהם תהיה שמחה וצהלה.

והנה בשעה 8:00 בדיוק, רואים הם את העיור יוצא מביתו לכיוון חנות המכולת כהרגלו, וכולם מחכים וממתינים לראות כיצד יפול דבר. אך למרבה הפלא - צעד אחד לפני שהגיע העיור לבור, נעמד, חשב מספר שניות, ולא המשיך ללכת, אלא הסתובב אחורה וחזר לביתו. כל הילדים הבינו שכנראה העיור הזה אינו אדם פשוט אלא צדיק ומיוחד, איש אלוקים קדוש, ומשמים גילו לו שחפרו לו בור. התחרטו הילדים על מעשיהם הרעים, כיסו את הבור מיד, והמתינו לבואו שוב, כדי לבקש את סליחתו. לא עבר זמן רב ולאחר כעשר דקות יצא העיור מביתו שוב עם הסל לכיוון חנות המכולת. מיד יצאו כל הילדים לקראתו ובקשו ממנו מחילה וסליחה וכפרה על המעשה הנבזה, כי בודאי צדיק אתה וגילו לך משמים את אשר זממנו לעשות לך. העיור הביע תמיהה מוחלטת: אינני מבין מה רצונכם, אינני יודע כלל על מה אתם מדברים. אמרו לו הילדים הלוא לפני כמה דקות יצאת מביתך לחנות המכולת, ובאמצע הדרך נעמדת, האם לא בגלל שידעת כי לשפת הבור הגעת? אמר להם העיור, האמת אומר לכם שלא ידעתי שיש בור, אלא בדיוק באותו רגע נזכרתי ששכחתי את הארנק שלי בבית, לכן חזרתי לביתי להביא את הארנק...

והנמשל, פעמים רבות אומות העולם שונאי ישראל, מניחים פצצות בכל מיני מקומות וזוממים מזימות נגד עם ישראל. אבל הקב"ה ישתבח שמו לעד עושה נסים ונפלאות לעם ישראל, והפצצות לא מתפוצצות או שמתפוצצות עליהם. נמצא שפעמים אף אנו איננו מכירים כלל בנס שבורא עולם עושה לנו, כי אין אנו יודעים שהניחו שם פצצות וחומרי נפץ, ולכן איננו יודעים להודות על זאת. אולם הגויים אשר הם זוממו את המזימות, הם הם שמתפללים ולא מבינים למה לא התפוצצה הפצצה ומדוע נכשלה המזימה, עד שמשכילים לדעת שבורא עולם עושה לנו את כל הניסים הללו, ואז הם משבחים ומפארים על זאת. וזה שאומר דוד המלך, "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו"!

מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך

במדרש, אמר רבי חנינא: בעשרים וחמשה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן, והיה מקופל ומונח עד ראש חודש ניסן שאז הקימו משה, כמו שנאמר, וביום החודש הראשון באחד לחדש תקים משכן אהל מועד (שמות פרק מ פסוק ב). וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל מדברים על משה: למה לא הוקם מיד? שמא דופי אירע בו? ובאמת שהקב"ה ברצונו היה לערב את שמחת המשכן, בחודש שנולד בו יצחק אבינו, שהוא ניסן. וכיון שבא ניסן, הוקם המשכן. נמצא שהפסיד החודש כסלו, שלמרות שנגמרה המלאכה בו, לא הוקם בו המשכן. אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם לו ולפצות אותו! ומה שילם לו? חנוכת בית חשמונאי.

אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה

רואים אנו עד כמה מדקדק הקב"ה שלא להפסיד ולא לקפח שום נוצר בעולם, ואם דקדק הקב"ה כל כך על יום אחד מימי השנה, שלא לקפח אותו, ונתן לו בתמורה את ימי החנוכה, על אחת כמה וכמה מדקדק הקב"ה עם בני אדם שלא לקפח שכרם על כל מצוה ומצוה ואפילו הקלה שבקלות.

ומסופר על שתי נשים צדקניות, שלקחו לעצמן להיות אחראיות על קופת הצדקה ליתומים ויתומות. הן סיכמו ביניהן כי לאחר אריכות ימים ושנים של שתייהן, הראשונה מהן שתמות קודם, תבוא בחלום הלילה לחברתה השניה ותספר לה את ההנהגה שבעולם הבא. לאחר זמן נפטרה האחת, ולימים מספר הגיעה בחלום לחברתה, ואמרה לה: לספר לך את כל הקורות שם אינני יכולה, אך דבר אחד אוכל לומר לך: אם את זוכרת, באחד מן הימים שהלכנו לאסוף צדקה ליתומים, הצבעתי לך בידי, כדי להראות לך שיש בית נוסף שלא היינו בו. אין את יודעת כמה שכר בשמים הכינו לי רק בעבור אותה הרמת יד!

כן, מורי ורבותי, חברך שואל אותך כתובת, ואתה עונה לו, אין אתה יודע איזה שכר צפוי לך על זאת. ואל תאמר סך הכל מה עשיתי, כי על כל דבר טוב הקב"ה משלם, ואיננו נשאר חייב לשום אדם. וכמו שנאמר (דברים פרק לב פסוק ד) 'אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא'.

רמז מן התורה לחנוכה

הרמב"ן בתחילת פרשת בהעלותך (במדבר פרק ח פסוק ב) מביא את שאלת המדרש: מדוע נסמכה פרשת בהעלותך שבה מצווה הקב"ה לאהרון הכהן על המנורה, לפרשת חנוכת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן את חנוכת הנשיאים, שציוה הקב"ה לכל נשיא בישראל להקריב קרבן בחנוכת המשכן בחודש ניסן, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכת המשכן - לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות בוקר וערב.

וכתב הרמב"ן, לא התברר לי למה ניחמו בהדלקת הנרות דוקא, ולא ניחמו בקטורת בקר וערב שבו השתבחו גם שבט לוי, שנאמר (דברים פרק לג פסוק י): "ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך". וכן בכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום

הכיפורים שאינה כשרה אלא בכהן גדול, ונכנס לפני ולפנים אל קדש הקדשים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבתו כלו משרתי ה' ועוד, מה טעם לחלישות הדעת הזאת, והלא קרבנו גדול משל הנשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המילואים? ואם תאמר שהקרבנות שהוא הקריב היו חובה שנצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כשאר הנשיאים לחנוכה המזבח, הלא גם הדלקת הנרות שניחמו בה, הרי היא חובה שנצטוו עליה ולא נדבה, ובמה התפייס אהרון?

אלא נראה שענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות, שהיתה בבית המקדש השני על ידי אהרן ובניו. רצוני לומר, חשמונאי כהן גדול ובניו.

ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבנו נסים גאון, שהזכיר האגדה הזו ואמר: "אמר לו הקב"ה למשה, דבר אל אהרון ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכה בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכה המזבח". וראיתי עוד במדרש (תנחומא בהעלותך פרשה ה), "אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, שהרי הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם הם נוהגים, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני, אינם בטלים לעולם".

ויש להבין שהלוא הדבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלים מפני חורבנו, אף הדלקת הנרות תתבטל, אם כן מה זה שמנחמו בהדלקת הנרות שלעולם הם נוהגים, אלא לא רמזו אלא לנרות חנוכה בית חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בית המקדש בגלותנו. וכן ברכת הכהנים הסמוכה לחנוכה הנשיאים נוהגת לעולם. עד כאן מדברי הרמב"ן.

יטובל בשמן רגליו

בגמרא מסכת מנחות (דף פה עמוד ב) שנו חכמים על הפסוק (דברים פרק לג פסוק כד), "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגליו", זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין, ובנחלתו היו מכינים שמן זית לבית המקדש.

ומספרת הגמרא, כי פעם אחת הצטרכו אנשי לודקיא לשמן. מינו להם שליח גוי אחד, אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא [מיליון] מטבעות זהב. הלך לגוש חלב, אמרו לו לך אצל פלוני לשדה הלז, הלך ומצאו שהיה עוטר בעצי הזיתים. אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך? אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי. המתין עד שסיים מלאכתו, לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו. אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא, כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים [מאחר שראה אותו הגוי שהולך פשוט ועובד בשדה, ואילו הוא עשיר כזה גדול שיש לו שמן במיליון, אם כן לא היה מתאים שיעבוד כך]. כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו קומקום של מים חמים ורחץ בו את ידיו ורגליו. הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו את ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר 'וטובל בשמן רגליו'. לאחר שאכלו ושתו מדר לו שמן

במאה ריבוא. אמר לו, אולי אתה צריך יותר שמן? אמר לו כן, אלא שאין לי כסף לכך. אמר לו אם אתה רוצה לקחת עוד שמן, קח, ואני אבוא עמך ללודקיא, ושם נתן לי את המעות. וכן היה, ומדד לו עוד שמן בשמונה עשר ריבוא. אמרו, לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור שלא שכרו לנשיאת השמן, כיון שהגיע לעירו ללודקיא, יצאו אנשי העיר לשבחו. אמר להם, לא לי תשבחו אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא, ועדיין אני חייב לו עוד כסף, על השמן שהוסיף לי.

שבת, חודש ומילה

הנה היוונים גזרו על עם ישראל בעיקר על שלושת המצוות הללו: שבת, קידוש החודש ומילה. ופירושים רבים נאמרו בזה, מה היה ענינם דווקא בשלושת המצוות הללו, שלא גזרו על מצוות אחרות.

יש לדעת כי ללא כל ספק מטרתם של היוונים היתה לעקור ולשרש מעם ישראל את שמירת התורה והמצוות כולם ללא שום פשרה, אלא שכדי לעשות זאת תפסו היוונים בשיטה אומנותית מאוד, שבה חשבו שבאמת יוכלו להצליח באשר זוממים הם לעשות, אבל כמובן בורא עולם שומר ישראל, הנה לא ינום ולא יישן, לא נתן להם לעשות זאת, שכבר הבטיח לנו בתורתו הקדושה (דברים לא פסוק כא): "כי לא תשכח מפי זרעו". ואנו בטוחים ללא כל ספק, כי 'לא יחליף האל ולא ימיר, דתו לעולמים לזולתו'.

שלחן שבת

היוונים ידעו כי ישנן מצוות מסוימות, אשר גורמות לקשר ולחיבור עם ישראל כולו כאחד אל מורשת התורה והמצוות. הראשונה שבהן מצות השבת, אשר מתרכזת בעיקר סביב שולחן השבת היהודי. יושבים יחד כל בני המשפחה סביב השלחן, פוצחים בשירה באמירת 'שלום עליכם'. לאחר מכן מקדש האבא על היין בקול נעים, ומנשקים הילדים את ידי האב והאם ביראת כבוד ואהבה אמיתית, כמו שנצטיינו בתורתנו הקדושה, 'כבד את אביך ואת אמך', 'איש אמו ואביו תיראו'. לאחר הקידוש נוטלים כולם את ידיהם לסעודת שבת, ויושבים לאכול ממטעמי השבת שטרחה והכינה האמא הצדקת בשמחה ובערגה של מצוה. סוף סוף לאחר שבוע של עבודה, ניקיונות, כביסות והכנות, הגיע העת לרוות את הנחת, יושבים כל בני המשפחה יחד עם האבא היקר, כמאמר דוד המלך עליו השלום בתהלים "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך". לאחר סיום הסעודה, פוצחים בשירי שבת באהבה ובחיבה, וכולם עונים בשירה ובזמרה יחד. אחר זה, הגיע העת שכל ילד מילדי הבית מביא את דף הקשר השבועי שקיבל מהגן ומהתלמוד תורה, ומספר על פרשת השבוע, אביו שואל אותו שאלות ונהנה מידיעותיו בתורה על אף גילו הרך, ולבסוף פותח האבא בדברי תורה ומחדש חידושים לבני המשפחה. כך מסיימים את הסעודה בהרגשה של סיפוק ושמחה אמיתית, עם אהבה ואחדות. 'אשרי עין ראתה כל אלה'.

את המחזה הזה ואת תוצאותיו ידעו היוונים טוב מאוד, ולכן תפסו דוקא את מצות השבת, לבטלה מעם ישראל. ידעו הם היטב שאם תתבטל מצוה זו - ההמשכיות

של עם ישראל לא תמשיך להתקיים ברמה כזו. מעמד שולחן השבת נחקק בלבבות הרכים, עד שאינם יכולים לשכוח זאת לעולם. אף אם חס ושלום במשך הזמן קרה שקלקלו ילדי הרחוב את אחד הילדים, מובטח לנו שיתחזק ויחזור שוב לשורשים העמוקים, ויקיים את התורה והמצוות כהלכתן, בעקבות מחוות ההוד שהותירו רושם עז בליבו. ולזאת היוונים לא רצו להסכים, לכך את כל אשר בכוחותיהם עשו, כדי לקעקע את הקשר הרוחני במשפחות עם ישראל.

קידוש החודש

כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, צייתה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבע בית הדין באיזה יום יחול ראש חודש הבא, וממילא על פי זה יודע הזמן אימתי יחולו חגי ישראל: פסח, שבועות, סוכות, וכל מועדי ישראל.

היוונים ידעו כי לבד מהשבת הקדושה, יש ימים נוספים אשר גם הם מסוגלים להביא את המצב בעם ישראל לאחדות ושמחה אמיתית של כולם יחד, והם הימים טובים של עם ישראל, מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש - אלה הם מועדי.

היוונים הבינו כי לא מספיק לבטל רק את השבת מעם ישראל, כי הלוא את מטרותם לא ישיגו כל כך, כשעדיין עם ישראל שומרים על חגיהם. וכמו שאנו רואים כיום לצערנו הרב, אשר רבו היהודים שבעונותינו הרבים אינם שומרי שבת, אולם על החגים אינם מוכנים לוותר בשום פנים ואופן, אינם יכולים שלא לבנות את הסוכה, הם זוכרים עוד את הסוכה שהיתה בבית סבא, היאך היו עוזרים לקשט אותה, ובחג היו באים כל הדודים והמשפחה הענפה, ויושבים יחד בסוכה עם שירי החג, קשה להם להתעלם מכל זה, גם הם מרגישים את חובתם לבנות סוכה לשבת בה, כדי לא לפספס את אותה תחושה טובה. הם אינם יכולים בליל הסדר שלא לשבת על שלחן ערוך נאה ומסודר ביין ובמצות, במרור ובחרוסת וכו', הם אינם יכולים לשכוח כיצד היו יושבים בקטנותם כדי להיסב באכילת המצות ובשתיית היין בארבע כוסות. הם אינם יכולים שלא לבוא לבית הכנסת בימים הנוראים 'ראש השנה' ו'כיפור', או לפחות לבוא כמה דקות לקראת סוף היום הקדוש בתפלת נעילה. הם אינם יכולים לוותר שלא לבוא לבית הכנסת ולרקוד בשמחת תורה עם ספר התורה.

ידעו היוונים, כי אף אם לא ישמרו את השבת אבל ישמרו את החגים, עדיין יכול להיות שדוקא מאותו ניצוץ שנותר דולק בגחלת שבלב אותו יהודי, מזה יתהפך לבבו, וישוב אל מקורות המים החיים האמיתיים שהם תורתנו הקדושה. וגם את זה ניסו לעקור ולשרש.

ברית מילה

אך ליוונים אין די בכך, הם ידעו כי גם אם יצליחו לבטל את היהודים מלשמור את השבתות ואת חגי ישראל, עדיין אין יהודי שלא ימול את בנו בעודו תינוק רך בין שמונה ימים. אפילו אחד שלא שומר מצוות כלל, שגם יום כיפור לא 'משחק' אצלו,

בכל אופן איננו מסוגל לוותר שלא לעשות ברית מילה לבנו. ופעמים דווקא מצוה זו שקיים במסירות נפש, על אף שרחמיו על בנו עלולים להניאו ממעשהו, שהיאך יתכן לחתוך מבשרו בעודו תינוק וחלש, עם כל זה לא שת ליבו לזאת, והולך ועושה את המצוה, אך ורק בגלל ציוויו של הקב"ה. זכות זו יכולה לעמוד לו, ולחלחל בקרבו עד שגם בו ידלק שוב הניצוץ הקטן שנשאר לו בגחלת, וישוב גם הוא לחיק בורא עולם.

שלוות הצדיקים

בשבת הסמוכה לחנוכה קוראים אנו בפרשת "וישב". ישנו רעיון מוסרי, הנלמד מפרשה זו, וממהות ימי החנוכה יחד.

הפרשה פותחת: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. אלה תולדות יעקב, יוסף...". במדרש אמרו: וישב יעקב - ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים הם לישב בשלוה בעולם הזה?

ויש להבין את דברי המדרש, וכי לא מגיע ליעקב אבינו שיֵשֵׁב בשלוה, אחר שבמשך שנים רבות סבל מעשו הרשע, עוד בהיותו בבטן אמו, ואחר כך מלבן הרשע, וגם מתה עליו אשתו רחל, וצער רב הצטער על בתו דינה, ולאחר כל הצרות הללו מבקש לשבת בשלוה, אומר לו הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה?

ומבארים המפרשים, כי ודאי שהקב"ה רוצה להיטיב עם בריותיו, שזו התכלית שלמענה ברא את העולם. אלא שעיקר ההטבה היא בעולם הבא, והעולם הזה הוא רק "פרוזדור" שבו מכינים אנו את עצמנו שנהיה ראויים להטבה הגדולה באמת, ולא נקבל הטבות בתור "לחם חסד" המבייש את מקביליו. כמו שאומר ה"מסילת ישרים": "והנה מה שהורונו חז"ל הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא. ומקום העידון הזה הוא באמת העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה, אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם, והוא מה שאמרו במשנה באבות (פרק ד משנה טז): "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין".

ואם כן אין ראוי לו לאדם שירדוף אחר התענוגות של העולם הזה ויבקש לעצמו עושר, רווחה וכו'. כי דבר זה מסיח את דעתו מן העיקר, שהוא ההכנה לעולם הבא. אין זה אומר כי עליו להיות מסוגף ולא ליהנות כלל מן העולם הזה, אלא הנקודה היא שעל האדם לראות את העולם הזה, אך ורק בתור אמצעי ולא מטרה! אם יש לך הרווחה גשמית, יכול אתה להשתמש בה כעזר וסיוע לעבודת ה', אך לא לראות בה מטרה בפני עצמה. ממילא אם חסרה לך אותה הרווחה גשמית, אל תהיה מיצר על כך ומשתוקק לכך, כי אין זו המטרה! וזו היתה בעצם ההקפדה של הקב"ה: **מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, לרצות, להשתוקק, להתאוות לחיי עונג בעולם הזה.**

כך היא דרכה של תורה

ועל פי האמור יש לפרש את המשנה במסכת אבות (פרק ו משנה ד): "כִּי הָיָא דְרָכָה שֶׁל תוֹרָה: פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכַל, וּמִיָּם בְּמִשְׁוֹרָה [לפי מדה] תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישֶׁן, וְחַיִּי צֶעֶר תַּחֲיָה, וּבִתְוֹרָה אֶתָּה עֵמֶל. וְאִם אֶתָּה עוֹשֶׂה כֵן, אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אֲשֶׁרֶיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא". ויש להבין, הלוא אם בורא עולם נתן לאדם שפע ומזון טוב, ויש ביכולתו לאכול כל יום יותר מפת במלח ויותר ממים במשורה, וכן יש ביכולתו לישון על מטה טובה ולא על הארץ, האם במצב כזה אינו יכול לזכות לדרכה של תורה? האם כך הם פני הדברים שכדי לזכות לדרכה של תורה, יצטרך האדם שלא לאכול כל יום אלא רק פת במלח, ומים לפי מדה, ולישון על הארץ?

אין ספק שאין זו כוונת המשנה, כי אדם שנתן לו בורא עולם שפע טובה וברכה, ישתמש בהם כדי ללמוד תורה יותר ויותר, ויכוין שאוכל טוב וישן טוב כדי לעשות רצון ה' בחשק ובשמחה. אך נקודת המוצא כאן היא: האם גם במצב שבורא עולם לא היה נותן לך את כל השפע הזה, גם אז היית נשאר ללמוד בישיבה ובכולל? או שאז כבר היית עוזב ויוצא למסחר, כי חסרים לך ההנאות הללו? זו נקודת המבחן של האדם! נקודה זו מדויקת בלשון התנא שהשתמש בלשון עתיד ולא בלשון הווה: פת במלח 'תאכל', ומים במשורה 'תשתה', ועל הארץ 'תישן', ולא אמר פת במלח 'אתה אוכל', ומים במשורה 'אתה שותה', ועל הארץ 'אתה ישן', ללמדך שלא מן ההכרח שעכשיו בפועל צריך אתה לאכול כך ולישון כך, אלא אף שכרגע חנך ה' בשפע טוב, אל תחשוב שרק במצב הזה אתה עוסק בתורה, אלא אף אם חס ושלום יגיע יום ולא יהיה לך שפע כמו שיש לך עכשו, גם אז תשב ותעסוק בתורה כמו במצב העכשווי. וכך באמת בהבנה אמיתית כזאת, אפשר לזכות לקנות דרכה של תורה באמת.

וזה שאמר הקב"ה, לא דיין להם לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא **שמבקשים הם לישב בשלום בעולם הזה**. עיקר ההקפדה של בורא עולם היתה למה הם מבקשים, למה הם מתאוים לשלום הזאת, אם נתתי להם - נתתי, אבל אם לא נתתי - אין צורך להשתוקק, לרצות ולהתאוות אליה.

על מה אבדה הארץ

על פי זה, מבארים גם כן את הגמרא במסכת נדרים (דף פא עמוד א) בעניין חורבן בית המקדש הראשון, ששאלו לחכמים ולנביאים "על מה אבדה הארץ?", ולא ידעו להשיב. עד שבא הקב"ה בעצמו ואמר (ירמיה פרק ט פסוק יב), "ויאמר ה' **על עוזבם את תורת** אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה". ומבארת הגמרא, אמר רב יהודה אמר רב **שלא ברכו בתורה תחילה**.

ופרש רבנו יונה, הלוא אם לא עסקו בתורה, אם כן למה כששאלו את החכמים והנביאים הם לא ידעו להשיב, הרי דבר גלוי הוא לכל? אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד, ולפיכך היו החכמים והנביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, פרש את הדברים, שלא היו מברכים בתורה תחילה, כלומר לא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא

ראוי לברך עליה, והיינו שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך מזלזלים היו בברכתה. "לא הלכו בה" - בכונתה ולשם שמים באמת.

המאור שבתורה מחזירם למוטב

תורתנו הקדושה היא חכמה אלוקית ואיננה חכמה כשאר כל החכמות החיצוניות של אומות העולם. את תורת ה' - לא מספיק ללמוד ולדעת, אלא צריך ללומדה עם קדושה, עם יראת שמים, עם ערך אמיתי וחיבוט אמיתי לעסק התורה, ואז זוכה האדם באמת לקנין התורה. וכמו שאמרו במדרש, על הפסוק בירמיה (פרק טז פסוק יא) 'ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו'. אמר הקב"ה הלואי אותי עזבו אבל את תורתי שמרו, שמתוך שהיו מתעסקים בה, 'המאור שבה' היה מחזירם למוטב. ומדויק מן הלשון, שלא כתוב שהתורה מחזירה למוטב, אלא 'המאור שבתורה' מחזירם למוטב. והיינו כשלומדים את התורה עם המאור שבה, עם האבירים שלה, שהם הערך ההגון והיחס הנכון והיראת שמים האמיתית, אז יש סיכוי באמת שהתורה תחזיר את האדם למוטב, אבל כשלומדים את התורה כשאר חכמות כמו מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, גאוגרפיה וכו', אזי אין התורה חוזרת בליבותיהם ואינה מחזירה אותם למוטב. וכמו שרואים אנו בעליל בכל מיני אוניברסיטאות ובתי ספר, שלומדים בהם כמה מלימודי התורה, ואף על פי כן רבים מהם עדיין מחללי שבת, ואף חלקם שהיו שומרים קצת, עתה הרי הם יורדים ומדרדרים עוד ועוד מדרכי התורה והמצוות, ה' יצילנו. ועוברים על האיסורים החמורים בתורה בשאט נפש, והתורה לא החזירתם למוטב, למה? הוא הדבר אשר אמרנו, כשאין מאור אין חזרה למוטב.

לא לחינם נמשלה התורה למים, המים יכולים להצמיח פרחים ושושנים, ומאידך גיסא גם קוצים וברקנים, תלוי מה מגדלים. כך התורה יכולה להצמיח צדיקים חסידים וקדושים, ומאידך גיסא גם רשעים שונאי תורה ומצוות. הא כיצד? הכל תלוי היאך לומדים את התורה. וכדברי הגמרא במסכת יומא (דף עב עמוד ב) אמר רבי יהושע בן לוי, מהו שכתוב "וזאת התורה אשר שם משה"? - אם זכה האדם, נעשית לו התורה סם חיים. לא זכה האדם, נעשית לו התורה סם המות.

מלכות יון הרשעה בתקופת בית שני רצתה "להשכיחם תורתך". ואמרו במדרש: "וחושך על פני תהום" - זו מלכות יון, שהחשיכה את עיניהם של ישראל. היוונים בעצם לא התכוונו להעלים את התורה כליל, אלא אדרבה הכירו הם בחכמה הגדולה והעצומה הטמונה בה, אלא שרצו להחשיך את המאור שבה. רצו הם שעם ישראל יתייחס לתורה כאל יתר החכמות המצויות בעולם, ולא כ"תורת חיים", שממנה תוצאות חיים לחיי האדם כולם.

"ברוך אלוהינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים,

ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו!!!"

מדוע עושים חנוכה שמונה ימים?

חג החנוכה נחוג זכר לנס פך השמן, "שלא היה בו להדליק אלא ליום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". והשאלה הנשאלת: למה עושים חנוכה שמונה ימים, והלו נס השמן לא היה אלא שבעה ימים בלבד, שכן היה שמן ליום אחד גם ללא הנס? תשובות רבות ניתנו לשאלה זו על ידי גדולי הדורות, והרי מקצתן:

❖ היום הראשון - קבעו אותו ליום טוב על נס הניצחון במלחמה, שביום כ"ה בכסלו נחו היהודים מאויביהם - כשם שנקבע יום טוב בפורים ביום אשר נחו מאויביהם. ושאר שבעת הימים - על נס השמן.

❖ מה שמצאו פך שמן טהור חתום בחותמו של כהן גדול, לאחר כל ההרס והטומאה שזרעו היוונים בבית המקדש במשך שלוש שנים - זה עצמו היה נס, ועליו קבעו את היום הראשון. שאר הימים - על נס השמן.

❖ החשמונאים חילקו את השמן שבפך לשמונה ימים, כדי שהמנורה תהיה דולקת שעה קצרה בכל ערב, ונעשה נס שמאותה כמות קטנה האירה המנורה כל הלילה - כך בכל יום ויום, במשך שמונה ימים.

❖ אחר שנתנו החשמונאים את השמן במנורה, נשאר הפך מלא שמן כבתחילה, וראו את הנס כבר ביום הראשון.

❖ לפי שהיוונים גזרו על המילה, והיתה גזירה זו קשה על היהודים יותר מכל הגזירות, מפני שיש בה הפרת ברית. וכשגברה יד החשמונאים עליהם שמחו על חידוש ברית מילה שמצוותה ביום השמיני להולדת הבן, ועל שמחת מצוה זו - סמכו את חגם לשמונה ימים.

❖ בדרך דרש: היוונים רצו להוציא מלב ישראל את האמונה שהקב"ה מנהיג את העולם בהשגחתו, וניסו להחדיר לליבם שהכל מתנהל בדרך הטבע, וכבר היו רבים מישראל נוטים אחר דיעות מסולפות אלו. כיון שראו כולם את נס פך השמן - שלא בדרך הטבע, הבינו כולם שהכל מהשגחתו יתברך, ואפילו כשהעולם מתנהג בדרך הטבע - גם אז הכל מיד ה' ומהשגחתו. לכך אנו אומרים בפיוט לחנוכה: "בני בינה, ימי שמונה קבעו..." כלומר: מתוך שהיו בני בינה, הבינו דבר מתוך דבר: מתוך הנס, הבינו שהשמן הרגיל הדולק בדרך הטבע - גם הוא נס.

❖ בדרך מוסר השכל: החשמונאים לא נתייאשו מלהדליק גם ביום ראשון, למרות שאמרה התורה "נר תמיד", וידעו שמחר לא יהיה להם מה להדליק. והוא הנס הגדול שמקיים עם ישראל בכל דורותיו וגליותיו. שאילו באו לעשות חשבונות מה יהיה ביום מחר, לא יוכלו להתקיים אפילו יום אחד, אבל ישראל אין עושים חשבונות, אלא שמים בטחונם באביהם שבשמים, וכל מעשה קטן שיש בידם לעשות - עושים הם בשמחה ובאמונה תמה.

שער ההלכה

הדלקת נרות חנוכה

הטעם להדלקת נרות חנוכה

בתקופת ימי בית המקדש השני, גזרו מלכי יון הרשעה גזרות על ישראל, כדי להשכיחם ממצוות התורה ולבטלם מדתם. ונכנסו להיכל שבבית המקדש ופרצו בו פרצות, והיה צר מאוד לישראל מפניהם. עד שריחם עליהם הקב"ה והצילם מידם, וגברו בני החשמונאים הכהנים על היוונים והרגום והושיעו את ישראל מידם. והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה המלכות לישראל.

היום שנחו בו מהמלחמה היה יום כ"ה בכסלו, ובו ביום נכנסו החשמונאים לבית המקדש ורצו להדליק את המנורה, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן זית זך טהור, שהיתה בו כמות שמן ליום אחד בלבד כדי להדליק את המנורה, ונעשה נס שהספיקה להם כמות זו לשמונה ימים.

באותם שמונה ימים שלחו אנשים הבקאים בהכנת שמן זית, שילכו לחלקו של שבט אשר, אשר ברכם משה רבנו בשמן רב, כמו שנאמר (דברים פרק לג פסוק כד) **"ולאשר אמר ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו"**. עד שהגיעו אותם אנשים אל נחלת שבט אשר, כתשו זיתים וחזרו, עברו שמונה ימים. ורק ביום התשיעי הדליקו מהשמן שהביאו. נמצא ששמונה ימים הדליקו בשמן של נס, ולכן תיקנו חכמים לעשות את אותם שמונה ימים, ימי שמחה והלל, ולהדליק בהם נרות בכל לילה, כדי לפרסם את הנס. ואלו הימים נקראים 'חנוכה'. (א)

כמה נרות מדליקים

מעיקר הדין, די להדליק בכל בית נר אחד בכל לילה, אלא שכבר נהגו כל ישראל לקיים את המצוה בהידור ולהוסיף כל לילה עוד נר אחד, שעל ידי מספר הנרות ניכר ומפורסם הנס יותר. וכך מוסיף והולך עד היום השמיני, ומראה בזה ששמונה ימים עשה הקב"ה נס לישראל, שדלקה להם המנורה גם ביום השמיני, מפך שהיתה בו כמות שמן רק ליום אחד.

אשר על כן, בלילה הראשון ידליק נר אחד, בלילה השני ידליק שני נרות, בלילה השלישי ידליק שלושה נרות, עד שבלילה השמיני ידליק שמונה נרות. (יט)

נרות ההידור

בכל לילה, הנר הראשון הוא הנקרא נר החיוב, ושאר הנרות נקראים 'נרות ההידור'. ואם טעה ולא הדליק כמספר הנרות של אותו יום, יצא ידי חובתו. (כט)

שמש

נהגו להדליק נר נוסף הנקרא 'שמש'. יש נוהגים להדליקו על ידי שנותנים בו שמן כמו בכל שאר הנרות. ויש נוהגים שהשמש הוא הנר שממנו מדליקים את הנרות, ולאחר שגמר להדליק בו את הנרות, מניחו דלוק בחנוכיה. (צט. ת"ה קעט)

בני ספרד

מנהג בני ספרד שאחד מבני הבית מדליק ופוטר את כל בני הבית בהדלקתו, וכמו שכותב רבנו הרמב"ם (פרק ד מהלכות חנוכה הלכה ג): המנהג פשוט בכל ערינו ספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקים נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפים נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות.

לא נוכחים בהדלקה

אין חובה שבני הבית יהיו נוכחים בבית בשעת ההדלקה, ולכן אף אם אין באפשרותם לשהות בבית באותו זמן, יוצאים הם ידי חובה בהדלקת הנרות שמדליקים בביתם. (ת"ה מד)

בני אשכנז

מנהג בני אשכנז שכל אחד מבני הבית הזכרים מדליק נרות חנוכה לבדו ומברך. וטוב שכל אחד ידליק בחלון אחר, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לבני אדם העוברים ושבים. (ת"ה יז)

זה אלי ואנוהו

מצוה להדר ולהדליק בחנוכיה יפה מאוד, ומי שיכול להדליק בחנוכיה של זהב, מעלתו גדולה עד מאוד. ומי שאין באפשרותו, ידליק בחנוכיית כסף או דמוי כסף, וכל המרבה להדר במצוה ולעשותה יפה, הרי זה משובח. (ת"ה קיח)

החייבים בהדלקת נרות חנוכה

נשים

גם הנשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה. ולכן, אשה המתגוררת בביתה לבדה, חייבת להדליק נרות חנוכה עם הברכות כולן, אבל אשה נשואה או בנות רווקות בבית הוריהן, ודאי שאינן צריכות להדליק נרות חנוכה, אפילו למנהג האשכנזים שמדליק כל אחד מבני הבית.

ואף על פי שכלל גדול בידינו, 'שהנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא [גורם]'. דהיינו כל מצוה שציוה אותנו בורא עולם לעשותה, אם המצוה היא תלויה בזמן קבוע, כלומר, שהזמן גורם למצוה לבוא, האשה פטורה מלעשותה. כגון, מצות סוכה, שהנשים פטורות מלשבת בסוכה, כי זמנה קבוע שבעה ימים בשנה. וכן פטורות הן מלהתעטף בציצית, כי זמנה קבוע ביום ולא בלילה. וכן פטורות הן מלהניח תפילין, כי זמן הנחתם קבוע בחול ולא בשבת, וכן כל כיוצא בזה.

וכיון שלא רק במצוות מהתורה קיים הכלל הנ"ל, אלא גם במצוות מדברי חכמים, אם כן לכאורה תהיינה הנשים פטורות מלהדליק נרות חנוכה, כיון שמצוה זו זמנה קבוע, שמונה ימים בשנה. אולם יש מצוות שהגם שזמנן קבוע, בכל זאת הנשים חייבות בהן, כגון מצוות ש'אף הן [הנשים] היו באותו הנס', כמו בחנוכה, שהיו גם הנשים בכלל גזרת השמד שגזרו היוונים, והיתה התשועה לכל ישראל לגברים ולנשים. וכן בנס פורים, שביקש המן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, ואף הן נושעו עם כל ישראל. לכך חייבות אף הן במצוות אלו, הגם שזמנן קבוע. (כה)

לא נמצא בבית

אדם שיודע שלא יגיע הלילה לביתו, מכל סיבה שהיא, יאמר לאשתו שהיא תדליק באותו לילה את הנרות ותברך, ובכך יוצא ידי חובתו. וכן אפשר לומר לבן הגדול למעלה מגיל בר מצוה, להדליק. (ת"ה לט)

בני אשכנז

ואולם לבני אשכנז, אם הוא נמצא במקום שיכול להדליק, טוב שמלבד הנרות שמדליקה אשתו, ידליק גם הוא במקום שבו הוא נמצא, אך בלי ברכה. (ת"ה לט)

אדם שיודע שבליילה זו לא יוכל להדליק נר חנוכה, וגם אין מדליקים עליו בביתו, אזי כשיראה נר חנוכה, יברך בלילה הראשון, 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', ושאר הלילות יברך 'על הניסים'. (קלט)

מי שלא היה בביתו בלילה הראשון ואשתו ברכה והדליקה, והוא לא ברך כלל אפילו על הראייה, בלילה השני כשמדליק, יברך גם 'שהחיינו'. (קלח)

יגיע מאוחר

אדם שיודע שיגיע לביתו בשעת לילה מאוחרת, ועד שיגיע ילכו בני ביתו לישון, עדיף שיאמר לאשתו שתדליק בזמן, מאשר שידליק הוא עצמו מאוחר יותר. (ת"ה לט)

חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה

ואולם גם אם יודע שיגיע לאחר זמן ההדלקה, אך לא בשעה מאוחרת כל כך שילכו בני ביתו לישון, מעיקר הדין עדיף שיאמר לאשתו להדליק בזמן. אלא שהניסיון מוכיח שבבתים רבים ברוך ה', לא דומה הדלקת החנוכיה שהאבא מדליק בעצמו, לבין הדלקת החנוכיה שהאמא או משהו אחר מבני הבית מדליק. כי כשהאבא נמצא, יכול הוא לשמוח עם האמא והילדים לאחר ההדלקה, וגם להסביר ולבאר להם את משמעותם של ימים קדושים ונעלים אלו, שאפשר לשאוב בהם הרבה כוחות רוחניים. רמת השמחה היא אחרת, ואסור לזלזל בכך, כי השמחה בקיום המצוות מקנה לילדים הרבה כוח, רצון וחשק להתמיד במצוות בהווה, בעתיד הקרוב, וגם בעתיד הרחוק. בעוונותינו הרבים, הרחוב היום כל כך פרוץ ומקלקל ומשחית את הילדים, וכמה ילדים ונערים שסטו מן הדרך, לבסוף חזרו מחמת הזכרונות היפים מימי הקטנות, ממעשי המצוות של האבא בהתלהבות ובשמחה לכל מצוה.

אשר על כן, כל אחד ישתדל להיות בביתו בלילות החנוכה, ואפילו אם הוא מוכרח לצאת לרגל עסקיו לכמה ימים לחוצה לארץ, יעשה את כל מאמציו לדחות את נסיעתו לאחר ימי החנוכה, וזכות מצוה זו של חינוך הבנים והתגברותו של האב, תעמוד לו לפרנסה טובה בכבוד בנחת ובשמחה, ויזכו הוא ואשתו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות ביראת שמים טהורה ומדות טובות, אמן.

בני הישיבות

תלמידי הישיבות היקרים המסולאים בפז, הבאים לביתם אחת לכמה שבועות, ובימי החנוכה הם נמצאים בישיבה, אינם צריכים להדליק נרות חנוכה בישיבה כלל, ויוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות שאביהם מדליק בבית. (כ"פ הגרשז"א ועוד. קנ)

נר איש וביתו

אין הבן רשאי לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקה של אביו, כדי שיוכל להדליק ולברך בעצמו בישיבה, כיון שהמצוה היא 'נר איש וביתו', דהיינו שיהיה נר חנוכה בכל בית של איש, ולא שכל אחד ואחד בפני עצמו יברך וידליק, וכיון שכבר מדליקים בבית, יוצא ידי חובה אפילו שלא מרצונו. (ת"ה נ)

בני ארץ ישראל

גם תלמידי ישיבות ההולכים מארץ ישראל, כדי ללמוד תורה בחוץ לארץ, יוצאים ידי חובתם בהדלקה שבביתם בארץ ישראל. (ת"ה נב)

בני חוץ לארץ

תלמידי ישיבות הבאים מחוץ לארץ, כדי ללמוד תורה בארץ ישראל, ומקיימים בעצמם מה שאמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא קנח ע"ב) ובזהרר הקדוש (רעיא מהימנא דף רמה עמוד ב), שהאזיר של ארץ ישראל מחכים, אע"פ שכשמגיע זמן ההדלקה פה בארץ ישראל, עדיין לא הדליקו עליהם בביתם בחו"ל, מכל מקום מעיקר הדין יוצאים הם ידי חובה בהדלקה שידליקו בביתם בחו"ל לאחר כמה שעות. אך אם ירצו רשאים להדליק בברכה, כל שיודעים בברור שהוריהם עדיין לא הדליקו. (קנ)

חיילים

והוא הדין בכל הנ"ל גם לחיילים שאינם נמצאים בביתם בימי החנוכה, שיוצאים הם ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם. (ת"ה מד)

חייל הנמצא בכפר שכולו גויים, אף שמדליקים עליו בביתו, צריך להדליק נר חנוכה בברכה, כיון שאינו רואה נר חנוכה כלל. ולכן חייל אחד ידליק ולא יותר. (קנח)

אל המקורות

בן שזכה ברוך ה' לחזור בתשובה, אך הוריו לצערנו הרב, לא השכילו עדיין לעשות זאת, לבוא ולהמנות על ציבור עבדי ה', ובן זה הגדיל לעשות והלך ללמוד בישיבה

קדושה, אע"פ שהוריו אינם מדליקים נרות חנוכה בביתם, מכל מקום יוצא הוא ידי חובה בהדלקת הנרות שבישיבה. ואם ירצה, ידליק בחדרו אך בלי ברכה. (ת"ה נב)

בני אשכנז

כל האמור לעיל בדין בני ישיבה וחיילים, זהו רק לבני ספרד שלא מדליק כל אחד בביתו. אבל לבני אשכנז שאפילו כשהם נמצאים בביתם עם הוריהם, הם מדליקים נרות חנוכה, כל שכן כשהם חוץ לביתם שעליהם להדליק נרות חנוכה. (קמח)

ההבדל בין חיוב נר שבת לחיוב נר חנוכה

ולכאורה יש לשאול מדוע גבי הדלקת נרות שבת מבואר בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א', שאבא שאינו שובת בביתו או בן הלן בישיבה, צריכים להדליק נרות שבת במקום לינתם, אף שהאמא מדליקה נרות שבת בבית. ולעומת זאת כאן בנרות חנוכה, אם האבא יצא בימי החנוכה לרגל מסחרו, אשתו מדליקה בבית, והוא יוצא ידי חובה, אף שאינו ישן בבית. וכן אם הבנים בפנימיה בישיבה, יוצאים הם ידי חובה בהדלקה של אביהם ואינם צריכים להדליק במקום לינתם, אף שאינם נמצאים בימים אלה בבית כלל. ולכאורה מה ההבדל בין ההדלקה של שבת לחנוכה?

וצריך לומר, שבנר חנוכה המצוה היא 'נר איש וביתו', דהיינו שבכל בית יהיה נר דלוק, וא"כ אפילו בני הבית אינם בבית, הרי שהתקיימה המצוה, שבביתם הדליקו נר חנוכה. לא כן בשבת, שהמטרה היא 'שלוש בית' ליהנות מאור הנר שלא יכשלו בהליכתם בבית, אם כן אין קשר בין ההדלקה שבבית להדלקה שבמקום הימצאם, ועדיין צריכים הם להדליק במקומם שלא יכשלו בהליכתם.

אורח

אדם המתגורר לבדו שהתארח בימי החנוכה בבית חברו, ומדקדק עמו לשלם לו על כל ההוצאות שמוציא חברו עבורו, אכילה ושתייה וכו', כיון שאדם זה חייב במצות ההדלקה, שהרי אין לו מי ממשפחתו שמדליק עליו בביתו, תקנו לו חכמים שיתן לבעל הבית כמה פרוטות, כדי שיזכה לו מעט מהשמן שהוא מדליק בו את החנוכיה, או שיתן לו בעל הבית במתנה מעט מהשמן, ואז יוצא האורח ידי חובה בהדלקה של בעל הבית. (ת"ה נג)

ומכל מקום כיון שהאורח חייב בעצמו במצות ההדלקה, אם רוצה שלא להשתתף עם בעל הבית בשמן, אלא להדליק בעצמו בשמן שלו, רשאי לעשות כן ולהדליק בברכה. (ת"ה נז)

משפחה

בן נשוי הגר אצל אביו וסמוך על שלחנו, אע"פ שיש להם חדר מיוחד, אינו מדליק בפני עצמו ואינו צריך להשתתף בפרוטות, ויוצא ידי חובה בהדלקת אביו. (קנב)

זוג המתארחים בבית הוריהם וישנים שם, כיון שאינם משלמים עבור ההוצאות, אינם צריכים להשתתף בפרוטות ויוצאים ידי חובה בהדלקת בעל הבית. (ת"ה נה)

בן נשוי המתארח אצל אביו בשבת, ובמוצאי שבת מתכוון לחזור לביתו, לא ידליק את נרות החנוכה אלא כשיחזור לביתו דוקא. (קנה)

אורח מברך

באופנים שהתבארו לעיל שאינו צריך להדליק, כי יוצא ידי חובה בהדלקה של בעל הבית - אם בעל הבית מכבדו להדליק, רשאי לברך ולהדליק. (ת"ה נט)

בית מלון

המתארח בבית מלון ולא מדליקים עליו בביתו, או משפחה המתארחת כולה בבית מלון, חייבים להדליק נרות חנוכה בחדר במלון עם ברכה. (ת"ה נט)

וכאן המקום להבהיר, שכל זה בתנאי שהליכתו לבית מלון נעשית אך ורק בקדושה ובטהרה, בצניעות וביראת שמים. ואולי זה יכול להיות, כשמתארגנים קבוצה גדולה מאוד של כמה משפחות קדושות, ויושבים בהפרדה מלאה עם מחיצה, גברים לבד ונשים לבד, כמו בכל אולם שמחות של אנשים חרדים **יראי שמים אמיתיים ולא מתחזים**, שעומדים על כך שתהיה מחיצה גמורה המפרידה בין הגברים לנשים, ואין כל סיבה שבבית מלון לא יעמדו על כך. וגם בתנאי שמבלים את שאר זמנם שבין הסעודות בדברי תורה ושירות ותשבחות לה' יתברך, ובלי להתערבב חס ושלום או לדבר גברים עם נשים, שכבר אמרו רבותינו במשנה באבות (פרק א משנה ד) 'ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים, **כל המרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם**'.

ודע, כי אף אם עומד האדם בכל האמור לעיל, זאת בתנאי שמקפיד שאשתו ובנותיו יבואו בלבוש צנוע כראוי לבת ישראל כשרה, כי לצערנו הרב, הרבה נשים שהולכות במקום מגוריהן בלבוש צנוע, חושבות שכאשר מגיעים לבית מלון, נעשה הכל מותר, ובאות בלבוש לא צנוע כל כך. ופעמים גם מתבשמות במיני בשמים חזקים, שהעובר קרוב אליהן אי אפשר כמעט שלא יכשל להריח את ריחם הנוסף, ומכשילים אותנו באיסור 'לא תנאף' שדרשו חז"ל במדרש רבה 'לא תהנה אף'. ומכות אלו בעוכרינו מאוד, שפשתה המספחת גם אצל חלק מהציבור השומר תורה ומצוות. ואפילו בלעם הרשע שרצה לקלל את ישראל ולא הצליח, בדבר אחד הצליח, ואמר לבלק אם אתה רוצה להרוג בישראל חס ושלום, דע לך שאלוהיהם של אלו שונא זימה, לך ותחטיא את עם ישראל בזימה, וכבר לא תצטרך אתה להרוג בהם אלא ה' כבר יטפל בהם. וכן היה כמו שנאמר שם (במדבר פרק כה פסוק ג-ט) ויחר אף ה' בישראל וכו' ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף (24,000).

אשר על כן, שומע לעצה - חכם, ושומר נפשו ירחק מכל הליכה לבתי מלון, שאפילו אם יעמוד בכל הקריטריונים הנ"ל, עדיין יכול להכשל במקומות אלו בעוון החמור מאוד של שמירת העיניים, שעובר על לא תעשה מן התורה, 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'. ואין הבדל בין לא תעשה זה, לבין לא תעשה של אכילת חזיר או כל דבר טמא אחר, שאדם לא היה מעיז להתקרב אליו. וסיפורים רבים ישנם מכל מיני מכשולים שקראו, ולא כאן המקום לכותבם, ה' ירחם. ישמע חכם ויוסף לקח.

דירה משותפת

שני אנשים הגרים בדירה אחת, אם שניהם שותפים יחד בהוצאות האכילה והשתיה, ואוכלים זה מזה, צריכים להשתתף בקניית השמן, וידליק אחד מהם בברכה, ולמחרת ידליק חברו בברכה, ויוצא כל אחד ידי חובה בהדלקת חברו. אבל אם אינם שותפים בהוצאות האכילה והשתיה, אלא כל אחד קונה לעצמו ואוכל, אפילו הם שני אחים או אבא ובן, ידליק כל אחד בחנוכה בפני עצמו בברכה, ולא ישתתפו בפרוטות. (ת"ה סא)

קטן

קטן פחות מגיל בר מצוה, אפילו שהגיע לגיל חינוך [מגיל חמש או שש ומעלה, לפי הבנתו של הילד], אינו מוציא ידי חובה את בני הבית הגדולים בהדלקת הנרות. (נא)

מצות חינוך

ואולם טוב ונכון להרגיל את הילדים הקטנים שהגיעו לגיל חינוך, שידליקו את נרות ההידור בכל לילה, והיינו שידליק בעל הבית בעצמו את הנר הראשון, והם ידליקו את שאר הנרות. אך לא יתן לילדים קטנים מאוד שעדיין לא הגיעו לחינוך, להדליק את נרות ההידור. ומכל מקום רשאי לתת להם להדליק את נר השמש. (ת"ה סו)

סומא [עיור]

סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה, אלא שאם יש לו בני בית, טוב שיברכו הם וידליקו. אך אם אין לו בני בית, יברך וידליק הוא בעצמו את הנרות בסיוע עם אחר, שהרי הסומא חייב בכל המצוות, ובהדלקתו יש פרסום הנס לאחרים. (קיג)

השמנים והפתילות**שמן זית**

מצוה מן המובחר להדליק נרות חנוכה בשמן זית, מפני שהנס שנעשה בבית המקדש במנורה היה בשמן זית, ואנו משתדלים לדמות ככל היותר את הדלקת החנוכה שלנו, להדלקת המנורה שהיתה בבית המקדש. (עז. ת"ה קח)

בנים תלמידי חכמים

אמרו חז"ל (מסכת שבת דף כג עמוד ב) הרגיל בנר של מצוה לעשותו יפה, זוכה לבנים תלמידי חכמים. שנאמר (משלי פרק ו פסוק כג) כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר. והיינו שעל ידי שיהדר בנר של שבת ושל חנוכה, יזכה לאור של התורה.

שאר שמנים

אולם אם אין לו שמן זית, ידליק בשאר שמנים, ואם אין לו שמן כלל, ידליק בנרות שעוה. (עו, פ)

יוקר השמן

במקומות שהשמן זית יקר, ואין ידו משגת להדליק בשמן זית את כל הנרות כולן, רשאי להדליק בכל לילה את הנר הראשון שהוא נר החיוב בשמן זית, ואת שאר הנרות ידליק בשאר שמנים כשמן סויה וכדומה. אך לא ידליק את נר החיוב בשמן זית, ואת שאר הנרות בשעוה. (פא)

שמן מאוס

שמן שהיה ראוי לאכילה ונפגם ונמאס עד שאינו ראוי לאכילה, אין מדליקים בו נרות חנוכה, מפני שאין זה מכבוד המצוה להדליק בשמן מאוס. (פז. ת"ה קיג)

שמן מר

שמן שטעמו מר, כשר להדלקה, שאף על פי שאינו ראוי לאכילה מחמת מרירותו, מכל מקום מחמת מרירותו אינו נעשה שמן מאוס. (ת"ה קיג)

שמן למאור

וכמו כן, 'שמן זית למאור' המצוי כיום בחנויות רבות, וכתוב עליו שאינו ראוי לאכילה, הרי הוא כשר להדלקה, ואין צורך להחמיר בזה כלל ולחפש דוקא שמן הראוי לאכילה, ובפרט שהשמן הראוי לאכילה, מחירו יקר הרבה יותר.

שמן שתחת המיטה

שמן שהונח תחת המיטה וישנו עליה, כשר להדלקה. ואף לגבי אכילתו, יש להקל לאוכלו, ובפרט במקום שיש הפסד מרובה. (פח. ה"ע סז)

נר חשמל או גז

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות חשמל או גז, כיון שההדלקה צריכה להעשות בדומה למנורה שהיתה בבית המקדש, ובמנורה היו שמן ופתילה, ובנרות חשמל וגז, אין שמן ואין פתילה. (צג)

ואף על פי שאין חובה מן הדין להדליק דוקא בשמנים, ומותר להדליק בנרות, מכל מקום הנרות דומים יותר להדלקת המנורה שבבית המקדש, שגם בנרות יש לחלוחית כמו שמן ופתילה, לא כן בנרות חשמל וגז, שאין גם את זאת.

מקומות ציבוריים

אשר על כן, מקומות ציבוריים כמו בכניסה לעיר או על גגות בתי הכנסת וכדומה, שרוצים לפרסם את הנס ברבים, ומדליקים נרות חנוכה של חשמל, אינם רשאים לברך עליהם כלל, כיון שלא יוצאים בהם ידי חובה. (צו)

מכונות

וכיוצא בזה, אנשים שמדליקים על מכונותיהם נרות חנוכה של חשמל, אף שמעלתם גדולה עד מאוד שמפרסמים ברבים את הנס שעשה הקב"ה לאבותינו

בימים ההם בזמן הזה, מכל מקום פשוט הדבר שאינם מברכים על הדלקה זו בשום אופן.

ובלאו הכי, אפילו אם לא היו מדליקים במקומות אלו ובמכוניות נרות חשמל אלא נרות אמיתיים עם שלהבת ממש כפי הדין, עדיין לא היו רשאים לברך, כיון שאינן מקומות של חיוב ההדלקה, וכמבואר לעיל.

פתילות

מצוה מן המובחר שיהיו הפתילות עשויות מצמר גפן. ואולם אם אינו בקי בעשיית הפתילות מצמר גפן כראוי, עדיף שישתמש ב'פתיל צף'. (פ. ת"ה קיא)

אע"פ שהפתיל צף מצופה בשעווה, ובתחילה נדלקת רק השעווה ואחר כך נדלקת הפתילה, מכל מקום הכל נחשב להדלקה אחת. (פ.)

הכנת הפתילות

כאשר מכינים את החנוכיה עם השמן והפתילות, טוב שידליקו מעט את הפתילות ויכבו, כדי שלאחר מכן בשעת ההדלקה, תאחו בהם האש מיד. (ת"ה קכ)

החלפת הפתילות

יש נוהגים להחליף פתילות חדשות בכל לילה, זכר למנורת בית המקדש שהיו מחליפים בה בכל יום פתילות חדשות, אך אין זה מעיקר הדין כלל. (קה. ת"ה קכ)

כמות השמן

צריך לתת שמן בנרות, כדי שידלקו לכל הפחות חצי שעה מהרגע שהדליק. אבל בפחות מכמות זו, אינו יוצא ידי חובה. ולכן אם עבר ונתן כמות שמן פחות מחצי שעה, יכבה את הנרות ויחזור לתת שמן כשיעור של חצי שעה וידליק שנית, אך לא יברך שוב. (קיא)

אונס גמור

אשר על כן, אדם שנאלץ לצאת מביתו מיד לאחר זמן ההדלקה, וחושש להדליק ולהשאיר את הנרות דולקים כשאין משהו בבית, ולכן רוצה לכבות את הנרות זמן מועט לאחר הדלקתם, אינו רשאי לברך על הדלקה זו. (ת"ה קסו)

ומכל מקום בודאי שחייב אדם לעשות את כל המאמצים להשאיר את הנרות דולקים לפחות חצי שעה, ולא להפסיד מצוה יקרה זו, ורק אם אירע לו אונס גמור שאינו יכול לעמוד בו, יעשה כאמור להדליק את הנרות בלי ברכה.

נרות צבעוניים

מה שמוכרים בחנויות נרות דקים צבעוניים, יש להשתדל שלא להדליק בהם, כיון שלא תמיד הם דולקים חצי שעה, ויכול להכשל באיסור ברכה לבטלה חס ושלום,

וגם לא יצא ידי חובת המצוה. ומכל מקום בערב שבת של חנוכה, פשוט שאינו יכול להדליק בהם נרות חנוכה, וכמו שיתבאר להלן.

כיבוי הנרות

אחר שדלקו הנרות חצי שעה, רשאי לכבותם. ומכל מקום אם הוא מדליק בחלון ביתו הסמוך לרשות הרבים, ויש פרסום הנס לעוברים ושבים, טוב שלא לכבותם, כדי שיתפרסם הנס עוד ועוד. (ת"ה קסז)

מקום הנחת החנוכיה

פתח הבית

בדירת קרקע שפתח הבית פונה לרשות הרבים, טוב להניח את נרות החנוכה על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני אדם העוברים ושבים. ויניח את החנוכיה בצד שמאל של הפתח מול המזוזה, ובזה נמצא שכשהוא נכנס לבית, הרי הוא מוקף במצוות: מזוזה מימין, חנוכיה משמאל, וציצית על גופו, ועליו נאמר (קהלת פרק ד פסוק יב) 'וְהַחוּט הַמְשָׁלֵשׁ, לֹא בְמִהְרֵה יִנָּתֵק'. (לב. ת"ה עב)

פתח החצר

אם יש חצר לפני הכניסה לדירה, טוב שיניח את הנרות בפתח החצר, ולא בפתח הדירה, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני אדם העוברים ושבים. ויניח אותם בצד שמאל של הפתח מול המזוזה וכנ"ל. (ת"ה עג)

אם אין מזוזה

פתח החצר שאין בו מזוזה, וכגון שאין שם משקוף שפטור מלתקוע שם מזוזה, יניח את החנוכיה מצד ימין, שהוא הצד החשוב יותר. (ת"ה עב)

רוח מצויה

במקום שיש רוח מצויה, ויש חשש שיכבו הנרות מחמת הרוח, לא ידליק בחוץ אלא בתוך ביתו. ויש מניחים את החנוכיה בתוך תיבת זכוכית גדולה, ששומרת על הנרות מפני הרוח ומדליקים בחוץ.

ואע"פ שצריך שבשעה שמדליק, יהיו הנרות ראויים לדלוק כך במשך חצי שעה, וכשמדליק בתיבת זכוכית, כיון שפותח את הזכוכית להדליק, קרוב לודאי שאם יהיו הנרות מגולים כך חצי שעה, לא יחזיקו מעמד ויכבו. מכל מקום כיון שהדליק על מנת לסגור את הפתח, ובעודו עוסק בהדלקה ולא סילק את ידו סוגר את הפתח, נמצא שהדליק הדלקה טובה. (קט)

בנין מגורים

בית שנמצא בתוך בנין מגורים, כך שאין פתח הבית פונה לרשות הרבים, יניח את החנוכיה סמוך לחלון הפונה לרחוב שבו ישנם עוברים ושבים, או בפתח המרפסת הפונה לרחוב, וזה עדיף יותר מאשר להדליק בכניסה לחדר המדרגות, שלא יודעים מי המדליק חנוכיה זו. ועוד שבודאי פרסום הנס גדול הרבה יותר בחלון הפונה

לרחוב, מאשר שיניח את החנוכיה בחדר המדרגות, ויראו את החנוכיה רק הנכנסים לבנין. (לו. ת"ה עג)

קומה גבוהה

הדר בקומה גבוהה למעלה מעשרים אמה משטח הרחוב, [שיעור אמה = 48 ס"מ. עשרים אמה = 9.60 מטר], ולערך מקומה רביעית ומעלה, כיון שבגובה כזה אין כל כך היכר לעוברים ושבים ברחוב, שהרי אין דרכו של אדם ללכת ברחוב עם ראש מורם ולהסתכל כלפי מעלה כל כך אלא הולך ומסתכל ישר, נמצא שבהסתכלותו הרגילה, הוא לא יראה את החנוכיה הנמצאת בגובה של עשרים אמה, לכך עדיף שיניח את החנוכיה בפנים ביתו על יד הפתח בצד שמאל. (לט)

פרסום הנס איכותי

אף על פי שבארנו לעיל שהדרים בקומת קרקע, טוב שידליקו את החנוכיה בפתח הבית או בפתח החצר, מכל מקום מי שחושש שמא יגנבו לו את החנוכיה, או שכאשר החנוכיה דלוקה בביתו, הוא רואה אותה ועל ידי זה נחקקים בליבו ניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך. וגם כך יוכל יותר לספר לבני ביתו על חסדיו ונפלאותיו של הבורא, ולהחדיר בהם את האמונה והבטחון בו, עדיף שיניח את החנוכיה בתוך הבית, ויקיים פרסום הנס איכותי יותר לבני ביתו, אלא שגם בזה ישתדל להניחה סמוך לחלון הפונה לרחוב, כדי להרויח גם את פרסום הנס לעוברים ושבים. (ת"ה עז)

גובה הנחת החנוכיה

מצוה לכתחילה להניח את החנוכיה [השלהבת] בתוך עשרה טפחים מרצפת הבית, [טפח = 8 ס"מ. עשרה טפחים = 80 ס"מ]. ויש להניחה למעלה משלושה טפחים [24 ס"מ]. ובדיעבד אם הניחה למעלה מעשרה טפחים או למטה משלושה טפחים, יצא ידי חובתו. (לג, לו)

חלון גבוה

אם החלון שבבית גבוה למעלה מעשרה טפחים [80 ס"מ], רשאי לכתחילה להניח את החנוכיה בגובה החלון, כדי שיראה לעוברים ושבים בחוץ. (ת"ה פג)

עצה טובה

בתים שחלונותיהם פונים לרחוב הראשי, ויש באפשרותם להדר עוד ולפרסם את הנס לעוברים ושבים רבים מאוד, ישתדלו לעשות את כל המאמצים כדי לפרסם את הנס, ובפרט במקומות שאין גרים שם הרבה יהודים שומרי תורה ומצוות, ולא שכיח כל כך לראות שם חנוכיות דולקות. ואפילו אם נגמרה כמות השמן שהניחו בחנוכיה, ישתדלו להוסיף עוד שמן כדי שעוד עוברים ושבים יראו, ואולי ראייה זו תחלחל בהם, ויזכו להתעניין במצוות ה' יתברך. (סו)

הדלקה עושה מצוה

הדלקת הנרות צריכה להיות במקום שמניחם, ולכן לא ידליק את הנרות בבית, ולאחר מכן יוציאם לחוץ. (קטו. ת"ה פט)

חולה

אם בעל הבית חולה ואינו יכול לקום ממטתו, כדי להדליק את הנרות במקום הנחתם, לא ידליק את הנרות סמוך למטתו, על מנת שיעבירו את הנרות למקום הנחתם, אלא אחד מבני הבית יברך וידליק במקום הנחתם. (קטז)

זמן ההדלקה

צאת הכוכבים

לכתחילה צריך להדליק את הנרות מיד בתחילת הלילה שהוא זמן צאת הכוכבים [16:55 בערך], ולא קודם לכן. וכמו שפסק מרן בשולחן ערוך (סימן תרעב סעיף א), אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה [צאת הכוכבים] לא מאחרים ולא מקדימים. (סב)

בני אשכנז

יש מבני אשכנז שנוהגים להדליק את נרות החנוכה בשקיעת החמה [16:45 בערך], ויש שנוהגים להדליק כדעת מרן השולחן ערוך מזמן צאת הכוכבים. (ת"ה צב)

פלג המנחה

אין להדליק את הנרות קודם הזמן הנ"ל. ומכל מקום אדם שנאלץ לצאת לדרך קודם הלילה, ואין אף אחד בביתו שידליק, וחושש שיתבטל לגמרי מהמצוה, לכתחילה יאמר לחברו שיבוא וידליק בביתו בזמן עם ברכה. אך אם אין באפשרותו לעשות זאת, ידליק נרות חנוכה בזמן פלג המנחה, [כשעה ורבע לפני צאת הכוכבים בשעות זמניות, ובזמן חנוכה בערך בשעה 15:50 אחה"צ] בלי ברכה. (ת"ה צד)

עד מתי מדליקים

אם לא הדליק מיד בתחילת הלילה, לכתחילה ידליק בתוך חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה. ואם עברה חצי שעה ולא הדליק, רשאי לברך ולהדליק כל הלילה, ואפילו הגיע לביתו מאוחר מאוד בסוף הלילה, ונשאר לו פחות מחצי שעה עד עלות השחר, יברך וידליק את הנרות עד עלות השחר [5:30 בבוקר בערך]. (סב, סז)

הגיע מאוחר

כבר בארנו לעיל, שאם אדם יודע שיגיע מאוחר, יאמר לאשתו שתדליק בזמן. ומכל מקום אם לא עשה כן, רשאי להדליק בשעה מאוחרת בלילה, וטוב שיעיר אחד או שניים מבני ביתו, שיהיו נוכחים בשעת ההדלקה לפרסום הנס. אך אם קשה להעירם, רשאי להדליק ולברך. (סד. ת"ה צט)

תדיר קודם

שתי מצוות הבאות לפנינו לעשות, איזו מהן צריכים להקדים? כלל גדול למדונו חז"ל (מסכת שבת דף כג עמוד ב), 'תדיר [תמיד] ושאינו תדיר, תדיר קודם'. דהיינו, שאם מצוה אחת תמידית ומצוה שניה אינה תמידית כמו הראשונה, יקדים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך יעשה את המצוה השנייה.

זמן תפלת ערבית בחנוכה

אי לכך, בלילות חנוכה שבאות לפנינו שתי מצוות, א. תפלת ערבית. ב. הדלקת נרות חנוכה, כיון שתפלת ערבית תמידית, שבכל יום קיימת המצוה להתפלל ערבית, ולעומת זאת מצות הדלקת נרות חנוכה, היא שמונה ימים בשנה, לכך צריכים אנו להקדים ולהתפלל ערבית, ואחר כך להדליק נרות חנוכה.

ומכיון שלדעת מרן השולחן ערוך, זמן ההדלקה הוא מצאת הכוכבים, צריכים בני ספרד להקדים ולהתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, כדי שבגמר תפלת ערבית ילכו לביתם, וידליקו את הנרות מיד בצאת הכוכבים. ומכל מקום אם נזכר מאוחר, כך שאם יתפלל קודם ערבית, יעבור זמן של החצי שעה מצאת הכוכבים, רשאי להדליק קודם ואחר כך להתפלל ערבית. (ת"ה קה)

המדליקים בצאת הכוכבים, צריכים לקרוא קריאת שמע קודם לכן, שכיון שקריאת שמע תדירה, וגם היא מן התורה, קודמת היא להדלקה שהיא מדברי חכמים. (עא)

זמן תפלת ערבית

יש לדעת כי מעיקר הדין רשאי אדם בכל ימות השנה, להתפלל תפלת ערבית מזמן פלג המנחה, [דהיינו כשעה ורבע לפני צאת הכוכבים בשעות זמניות, ובזמן חנוכה בערך בשעה, 15:50 אחר הצהריים], אלא שיצטרך אחר כך לחזור ולקרוא קריאת שמע שוב לאחר צאת הכוכבים, וכך נהגו גדולי ישראל ספרדים ואשכנזים כאחד, שנים רבות בארץ ישראל ובחוץ לארץ. אמנם כיום הרבה מבני אשכנז מחמירים שלא להתפלל תפלת ערבית אלא לאחר צאת הכוכבים, ותבוא עליהם ברכה. ומכל מקום אף למחמירים, אם יש איזה צורך שהוא להתפלל מוקדם, בודאי שרשאים הם להתפלל ערבית מפלג המנחה, ובפרט אם יש חשש שאם ימתינו לאחר צאת הכוכבים, יצטרכו להתפלל ביחיד, בודאי שעדיף שיתפללו במנין מפלג המנחה, ולא ביחיד לאחר צאת הכוכבים. וכמבואר בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א'.

בני אשכנז

הנוהגים מבני אשכנז להדליק נרות חנוכה מזמן השקיעה, אם מנהגם להתפלל ערבית רק לאחר צאת הכוכבים, רשאים הם להדליק את הנרות קודם תפלת ערבית. (קה)

ותלמוד תורה כנגד כולם

בתי כנסת שמתקיימים בהם שיעורי תורה מידי ערב בין מנחה לערבית, או לאחר תפלת ערבית, טוב שידחו את השיעור לשעה מאוחרת יותר, כך שיספיקו הציבור להדליק בביתם בזמן, ולשהות מעט בביתם עם בני הבית, כדי לספר להם על ניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך, ולאחר מכן יחזרו לשיעור וילמדו כמידי יום ביומו. אולם אם יודע מגיד השיעור שאם ילכו לביתם, לא יחזרו לשיעור או שיחזרו פחות אנשים מבכל יום, לא יבטל את הרבים מלימוד תורה חס ושלו, אלא ימסור את השיעור בשעה הקבועה כמידי יום, ואחר כך ילכו לביתם וידליקו את נרות החנוכה בשמחה וגיל. וטוב שיכריזו אחר כך בציבור שלא לשכוח להדליק נרות חנוכה. (עג)

ביטול תורה של רבים

בתי כנסת המזכים את הרבים ודואגים שיהיה כל יום שיעור תורה לציבור לאחר תפלת מנחה עד צאת הכוכבים, ישנה עצה טובה להרויח גם את השיעור וגם את ההדלקה בזמן. וזאת על ידי שיקדימו מעט את תפלת מנחה בעשר דקות או רבע שעה, וכך לא יתבטלו הציבור מלימוד תורה שעונו חמור מאוד, וגם יספיקו להדליק בזמן. ואשריהם של מצדיקי הרבים שהם ככוכבים לעולם ועד.

אברכים

המנהג שאברכי הכוללים המסולאים בפז ה' עליהם יחיו, לומדים עד שעה ארבע אחר הצהריים ומתפללים מנחה וערבית והולכים להדליק בביתם בזמן, במעמד כל בני ביתם. כדי לספר לבניהם על ניסיו ונפלאותיו של ה' יתברך ולהשריש את האמונה בלבבותם. ועצה טובה, שילמדו ברציפות מהבוקר עד שעה ארבע, ויארגנו ארוחת צהרים במקום עם שירה ודברי תורה, כדי למנוע את ביטול התורה של זמן ההליכה לבית והחזרה, והכל על מקומו יבוא בשלום. (עה)

הזמן שקודם ההדלקה

איסור אכילה

אסור להתחיל לאכול לחם או עוגה למעלה מכמות כביצה [דהיינו 54 גרם], מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, עד לאחר שידליק את הנרות. שמא ימשך אחר אכילתו וישכח להדליק את הנרות. ואולם שאר מאכלים שאינם ממיני דגן כמו פירות, אורז ובשר, וכן כל המשקאות, מותרים קודם הדלקת הנרות. (סד)

אם עבר על ההלכה והתחיל לאכול בתוך החצי שעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק את נרות החנוכה בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מעיקר הדין אינו חייב להפסיק באמצע אכילתו, אך גם בזה טוב שיפסיק כדי להדליק לכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

איסור מלאכה

אסור להתחיל בעשיית מלאכה, מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, עד לאחר שידליק את הנרות, שמא ימשך אחר מלאכתו וישכח להדליק את הנרות. (סח)

אם עבר על ההלכה והתחיל לעסוק במלאכה בתוך החצי שעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק את נרות החנוכה בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מעיקר הדין אינו חייב להפסיק באמצע מלאכתו, אך גם בזה טוב שיפסיק כדי להדליק ולכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן חצי השעה הראשונה של ההדלקה. ואחד מן הטעמים שנאמרו בזה, כדי שעל ידי ביטולן ממלאכה, יתבוננו היטב וישימו לב לנס שעשה הקב"ה לעם ישראל, ולא יסיחו את דעתן בכל מיני עבודות שבבית. (יב. ת"ה רכו)

המנהג שהנשים לא תעשינה מלאכה, הוא דוקא במלאכות כמו כביסה ותפירה וכדומה, אבל בבישול ואפיה ושאר מלאכות של צורך אוכל נפש, מותרות. (יב)

איסור שינה

אסור לישון אפילו מעט, מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, שמא ימשך בשינתו, וישכח להדליק את הנרות. (ת"ה קלז)

לימוד תורה

אסור להתחיל ללמוד תורה בהגיע זמן ההדלקה, אבל קודם שהגיע זמן ההדלקה, מותר להתחיל ללמוד, אפילו בחצי השעה שקודם ההדלקה, ולא גזרו חכמים בזה, מגודל חשיבות הזמן וחומרת העוון של ביטול הזמן מלימוד תורה. (סח)

אם עבר והתחיל ללמוד בזמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק נרות חנוכה. ואמנם גם אם התחיל בהיתר לפני זמן ההדלקה, טוב שיפסיק כדי שידליק לכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

שומר

הרוצה לאכול יותר משיעור כביצה [54 גרם] פת או עוגה, בחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, רשאי למנות אדם אחר שיזכירהו בהגיע זמן ההדלקה להדליק. והוא הדין שרשאי להתחיל לעסוק במלאכה כשממנה אדם אחר שיזכירהו. וכן רשאי לנח מעט על מטתו, כשיש לו שומר שאחראי להעירו. (ת"ה קלט)

שאר בני הבית

בכל האמור לעיל [אכילה, מלאכה, שינה ולימוד תורה], אין האיסור חל אלא על המדליק בעצמו, אבל על שאר בני הבית שיוצאים ידי חובה בהדלקתו, אם יש להם צורך בדברים הנ"ל יכולים להקל, ובפרט אם בעל הבית מאחר מלבוא. (סח)

סדר ההדלקה

ברכות ההדלקה

קודם שמדליק בלילה הראשון מברך שלוש ברכות: א. בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וציונו 'להדליק נר חנוכה'. ב. בא"י אמ"ה 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'. ג. בא"י אמ"ה 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'. (קכו)

בני אשכנז

בני אשכנז נוהגים לומר בברכה הראשונה, 'להדליק נר של חנוכה'. אך מנהג בני ספרד לומר בלי תיבת 'של', על פי הקבלה, וכן נוסחת מרן השולחן ערוך. (ת"ה קמא)

שאר הלילות

מהלילה השני, יברך קודם שידליק רק שתי ברכות: 'להדליק נר חנוכה', וברכת 'שעשה ניסים', ללא ברכת 'שהחיינו'. (ת"ה קמא)

שכח לברך

אם שכח לברך בלילה הראשון קודם ההדלקה, ונזכר אחר שגמר להדליק את הנר האחד, אינו רשאי לברך ברכת 'להדליק נר חנוכה', אלא יברך רק שתי ברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', ובתנאי שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם כבר עברה חצי השעה, אינו רשאי לברך כלום.

וכן, אם שכח לברך באחד משאר הלילות קודם ההדלקה, אם נזכר קודם שגמר להדליק את כל הנרות שבאותו היום, יברך מיד את הברכות וימשיך להדליק את שאר הנרות. אבל אם נזכר אחר שגמר להדליק את כל הנרות שבאותו יום, אינו רשאי לברך ברכת 'להדליק נר חנוכה', אלא יברך רק ברכת 'שעשה ניסים'. ובתנאי שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם עברה חצי השעה הראשונה, אינו רשאי לברך כלום. (קל)

שכח שהחיינו

אם לא בירך 'שהחיינו' בלילה הראשון, יברך בלילה השני. ואם שכח יברך בלילה השלישי, וכן בשאר הלילות עד הלילה השמיני. ואם לא ברך בלילה השמיני כשהדליק או בחצי שעה הראשונה, שוב אינו רשאי לברך. (קלו, קלז)

טעה במספר הנרות

הדליק נר אחד פחות מהראוי לאותו לילה, כשחזר להדליק את הנר החסר, אינו חוזר לברך.

למשל: אם בלילה החמישי טעה והדליק ארבעה נרות במקום חמשה, ושוב הביאו לו נר נוסף, ידליק את הנר החמישי בלי ברכה כלל. (ת"ה קמו)

לא יודע לברך

אם בעל הבית אינו יודע לברך, רשאי חברו לברך ולכוין להוציאו ידי חובה ויענה בעל הבית אחריו 'אמן', וידליק בעל הבית בעצמו את הנרות. (ת"ה קנא)

סידור הנרות בחנוכה - צורת ההדלקה

צריך לתת את השמן בנר [כוסית] בלילה הראשון, בצד הקיצוני מימין של החנוכיה. ובלילה השני יתן שמן גם בנר שעל ידו מצד שמאל, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף השמאלי, ואחר כך ידליק את הנר הימני שהדליקו גם אתמול. וכן בלילה השלישי, יתן שמן גם בנר שעל יד הנר השני שהדליקו אתמול, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף, ואחר כך ידליק את הנר השני הימני יותר שהדליקו אתמול, ואחר כך את הנר הקיצוני מימין שהדליקו גם ביום הראשון. וכן על זה הדרך בכל לילה ולילה, מוסיף והולך עוד נר. נמצא שתמיד מתחיל להדליק את הנר השמאלי ביותר, וממשיך להדליק לצד ימין עד שמגיע לנר שהדליק ביום הראשון. (לב)

רוב הפתילה

כשמדליק את הנרות, לא יסיר את ידו מהפתילה מיד, אלא ימתין עד שרוב הפתילה היוצאת מהנר תדלק, ורק אחר כך יסיר את ידו להדליק נר אחר. (ת"ה קבט)

הנרות הללו

לאחר שסיים את הדלקת הנר הראשון, יאמר מיד את נוסח 'הנרות הללו', ואין צריך להמתין עד שיגמור להדליק את כל הנרות. אבל קודם שגמר להדליק את הנר הראשון, לא יתחיל באמירת 'הנרות הללו'. (קל)

קדושת העיניים

מצוה להסתכל בנרות כשהם דולקים בחצי השעה הראשונה, כדי להתבונן בנס ולזכרו. וגם כי ההסתכלות בנרות של מצוה, מקדשת את העיניים. (ת"ה קעא)

כבתה, אין זקוק [צריך] לה

אם אחר שהדליק את הנרות, פתחו בטעות את הדלת מבלי משים לב, ונשבה הרוח וכבתה את אחד הנרות או אפילו כבו כל הנרות, אינו צריך לחזור ולהדליקם שוב. ואמנם טוב שיחזור להדליקם, אך יזהר שלא להדליק מנר אחר שבחנוכיה אלא מגפרור חדש או מנר השמש. (קי. ת"ה קנז)

נר שבת ונר חנוכה

ואף על פי שהתבאר בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א, שאם כבו נרות שבת, צריך לחזור ולהדליקם, כל שברור לו שלא נכנסה השבת. בכל זאת לא דומה נר חנוכה לנר שבת, כי בנר חנוכה 'הדלקה עושה מצוה', דהיינו שבמעשה ההדלקה לבד, כבר סיים את המצוה, ולכן אם כבו הנרות אינו חייב לחזור ולהדליקם. אבל בנרות שבת אע"פ שהמצוה הסתיימה במעשה ההדלקה, מכל מקום כיון שהמטרה היא להאיר בשבת, כל שלא נכנסה השבת לא נתקיימה מטרת המצוה, על כן חייב לחזור ולהדליק שוב את הנר, כדי שבשבת יהיה נר דלוק בביתו.

וכל זה בתנאי שהניח את החנוכיה במקום שאין רוח, שנמצא שבשעה שהדליק את החנוכיה, היו הנרות ראויים להידלק חצי שעה. אבל אם מתחילה הניח את החנוכיה במקום שהרוח מנשבת, כגון בסמוך לחלון פתוח או בחוץ ללא כיסוי שהוא, וכבו לאחר כמה דקות, כיון שלא היו ראויים הנרות לדלוק חצי שעה כך ברוח, הרי זה כמו שלא נתן כמות שמן מספקת, וחייב לחזור ולהדליקה שוב במקום שאין הרוח מנשבת, אך לא יברך שנית. (קו. ת"ה קסא)

השמן הנותר

אם כבה הנר בתוך החצי שעה הראשונה של ההדלקה, למחרת מוסיף עליו שמן ומדליק בו. ואם כבה ביום השמיני ונשאר, אסור להשתמש בשמן הנותר לאכילה או להדלקה לדבר אחר, אלא ישרוף אותו, מפני שהוקצה [ייחדו] למצוותו. (קס)

ואמנם אם לא כבה הנר בתוך חצי שעה, מהדין שאריות השמן שנשארו הרי הם מותרים באכילה או להדלקה אחרת. וטוב שיעשה תנאי קודם ההדלקה ויאמר: 'הריני מייחד את כמות השמן הצריכה למצות נר חנוכה בלבד', ואז יהיה רשאי להשתמש בשמן הנותר. ומעיקר הדין רשאי להתנות שאם יכבו הנרות אפילו בתוך חצי שעה, יוכל ליהנות מהם. (קסד. ת"ה ככו)

שאריות הבקבוק

אם קנה בקבוק שמן להדלקת הנרות, פשוט ששאריות השמן שנשארו בבקבוק, הרי הם מותרים לצורך אכילה או הדלקה אחרת ללא כל חשש. (קסז)

פתילות

לאחר ימי החנוכה צריך לשרוף את הפתילות שהדליק בהם בימי החנוכה, כיון שאסורות הפתילות לשימוש אחר, שהרי הוקצו [התייחדו] למצוותם בלבד. (ת"ה ככו)

לשנה הבאה

אין להשאיר את הפתילות או את שאריות השמן, לצורך הדלקת הנרות של חנוכה בשנה הבאה, מחשש שמא ישכח וידליק בהם במשך השנה, ולכן יעשה להם מדורה וישרפם. (ת"ה קל)

ויש להבין מדוע לגבי נר שבת שלא דלק עד סופו ונשאר מהשמן, לא נאסר שארית השמן באכילה או להדלקה אחרת, ואילו בנר חנוכה שכבה בתוך חצי השעה הראשונה של ההדלקה, נאסר שארית השמן לכל שימוש שהוא. היישוב לזה הוא, מפני כי בנר חנוכה יש בו קדושה, כמו שאנו אומרים 'הנרות הללו קודש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם', לכך שארית השמן שלו אסורה, אבל בנר שבת אין בו שום קדושה, שלא נועד אלא להאיר לשלום בית בלבד.

ערב שבת של חנוכה

תפלת מנחה

טוב להחמיר ולהתפלל מנחה ביום שישי של חנוכה מוקדם יותר, כדי שהדלקת החנוכיה תעשה לאחר תפלת מנחה. והטעם בזה, כיון שתפלת המנחה היא כנגד קרבן התמיד של בין הערביים שהיו מקריבים בבית המקדש, והדלקת נרות חנוכה, היא זכר לנס שנעשה במנורה של בית המקדש. ובסדר העבודה שבבית המקדש,

היו מקריבים קרבן התמיד ואחר כך מדליקים את המנורה, לכך גם אנו משתדלים להדמות לזה, ולהתפלל מנחה ואחר כך להדליק את נרות חנוכה. (קעט)

תפילה בציבור

אם אינו מוצא מניין לתפלת מנחה מוקדם, לא יוותר על התפילה בציבור, בשביל להתפלל מוקדם, אלא ידליק את הנרות וילך אחר כך להתפלל בציבור. (קעט)

כמות השמן בערב שבת

בערב שבת צריך לתת כמות שמן מרובה, כדי שיספיק לדלוק לפחות חצי שעה אחר צאת הכוכבים לבני ספרד. ולבני אשכנז שיספיק לדלוק לפחות חצי שעה אחר השקיעה. וכן אם הוא מדליק בנרות שעוה, יקח נרות גדולים שיספיקו לדלוק כפי הזמן הזה. (ע)

זמן ההדלקה בערב שבת

אם התפלל מנחה מוקדמת, די שידליק את הנרות כרבע שעה לפני השקיעה. אך אם לא התפלל עדיין מנחה, יקדים להדליק כדי שיספיק להתפלל מנחה בציבור, אך לא ידליק לפני זמן פלג המנחה [15:50 בערך]. (ת"ה רד)

נר שבת ונר חנוכה

בערב שבת ידליק קודם נרות חנוכה, ואחר כך נרות שבת. (קעד)

לפי מה שבארנו לעיל, שבזמן ששתי מצוות באות לפנינו, אנו מקדימים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך את המצוה האחרת. אם כן בערב שבת של חנוכה, שבאות לפנינו שתי מצוות: א. הדלקת נרות שבת. ב. הדלקת נרות חנוכה. לכאורה היינו צריכים להקדים את הדלקת נרות השבת שהם בכל שבוע, ואחר כך את הדלקת נרות החנוכה שהם שמונה ימים בשנה בלבד.

אולם ענין זה קשור למחלוקת הפוסקים בענין קבלת שבת בהדלקת הנרות: לדעת בעל הלכות גדולות, לאחר שגמרה האשה להדליק את נרות השבת, קיבלה היא מיד את השבת. אך רוב ככל רבותינו הראשונים [לפני כשבע מאות ושמונה מאות שנה] חולקים עליו, ומהם: הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרא"ש, רבנו שמשון, תוספות, הרא"ה, סמ"ג, רבנו ירוחם, הגהות מיימוניות, המגיד משנה, ועוד. ולדעתם אין שום קשר בין הדלקת נרות שבת לקבלת שבת, והדלקת הנרות הם רק כחלק מההכנות לשבת, שמכבוד השבת הוא להכין אור דלוק בבית ולא להיות בחושך. וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רסג סעיף ד וסעיף י), שלא מקבלים שבת בהדלקה כלל.

נמצא שלדעת בעל הלכות גדולות - חייבים להקפיד להדליק קודם נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת, כי אם ידליק נרות שבת קודם, כבר קיבל את השבת, ולא יוכל להדליק אחר כך נרות חנוכה. אבל לרוב הפוסקים החולקים עליו - אין צורך להקפיד בזה.

ומכל מקום אף שלהלכה נפסק כפי דעת רוב הפוסקים, שאין מקבלים שבת בהדלקת הנרות, ולכאורה היינו צריכים להקדים נרות שבת לנרות חנוכה, בכל זאת כתב מרן השולחן ערוך בחיבורו ה'בית יוסף', [הספר שבו כתב מרן את המקורות להלכות שפסק בשלחן ערוך] שיקדים להדליק נרות חנוכה קודם נרות שבת, כיון שאף החולקים על בעל הלכות גדולות, מודים הם שראוי להדליק נרות חנוכה קודם, ואם אפשר בקלות לצאת ידי חובת כל הדעות, אזי כדאי להחמיר. וכך פסק מרן בשו"ע (סימן תרעט סעיף א) "בערב שבת מדליקים נר חנוכה תחלה, ואחר כך נר שבת".

אם טעה והדליק נרות שבת קודם, רשאי להדליק אחר כך נרות חנוכה, מפני שמעיקר הדין אין קבלת שבת תלויה בהדלקה כלל. (ת"ה רז)

בני אשכנז

ואולם הרמ"א בהלכות שבת (סימן רסג סעיף י) כתב, מנהג בני אשכנז שהאשה המדליקה נרות שבת מקבלת שבת בהדלקה, [אלא אם כן היא עושה תנאי לפני ההדלקה, שאינה מתכוונת לקבל שבת בהדלקה]. ולאמור, אשה אשכנזיה שנמצאת לבדה בביתה, ובטעות הדליקה נרות שבת לפני נרות חנוכה, אינה יכולה היא בעצמה להדליק נרות חנוכה לאחר מכן, אלא תקרא לאדם אחר שידליק לה ויברך, ותצא בזה ידי חובה.

ואמנם אשה אשכנזיה שבעלה נמצא עמה, וטעתה והדליקה נרות שבת קודם, ודאי שרשאי בעלה להדליק נרות חנוכה לאחר מכן, כי בהדלקה שלה, לא קיבלו בעלה ובני הבית את השבת, כמבואר ברמ"א שם.

אדם אשכנזי רווק המתגורר לבדו בביתו שצריך להדליק גם נרות שבת וגם נרות חנוכה, וטעה והדליק נרות שבת קודם, רשאי להדליק אחר כך נרות חנוכה, כיון שדוקא אשה אשכנזיה שמדליקה, הרי היא מקבלת שבת בהדלקה, [אלא אם כן עשתה תנאי שלא לקבל]. אבל איש מבני אשכנז, כיון שבדרך כלל אין דעתו לקבל שבת בהדלקה, לכן גם אם טעה והדליק נרות שבת קודם, רשאי להדליק אחר כך נרות חנוכה. (ת"ה רז)

מוצאי שבת של חנוכה

הבדלה והדלקת הנרות

במוצאי שבת מבדילים על היין תחילה, ואחר כך מדליקים נרות חנוכה, אבל בבית הכנסת להיפך, כדלהלן. (קפב)

זמן צאת השבת

כידוע שיש בלוחות שני זמנים של צאת השבת: א. צאת שבת הרגיל. ב. צאת שבת לדעת רבנו תם. ויש לידע את הציבור הקדוש, כי רבנו תם שהיה מגדולי רבותינו הראשונים לפני כשמונה מאות שנה, אינו יחידי בדבר, אלא רוב ככל רבותינו הראשונים מסכימים עם דעתו שהשבת יוצאת כפי החשבון שלו.

אשר על כן, כל אדם החרד לדבר ה', כדאי מאוד שישתדל שלא לעשות מלאכה האסורה בשבת מהתורה אלא לאחר צאת השבת לשיטת רבנו תם וכל הפוסקים כמוהו, ובפרט בחשש עוון חילול שבת שחומרתו גדולה עד מאוד, (כמבואר במבוא לבאור ט"ל מלאכות בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק ב, ובשער האגדה שבחלק א), כי לדעת הפוסקים האלו כל העושה מלאכה לפני צאת השבת של זמן רבנו תם, הרי הוא מחלל שבת גמור.

לפיכך, החרדים לדבר ה' שמוציאים את השבת כדעת רבנו תם, גם במוצאי שבת של חנוכה ימשיכו במנהגם הטוב, ולא ידליקו נרות חנוכה עד לאחר שיגיע הזמן של צאת השבת לדעת רבנו תם. (קפו)

ההדלקה בבית הכנסת

טעם המנהג

נוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת עם הברכות כולן, כי אף על פי שכל אחד מדליק אחר כך בביתו, מכל מקום בתחילת התקנה שתקנו רבותינו ז"ל להדליק נרות חנוכה, היתה התקנה להדליק על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לרבים העוברים ושבים. אך כשיד האומות תקפה על עם ישראל, והיתה סכנה של ממש להדליק נרות חנוכה בחוץ, לא היו יכולים לקיים עוד את פרסום הנס בפתח הבית, לכך הנהיגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, שמצויים שם רבים ועל ידי זה יתפרסם הנס ברבים.

עוד טעם אמרו בזה, מכיון שבית הכנסת נקרא 'בית מקדש מעט', והרי הנרות הם זכר לנס שהיה עם המנורה בבית המקדש. (קפה)

המנהג שהשליח צבור או רב בית הכנסת מדליק את הנרות, ולא כאותם הנמנעים מלהדליקם. וטוב שלא לתת לקטן, כדי שיהיה פרסום הנס בכבוד הראוי. (מט)

לצאת ידי חובה

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות שבבית הכנסת, כיון שמצות נר חנוכה נ'ר איש וביתו', ובית הכנסת לא נחשב ביתו של אדם. (ת"ה קפח)

לאור האמור, אדם שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, כשחוזר לביתו חייב להדליק שנית עם הברכות כולן. (נג)

ומכל מקום בחור רווק הדר בביתו לבד, כשחוזר להדליק אינו חוזר לברך אלא על הברכה הראשונה 'להדליק נר חנוכה', אך לא יחזור לברך ברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו'. (נד)

ואף על פי שבארנו שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה שבבית הכנסת, בכל זאת כיון שיש אומרים שברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', אינן קשורות דוקא להדלקת הנרות, אלא הן ברכות על עצם ימי החנוכה, על הניסים והשמחה שבימים אלו, ורק הסמיכו אותם חז"ל לברכם על הדלקת הנרות, נמצא שבשעה שברך אותם בבית הכנסת, כבר יצא ידי חובתו בשתי ברכות אלו. לא כן באדם שיש לו בני בית, וחוזר להדליק בביתו, בודאי שצריך לחזור גם על שתי ברכות אלו, כיון שעדיין צריך להוציאם ידי חובתם גם בשתי ברכות אלו. (ת"ה קפט)

אָבֵל

אָבֵל שהוא בתוך שנים עשר חודש על אביו או על אמו, או בתוך שלושים יום על שאר קרובים [בן, בת, אח, אחות, אשתו] ב"מ, לא ידליק נרות חנוכה בבית הכנסת בלילה הראשון, מפני שצריך לברך ברכת 'שהחיינו' שיש בה שמחה יתירה, ובפרט כשיש רוב עם. אבל בביתו בודאי שחייב להדליק ולברך את כל הברכה כולן, לרבות ברכת שהחיינו. (נט. ת"ה סח)

זמן ההדלקה

מדליקים בבית הכנסת בין מנחה לערבית בשקיעת החמה. ואמנם אפילו אם עדיין לא הגיע זמן השקיעה, רשאים להדליק, ובלבד שהגיע זמן פלג המנחה [15:50 בערך]. והטעם שנוהגים להדליק קודם תפלת ערבית, כי אחר התפלה הולכים הציבור לבתיהם להדליק נרות חנוכה, ולא יהיה פרסום הנס. (סט, ע)

ההדלקה בערב שבת

בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת של חנוכה מוקדם כפי שבארנו לעיל, ישתדלו להדליק את הנרות לא יאחר מעשר דקות או רבע שעה לפני השקיעה, כדי שלא יכנסו לחשש חילול שבת חס ושלום. אבל בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת זו כמו בכל ערב שבת סמוך לשקיעה, ידליקו את הנרות קודם מנחה, ועל כל פנים לא יאחר מעשר דקות או רבע שעה לפני השקיעה. (ת"ה קצב)

המדליק בבית הכנסת בערב שבת, יברך רק ברכת 'להדליק נר חנוכה', מאחר והקהל כבר יצאו ידי חובה בביתם, וההדלקה כאן נעשית רק לפרסומי ניסא. (נו)

ההדלקה בשחרית

מנהג הגון ונכון הוא להדליק נרות חנוכה בלי ברכה בבית הכנסת קודם תפלת שחרית, כדי לפרסם את הנס. (ת"ה קצג)

עשרה - פרסום הנס

אין מברכים על ההדלקה שבבית הכנסת אלא אם כן נמצאים שם עשרה. ואולם גם אם אין עשרה, אך ידוע לנו שיבואו אחר כך עוד ויהיו עשרה, והזמן מצומצם כמו בערב שבת שקרובים לזמן השקיעה, ידליקו את החנוכה עם ברכה. (נב)

נשים לצירוף עשרה

אם אין עשרה בבית הכנסת אלא בצירוף הנשים שנמצאות בעזרת נשים, רשאים להדליק את הנרות חנוכה עם ברכה. (נג)

קטן לצירוף עשרה

אם אין עשרה בבית הכנסת אלא בצירוף ילדים קטנים שהגיעו לחינוך, רשאים להדליק עם ברכה. (נג)

אם יש עשרה בבית הכנסת, אע"פ שארבעה מהם כבר התפללו ושמעו את הברכות בבית הכנסת אחר, הרי הם מצטרפים לעשרה ורשאי לברך ולהדליק. (נג)

מקום הנחת החנוכיה

המנהג להניח את החנוכיה בבית הכנסת בצד דרום, זכר למנורה שהיתה בבית המקדש בצד דרום. ויניחוה במקום גבוה כדי לפרסם את הנס לכולם. וטוב לסדר ששורת הנרות תהיה נמשכת ממזרח למערב, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום, יהיה מצד מזרח [שמאל] לצד מערב [ימין]. ויש נוהגים לסדר ששורת הנרות תמשך מצפון לדרום, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום יהיה מצד צפון [שמאל] לצד דרום [ימין]. וכן המנהג בעיה"ק ירושלים תובב"א. (מח. ת"ה קצה)

כמות השמן

לכתחלה יש לתת כמות שמן כשיעור הדלקה של חצי שעה, אף על פי שלאחר תפלת ערבית הולכים האנשים לבתייהם ואין בזה פרסום הנס. וכן טוב שלא יכבו את הנרות מיד לאחר תפלת ערבית אלא כעבור חצי שעה. ומכל מקום אם יש חשש לשריפה כשלא ישגיחו על הנרות, יכולים לכבות את הנרות לאחר שהציבור יצאו מבית הכנסת. (ת"ה קצז)

מוצאי שבת

במוצאי שבת של חנוכה בבית הכנסת, מדליקים נרות ואחר כך עושים הבדלה.

ואע"פ שבארנו לעיל שמצוה תמידית קודמת למצוה שאינה תמידית, והבדלה הרי היא מצוה תמידית, וצריכים להקדימה להדלקת הנרות שהיא מצוה שאינה תמידית, מכל מקום משתדלים אנו לאחר את ההבדלה ככל היותר כיון שבה אנו מבטאים את יציאת השבת, ואם נקדימה, יראה כאילו השבת כבדה עלינו ואנו רוצים להתפטר ממנה חס ושלום. וכמו כן כיון שכל המטרה בהדלקת נרות החנוכה בבית הכנסת כדי לפרסם את הנס ברבים, נמצא שאם ידליקו את הנרות לאחר ההבדלה, ילכו האנשים מיד ולא יהיה פרסום הנס כל כך, לכך מדליק ואחר כך מבדיל, כדי שבינתיים ישארו האנשים ויהיה פרסום לנס. ואף על פי שהמדליק עדיין לא הבדיל, מכל מקום כיון שאדם אומר 'אתה חוננתני' בתפלת ערבית, מותר לו לעשות מלאכה. ואפילו אם שכח המדליק לומר 'אתה חוננתני', יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', ויהיה רשאי לעשות מלאכה.

ואמנם בבית כתבנו לעיל שהדין שונה שקודם מבדיל ואח"כ מדליק נרות חנוכה, והטעם בזה כיון שבבית לא שייך כ"כ לומר את הטעם שעדיף לאחר את יציאת השבת, כיון שבבית בעל הבית בעצמו הוא שמדליק את נרות החנוכה והוא שמבדיל על הכוס, ומאחר שבעל כרחו במעשה ההדלקה מראה שמסלק מעליו ממש את השבת, לכן חוזר הדין שמצוה תמידית קודמת. משא"כ בביהכ"נ שרק אחד מדליק את הנרות, א"כ שאר האנשים הרוויחו את המעלה לאחר את יציאת השבת. זאת ועוד בבית לא שייך כל כך את הטעם השני של פרסום הנס, כי דוקא בבית הכנסת שנמצאים רבים ואח"כ ילכו לביתם, משא"כ בבית שנשארים שם. (שו"ת יחוד ח"א סימן עה)

בתי כנסת שאינם עושים הבדלה, וסומכים על כל אחד שמבדיל בביתו, טוב שידליקו את נרות החנוכה לאחר 'קדיש תתקבל' שבתפלת ערבית, כדי שלפחות ישאר זמן מועט שיראו הציבור ויתפרסם הנס. וכן מנהג בני תימן בכל לילה.

בורא מאורי האש

אין מברכים 'בורא מאורי האש' על נרות חנוכה, כיון שאסור ליהנות מנרות חנוכה, שלא נועדו אלא לראותם בלבד. ומכל מקום על נר השמש מותר לברך 'בורא מאורי האש'. אולם אם עברה חצי שעה מהרגע שהדליק את הנרות, כיון שמותר ליהנות מאורם, רשאי לברך עליהם 'בורא מאורי האש'. (ת"ה ריב)

כנסים

מה שיש נהגו לארגן כנסים בימי החנוכה לקירוב לבבות של אחינו התועים מדרך האמת, ומדליקים שם נרות חנוכה כדי לפרסם את הנס ברבים, מצוה גדולה היא בידם, ורשאים הם לברך. וטוב שיתפללו שם ערבית, שאז נעשה המקום כמו בית הכנסת. (שו"ת יביע אומר חלק ז סימן נז)

אולם שמחות

הוא הדין באולם שמחות שמתקיימת שם חתונה או בר מצוה וכדומה, שרשאים להדליק ולברך.

מקומות ציבוריים

במקומות ציבוריים כמו חנויות או בכניסה לעיר וכיוצא בזה, מצוה גדולה להדליק שם נרות חנוכה כדי לפרסם את הנס לרבים, ובפרט שעוברים שם רבים מאחינו התועים מדרך התורה והמצוות, שאינם מדליקים נרות חנוכה בביתם כלל, ועל ידי שרואים את הנרות הללו, יתחזק ליבם באמונה בה' יתברך. ומכל מקום יזהרו המדליקים שלא לברך על הדלקה זו.

מנהגי חנוכה

סעודות מצוה

מצוה להרבות בסעודות בחנוכה, אם עושים זאת בשירות ותשבחות לה' יתברך, יחד עם דברי תורה וחיזוק באמונה ובטחון בה', ולספר על הנס הגדול בחנוכה, היאך עשה ה' שינצחו המעטים את הרבים והחלשים את הגיבורים. ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. (טו)

וכמובן שכל זה בתנאי שנעשה הכל בקדושה וטהרה, בצניעות ויראת שמים, בלי תערובת של גברים ונשים, אלא גברים לבד ונשים לבד, אבל אם חס ושלום רוצים לעשות מסיבת חנוכה עם תערובת של גברים ונשים גם יחד, אין השכינה נמצאת שם אלא בורחת מן המקום ההוא, והקב"ה בוכה ומצטער על מסיבות כאלו. ואפילו אם יאמרו שם דברי תורה, אין זה שווה כלום, והכל הולך חס ושלום לכח של הסטרא אחרא [הצד השני, שהוא היצר הרע].

מאכלי חלב

נהגו לאכול מאכלי חלב וגבינה בימי החנוכה, זכר למעשה שמסופר במדרש על יהודית בת בארי, שהאכילה את האויב אליפורני גבינה, כדי שיצמא וישתה יין וישתכר ויישן, ולאחר מכן כשישן חתכה את ראשו וברחו כל האויבים, כפי שמסופר לעיל בהרחבה ב'שער האגדה'. (יח)

סופגניות

נהגו לאכול מיני מאכל המטוגנים בשמן כמו סופגניות וכיוצא, זכר לנס השמן שהיה במנורה. כן כתב רבנו מימון אביו של הרמב"ם. (יח)

הפרשת חלה

כמות הקמח כדי להתחייב בהפרשת חלה עם ברכה הוא: 1.560 ק"ג. [נכמו שפסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (יורה דעה סימן שכד סעיף א) ששיעור חלה הוא 520 דרהם, וכל דרהם משקלו 3 גרם]. אלא שהעושה עיסה כדי לבשלה או לטגנה, הרי היא פטורה מן החלה, [נכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שכט סעיף ג)], ולכן אין צריך להפריש חלה מעיסה שעושים אותה לסופגניות, כיון שמטוגנים אותה בשמן. (הליכות עולם חלק ה עמוד רכד)

קביעות סעודה

האוכל עוגות בכמות של קביעות סעודה [216 גרם], צריך ליטול את ידיו ולברך 'המוציא' וברכת המזון, כמבואר בחוברת 'הלכות סעודה'. אלא שכל זה דוקא באוכל עוגות שהם מעשה אפיה, אבל האוכל סופגניות שהם מטוגנים, מברך 'מזונות' ו'על המחיה' אפילו שאוכל כמות גדולה מאוד. (שו"ת יחו"ד ח"ה עמוד רמ)

האוכל מיני מזונות בתוך סעודת פת, אינו מברך 'מזונות', כיון שרוב העוגות הם בספק ברכת 'המוציא' או 'מזונות', ושמא נפטרו בברכת הלחם. כמבואר בהרחבה בחוברת 'הלכות סעודה'. אולם אם אוכל מיני מזונות המטוגנים כמו ספינג'ים [שהבצק רך מאוד ודליל] מברך עליהם 'מזונות', כיון שברכתם 'מזונות' היא בודאי ולא מספק. אולם האוכל סופגניות, אע"פ שהם מטוגנים, כיון שיש אומרים שברכתם 'המוציא' מחמת שבלילתם קשה, אף שלהלכה אנו מברכים 'מזונות', מכל מקום אם אוכל בתוך הסעודה, לא יברך עליהם מחמת הספק. (יט)

סופגניות חלביות

אסרו רבותינו ללוש עיסה עם חלב ולעשותה לחם, שמא יטעה אדם ויאכלנה עם בשר. ועל כל פנים בתנאים מסוימים יש להקל, כגון אם לש את העיסה בסוכר והיא מתוקה, שאין דרך לאוכלה עם תבשיל, מותר לערב בה חלב, כיון שאין חשש שיאכלה עם בשר, כמבואר בחוברת 'כשרות המטבח'. (הליכות עולם חלק ז עמוד מז)

ולכן מותר מן הדין להכין סופגניות שמעורב בהן חלב, אלא שחייבים להודיע לציבור הקונים שהן חלביות, כדי שלא יטעו לאוכלם בתוך שש שעות לאכילת בשר, מאחר שהרגילות היא שרוב הסופגניות הן פרווה.

ברכת המזון

בכל הסעודות שאוכלים בימי החנוכה, מוסיפים בברכת המזון את הנוסח 'ועל הנסים', בתוך הברכה השניה קודם 'ועל הכל'. (קצו)

טעה בברכת המזון

שכח ולא אמר 'ועל הנסים' בברכת המזון, אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קודם שהמשיך 'ה' על הארץ ועל המזון', חוזר ואומר 'ועל הנסים'. אבל אם כבר אמר 'ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, ימשיך את ברכת המזון. וטוב שיוסיף באמירת 'הרחמן', נוסח זה: 'הרחמן הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיה בן יוחנן וכו', ויסיים את ברכת המזון. (קצו)

דמי חנוכה

נוהגים להרבות בצדקה לעניים בימי החנוכה, ובפרט לילדים ונערים עניים. ומכל מקום יש להזהר שלא לתת כסף לכל הבא ליד, שיש ילדים המשתמשים בכסף לדברים לא טובים, וכל חכם יעשה בדעת. (ת"ה רכח)

הספד

אין מספידים בימי החנוכה אלא לתלמיד חכם בשעת הלוויה בלבד. ומלמד תינוקות של בית רבן וקובע עיתים לתורה, דינו כתלמיד חכם ומותר להספידו. (י)

בית הקברות

אם חל יום השבעה של האבלות או השלושים בימי החנוכה, לא יעלו לקבר, מפני שמתעוררים לבכי ולמספד על יד הקבר, וידחו את הביקור לאחר חנוכה. (יא, נט)

אם חל יום השנה בחנוכה, ויודע שלא יתעוררו לבכי, רשאים ללכת לבית הקברות, אבל אם יש חשש שיבכו, יקדימו ללכת יום או יומיים קודם חנוכה. (ת"ה ריז)

אָבֵל מבני ספרד שבתוך שנה על אביו או אמו, רשאי להשתתף במסיבת חנוכה הנעשית על טהרת הקודש עם שירה, כיון שאין מסיבה זו בכלל 'בית משתה'. (יט)

אזכרה

ימי החנוכה, אף על פי שהם ימים טובים לישראל, מותר לעשות בהם אזכרה לנפטר למלאות השבעה, השלושים או השנה. אלא שיזהרו שלא לספר בשבחיו של הנפטר, כיון שאסור להספיד בימי החנוכה, ולכן ידברו רק דברי חיזוק והתעוררות, בפרט על חינוך הבנים שדיבורים אלו מעלה גדולה מאוד לעילוי נשמתו של הנפטר. (ת"ה רטו)

תענית

אסור להתענות בימי החנוכה, כיון שהם ימים טובים לישראל. ואפילו אם חל בהם יום השנה של אביו או אמו, שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקסח סעיף ח) שטוב להתענות ביום זה, מכל מקום בימי החנוכה לא יתענה כלל. (סא)

ובלאו הכי כיום שהדורות נחלשו, ואם יתענה יש חשש שימעט מלימוד התורה, עדיף שלא יתענה כלל אפילו במשך השנה, וישב ויעסוק בתורה, וזכות התורה תעלה במעלות גבוהות מאוד מאוד את הוריו הנפטרים, ובפרט אם זוכים לארגן שיעור תורה ברבים לעילוי נשמתם של ההורים, שאין ערוך לזה.

חתן

מנהג בני אשכנז שהחתן מתענה ביום חופתו, כיון שבאותו יום נמחלים לו כל עוונותיו, ומכל מקום בימי החנוכה אין לחתן להתענות. (ת"ה ריו)

מה שאמרו חז"ל שחתן נמחלים לו כל עוונותיו, זה בתנאי שמחליט באמת לשוב ממעשיו הרעים ופותח דף חדש בחייו על פי דרך התורה והמצוות, אבל אם ממשיך הוא בהנהגותיו ובמעשיו הלא טובים, אין עוונותיו נמחלים.

התפלות בימי החנוכה**י'על הנסים'**

בכל התפילות של חנוכה מוסיפים בעמידה את הנוסח של 'ועל הנסים' לאחר אמירת 'מודים'. ומתחילים לאומרו כבר מתפלת ערבית של ליל היום הראשון, ואפילו אם מתפללים ערבית מוקדם מבעוד יום מזמן פלג המנחה. (קפח. ת"ה רכט)

טעה בתפלה

שכח ולא אמר 'ועל הנסים', אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קודם שהמשיך 'ה' הטוב שמך ולך נאה להודות', חוזר ואומר 'ועל הנסים', אבל אם כבר אמר ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, יסיים את העמידה, ובסיום העמידה לפני 'עושה שלום', נכון שיאמר: 'מודים אנחנו לך על הנסים ועל הנפלאות וכו', בימי מתתיה וכו', ואחר כך יאמר 'עושה שלום'. (קפח)

דיוקים בנוסח אמירת 'ועל הנסים'

- א. יש לומר 'ועל הנסים' עם ו' החיבור, ולא 'על הנסים'. (קצב)
- ב. יאמר 'בימים ההם בזמן הזה', ולא יאמר 'ובזמן הזה'. (קכו)
- ג. נכון יותר לומר 'חֲשֹׁמוֹנָאִי' כשהאות א' נחה, מאשר לומר 'חֲשֹׁמוֹנָאִי' שהאות א' בחיריק. (ה)
- ד. צריך לומר 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו בהלל ובהודאה'. (רלו)

'ארוממך ה' כי דליתני'

באמירת 'ארוממך ה' כי דליתני' שאומרים במשך השנה קודם 'ברוך שאמר', מנהג בני ספרד לאומרו ללא תוספת הפסוק של 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד', וגם בחנוכה יאמרו כן, ללא תוספת פסוק זה. ומכל מקום מנהג בני אשכנז בכל השנה להתחיל מהפסוק 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד'. (רלא)

הלל

בכל שמונת ימי החנוכה, גומרים את ההלל עם הברכות שלפניו ושלאחריו. (רח)

נשים

נשים פטורות מאמירת ההלל בחנוכה, אף שהיו באותו הנס. ומכל מקום אם תרצנה, רשאיות לקרוא את ההלל אך בלי ברכה. (ריג)

בנות אשכנז

אף על פי שלדעת הרמ"א, הנשים האשכנזיות יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום טוב שלא יברכו על ההלל, מכיון שיש פוסקים האומרים שגם בנות אשכנז אינן יכולות לברך אלא על מצוה התלויה במעשה, כמו נטילת לולב, תקיעת שופר וכדומה, אבל על קריאת ההלל, שאינה תלויה במעשה ממש אלא באמירה בפה בלבד, אינן יכולות לברך. (רטז)

אָבֵל

אָבֵל היושב שבעה על מתו, חייב לגמור את ההלל עם הברכות בימי החנוכה. ומכל מקום לא יהיה הוא עצמו השליח ציבור בעת אמירת ההלל, ואפילו בתוך שנים עשר חודש על אב ואם או בתוך שלושים יום על שאר הקרובים, טוב שלא יעלה לשליח ציבור באמירת ההלל. (ריז. ת"ה רמד)

הפסק דיבור באמצע ההלל

אסור להפסיק בדיבור באמצע ההלל, ומכל מקום השומע ברכה מחברו או חמשה אמנים הראשונים של הקדיש או קדושה או ברכו באמצע ההלל, ואפילו סמוך ממש לברכת 'ההלל', יענה עמהם. (רכא, רכו)

בהלל של ראש חודש שאומרים במשך השנה, למנהג בני ספרד שאין מברכים עליו, רשאים לענות באמצע ההלל גם את שאר האמנים שעד סוף הקדיש. (רכד)

שיר של יום

באמירת שיר של יום בתפלת שחרית, יאמר 'היום יום פלוני בשבת קודש' ללא המילים: 'השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן'. ולאחר שיר של יום אומרים 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד...', 'הושיענו', וקדיש יהא שלמא.

בראש חודש טבת יאמרו 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד' אחר מוסף לאחר 'ברכי נפשי'. (רלב)

קריאת התורה

מוציאים ספר תורה בתפלת שחרית, וקוראים בפרשת 'נשא', בסדר הקרבת הקרבנות שהקריבו שנים עשר נשיאי ישראל בחנוכה המזבח.

והטעם לקריאה זו בחנוכה, מפני שאף בחנוכה היתה חנוכה המזבח שוב על ידי הכהנים החשמונאים. ועוד טעם אמרו חז"ל במדרש, כיון שביום כ"ה בכסלו גמרו עם ישראל לבנות את המשכן, והקב"ה אמר שיתחילו להקריב בו רק מיום ראש חודש ניסן, לכך פייס הקב"ה את יום כ"ה בכסלו, שבו תהיה חנוכה בית חשמונאי. נמצא שיש קשר בין כ"ה בכסלו לחנוכה המזבח. (רנא)

הסדר בקריאת התורה

מנהגים שונים יש בקריאת התורה של היום הראשון, היכן להפסיק לעליית כהן ולעליית לוי, והכל על מקומו יבוא בשלום.

בשאר הימים, קורא החזן לעליית כהן עד "מלאה קטורת". והלוי ממשיך עד סוף הקריאה של אותו יום. והשלישי חוזר לקרוא מה שקראו הכהן והלוי יחד. (רלה)

ביום השמיני, קורא הכהן שלושה פסוקים עד "מלאה קטורת", והלוי ממשיך לקרוא שלושה פסוקים עד הקריאה של סוף היום השמיני. והשלישי חוזר מתחילת הקריאה של היום השמיני, עד "כן עשה את המנורה" שבפרשת 'בהעלותך'. ובני אשכנז נהגו שהשלישי לא חוזר אלא ממשיך מפרשת היום התשיעי עד "כן עשה את המנורה". (רלו. ת"ה רנה)

טעות בקריאה

אם טעה החזן בקריאת התורה, וקרא את הקריאה של יום האחר, וסיימו את הקריאה, יצאו ידי חובתם ואינם צריכים לחזור ולקרוא, אפילו שעדיין לא החזירו את הספר תורה למקומו. (רלה)

ראש חודש שחל בשבת

ראש חודש טבת שחל בשבת מוציאים שלשה ספרי תורה. בספר הראשון קוראים ששה עולים בפרשת השבוע פרשת מקץ, ובספר השני קורא העולה השביעי בקריאת ראש חודש ואומר קדיש, ובספר השלישי קורא המפטיר בקריאה של חנוכה ואומר קדיש. ואין אומרים קדיש אחר גמר הקריאה בספר תורה הראשון, מכיון שלא עלו שבעה עולים ועדיין לא הסתיימה חובת העולים של היום. אך לאחר הספר השני שעלו כבר שבעה עולים, יאמר קדיש. ומכל מקום אם העלו שבעה עולים בספר הראשון, כיון שהושלמה חובת היום, יאמר קדיש. (רמב)

בכל שבת שמוציאים שלשה ספרי תורה, כגון ר"ח טבת או אדר או ניסן שחלו בשבת, מנהג קדום לומר את הפסוקים דלהלן בפתיחת ההיכל: ירמיהו פרק י' פסוק ו, ז, י. שמע ישראל, אנא ה' הושיעא נא. אנא ה' הצליחה נא. (הגר"ח פלאג'י, הלבוש ועוד)

במה מדליקין

מנהג בני ספרד שלא לומר פרק משניות 'במה מדליקין', בערב שבת של חנוכה. כדי שלא לפגוע בחנוכה, שהרי מוזכרים בו פתילות ושמנים הפסולים להדלקת נר שבת, וכשרים הם להדלקת נר חנוכה. אבל מנהג בני אשכנז לאומרו. (ת"ה רמט)

* * *

הרחמן הוא יעשה עמנו ניסים ונפלאות כשם

שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם